

Agroresursu un
ekonomikas
institūts

ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari

Autori:

Alberts Auziņš, Ieva Leimane, Astra Varika, Viktors Bobovičs

Ierobežojumi

Pētījums ir finansēts ar valsts atbalstu projekta Nr. 23-00-SOINZ03-000013 ietvaros, un tas turpina 2022.g. veikto pētījumu. Pētījumā ir analizētas notikušās pārmaiņas Taksonomijas regulējumā, ieskaitot tiesību aktu un tehniskās pārbaudes kritēriju projektos.

ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz Latvijas lauksaimniecības nozari ir veikts Taksonomijas regulējuma kontekstā, balstoties uz informāciju, kura iegūta no avotiem, kas bija pieejami līdz 15.11.2021. Šis apstāklis īpaši attiecas uz ES tiesību aktiem un tiesību aktu projektiem, jo Taksonomijas regulējums vēl ir tapšanas stadijā, piem., vairāki būtiski ES tiesību akti nav pieņemti, bet dažos gadījumos vēl notiek diskusijas par būtiskiem tiesību aktu nosacījumiem (piem., tehniskās pārbaudes kritērijiem). Atsevišķos gadījumos pētījuma autori ir izmantojuši arī informāciju, kas iegūta pēc 15.11.2023. Tomēr tas neizslēdz iespēju, ka informācijai (it īpaši par izmaiņām ES tiesību aktu projektos un jaunām ES institūciju iniciatīvām), kas kļuvusi pieejama (zināma) pēc 15.11.2023., varētu būt būtiska ietekme uz šī pētījuma rezultātiem un secinājumiem.

Pētījumā Taksonomijas regulējums ir aplūkots saskaņā ar esošo Taksonomijas regulas (Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852) darbības jomu – vides ziņā ilgtspējīgas saimnieciskās darbības. Pētījumā nav aplūkota potenciālā Taksonomijas regulējuma darbības jomas paplašināšana attiecībā uz sociālajiem mērķiem (sociālā taksonomija). Jautājumi, kas saistīti ar Taksonomijas regulējuma jomas potenciālu paplašināšanu vides jomā (piem., saimnieciskās darbības, kam nav būtiskas ietekmes uz ilgtspēju vides ziņā, un saimnieciskās darbības, kas būtiski kaitē ilgtspējai vides ziņā), pētījumā ir tikai vispārēji ieskicēti.

Eiropas ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem (ESRS) pētījuma ietvaros ir analizēti starpnozaru standarti un vides standarti, jo tie sasaucas ar pētītajiem vides ilgtspējas aspektiem Taksonomijas regulējuma kontekstā. Šī iemesla dēļ nav pētīti ESRS, kas saistīti ar sociālajiem aspektiem un pārvaldību.

Pētījumā ir vērtēta ietekme uz lauksaimniecību (NACE 2.0 kods A01) un pārtikas ražošanas sektoru (NACE 2.0 kods C10, neietverot C10.2). Pētījumā nav vērtēta ietekme uz zivju pārstrādi (NACE 2.0 kods C10.2), jo šī nozare nav saistīta ar lauksaimniecību, kā arī nav vērtēta ietekme uz dzērienu ražošanu (NACE 2.0 kods C11), jo šai nozarei nav būtiskas saistības ar lauksaimniecību kā stratēģiski svarīgu izejvielu avotu.

Pētījumā lietotā terminoloģija pamatā balstās uz ES tiesību aktu oficiālajos tulkojumos lietoto terminoloģiju. Jāatzīmē, ka Taksonomijas regulējums un ilgtspējas jautājumu regulējums kopumā ir samērā jauns un tajā trūkst stabilas terminoloģijas latviešu valodā. Tādēļ pētījumā ir lietoti arī autoru veiktie terminu tulkojumi no angļu valodas. Atsevišķos gadījumos autori ir atkāpušies no tiesību aktu projektos lietotajiem tulkojumiem, ja tie autoru ieskatā nav bijuši korekti vai termina būtībai atbilstoši. Tulkotiem terminiem iekavās ir norādīti angļiskie termini.

Pētījuma ietvaros tika lūgts Latvijas Bankai un banku sektoram sniegt viedokli par topošā Taksonomijas regulējuma ietekmi uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoru finansēšanu (kreditēšanu) Latvijā. No Latvijas Bankas un komercbankām saņemtais viedoklis (komentāri) ir izmantoti šajā pētījumā. Tomēr jāatzīmē, ka banku sektora regulējums attiecībā uz ilgtspējas aspektiem vēl tikai veidojas un tādēļ banku sektoram pagaidām ir ierobežotas iespējas skaidrot situāciju un sniegt komentārus par tās attīstību.

Saīsinājumi

- AAL – augu aizsardzības līdzekļi (pesticīdi)
- ALTUM – attīstības finanšu institūcija “ALTUM” (AS “Attīstības finanšu institūcija Altum”)
- AREI – Agroresursu un ekonomikas institūts
- AS – akciju sabiedrība
- CapEx – kapitālieguldījumi jeb investīciju (ieguldījumu) izdevumi (*capital expenditure*)
- CapEx KPI – KPI, kas saistīts ar kapitālieguldījumiem
- CCA – pielāgošanās klimata pārmaiņām (*climate change adaptation*)
- CCM – klimata pārmaiņu mazināšana (*climate change mitigation*)
- CH₄ – metāns
- CO₂ – oglekļa dioksīds (ogļskābā gāze)
- CO₂ ekv. – CO₂ ekvivalents
- CSDD direktīva – direktīva par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (*corporate sustainability due diligence*)
- CSRD – Direktīva par korporatīvo ilgtspējas ziņu sniegšanu (*Corporate Sustainability Reporting Directive*) jeb Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2022/2464
- DA – deleģētais akts
- DG FISMA – Finanšu stabilitātes, finanšu pakalpojumu un kapitāla tirgu savienības ģenerāldirektorāts (*Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union*)
- DNSH – nerada būtisku kaitējumu (*do no significant harm*)
- EBI – Eiropas Banku iestāde (*European Banking Authority*)
- ECB – Eiropas centrālā banka
- EFRAG – Eiropas Finanšu pārskatu padomdevēja grupa (*European Financial Reporting Advisory Group*)
- EIB – Eiropas Investīciju banka
- EK – Eiropas Komisija
- ES – Eiropas Savienība
- ESG – vides, sociālie un pārvaldības (*environment, social, governance*) [kritēriji, ko izmanto, lai novērtētu uzņēmuma ilgtspēju un sociālo ietekmi]
- ESRS – Eiropas Ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti (*European Sustainability Reporting Standards*)
- EUR – eiro (*euro*)
- F&C KPI – KPI par pakalpojumiem, kas nav aizdevumi – maksas un komisijas naudas (*KPIs on services other than lending – Fees and Commissions*)
- FinGuar KPI – zaļo aktīvu koeficients attiecībā uz sniegtajām finanšu garantijām (*green ratio for financial guarantees to financial and non-financial undertakings*)
- FSMP – saimniecības ilgtspējas pārvaldības plāns (*Farm Sustainability Management Plan*)
- GAR – zaļo aktīvu attiecība (*green asset ratio*)
- Grāmatvedības direktīva – Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/34/ES

HBLF – augstas bioloģiskās daudzveidības ainavu elementi (*High Biodiversity Landscape Features*)

HFC – daļēji halogenētie fluorogļūdeņraži

K – kālijs

KLP – kopējā lauksaimniecības politika

KPI – galvenais(ie) snieguma rādītājs(i) (*key performance indicator(s)*)

LAD – Lauku atbalsta dienests

LCAA – Latvijas Cūku audzētāju asociācija

MK – Ministru kabinets

MSEG – dalībvalstu ekspertu grupa (*Member States expert group*)

MVU – mazie un vidējie uzņēmumi

N – slāpekļis

NACE 2.0 – Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija

NF₃—slāpekļa trifluorīds

NFRD – Nefinanšu informācijas sniegšanas direktīva (*Non-Financial Reporting Directive*) jeb Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2014/95/ES (68)¹

N₂O – dislāpekļa oksīds

OpEx – darbības izdevumi (*operational expenditure*)

OpEx KPI – KPI, kas saistīts ar darbības izdevumiem

P – fosfors

PCF – perfluorogļūdeņraži

SC – būtiska sekmēšana (*significant contribution*)

SEG – siltumnīcefekta gāzes

SF₆ – sēra heksafluorīds

SFDR – Ar ilgtspēju saistītās finanšu informācijas atklāšanas regula jeb Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/2088

TAIX – Eiropas Komisijas Paplašināšanās ģenerāldirektorāta Tehniskās palīdzības un informācijas apmaiņas birojs (*Technical Assistance and Information Exchange unit*)

Taksonomijas regula – Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852

TPK – tehniskās pārbaudes kritēriji (*technical screening criteria*)

WEI+ – ūdens ekspluatācijas indekss plus (*water exploitation index, plus*)

z/s – zemnieku saimniecība

¹ šī direktīva groza (faktiski papildina) Grāmatvedības direktīvu

Saturs

Kopsavilkums	6
1. Taksonomijas regulējuma tiesiskais un politiskais ietvars	8
2. Regulējuma attīstība attiecībā uz tehniskās pārbaudes kritērijiem Latvijas pārtikas sektoram.....	15
2.1. Vispārējās tendences Tehniskās pārbaudes kritēriju attīstībā	15
2.2. Vides deleģētais akts.....	20
3. ES Taksonomijas regulējuma potenciālā ietekme uz finansējuma pieejamību Latvijas pārtikas sektorā	25
3.1. Lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoru atkarībā no ārējā finansējuma.....	25
3.2. Taksonomijas regulējuma ietekme uz banku kreditēšanas politiku.....	29
3.3. Ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti.....	35
3.3.1. Vispārīgās prasības un informācijas atklāšana	37
3.3.2. Vides informācijas atklāšana	40
3.3.3. Topošie standarti mazajiem un vidējiem uzņēmumiem	47
3.4. Brīvprātīgās sertifikācijas prakses un to ietekme uz finansējuma pieejamību.....	49
3.5. Pārejas finansēšana	53
Novērtējuma rezultāti un priekšlikumi.....	56
Informācijas avoti	59

KOPSAVILKUMS

Šajā pētījumā ir sniegts ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz Latvijas lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozari Taksonomijas regulējuma kontekstā. Pētījums ir 2022.g. veiktā pētījuma turpinājums. Tādēļ 2023.g. primāri ir pētītas regulējumā notikušās izmaiņas, potenciālās izmaiņas un šo izmaiņu radītie izaicinājumi. Ņemot vērā, ka no Ilgtspējīga finansējuma platformas un Eiropas Komisijas (EK) puses ir aizkavējusies tehniskās pārbaudes kritēriju izstrāde lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēm, bet vienlaikus ir notikusi būtiska virzība ilgtspējas ziņu sniegšanas regulējuma attīstībā, pētījumā ir analizēti arī Eiropas ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti un ar tiem saistītie jautājumi.

Pētījuma ietvaros ir vērtēta regulējuma tiešā ietekme gan uz lauksaimniecību, gan pārtikas ražošanu (lauksaimniecības produktu pārstrādi), kā arī analizēta regulējuma iespējamā netiešā ietekme – regulējuma ietekme uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoros strādājošo uzņēmumu iespējam piesaistīt finansējumu, galvenokārt aizņēmumu (kredītu) formā, kā arī regulējuma ietekme uz šajās nozarēs strādājošo uzņēmumu dalību piegāžu ķēdēs.

Veiktā Taksonomijas regulējuma tiesiskā un politiskā ietvara analīze ļauj secināt, ka regulējums tiešā veidā skars samērā nelielu skaitu lauksaimniecības produktu ražotāju (primāro ražotāju) Latvijā, jo paredzēts, ka regulējums tieši attieksies tikai uz lielajiem uzņēmumiem, kā arī biržā kotētiem MVU (izņemot mikrouzņēmumiem). Šādu uzņēmumu Latvijas agrobiznesā nav daudz, un nozarē dominē mazo un vidējo uzņēmumu segments. Pārtikas ražošanā atsevišķās jomās ir novērojama augstāka saimnieciskās darbības koncentrācija, tādēļ sagaidāms, ka regulējums tieši skars uzņēmumus graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošanā, gaļas un gaļas produktu ražošanā, pārstrādē un konservēšanā un piena produktu ražošanā.

Tomēr Taksonomijas regulējumam būs būtiska netiešā ietekme uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumiem Latvijā, kas perspektīvā var izpausties caur ārējā finansējuma pieejamību, jo regulējums attiecas uz banku sektoru. Regulējums uzliek par pienākumu bankām ziņot par to aizdevumu portfeļa struktūru, t.sk. tā saucamo zaļo aktīvu īpatsvaru. Ievērojot, ka gan primārie ražotāji, gan pārtikas ražotāji neatkarīgi no uzņēmuma lieluma ir atkarīgi no ārējā finansējuma (aizņemtā kapitāla) piesaistes, it īpaši banku kredītiem, ir pamats prognozēt, ka netieši ar Taksonomijas regulējumu un tajā ietvertajiem ilgtspējas kritērijiem saskarsies arī mazie un vidējie uzņēmumi, kas nav Taksonomijas regulas tiešie subjekti.

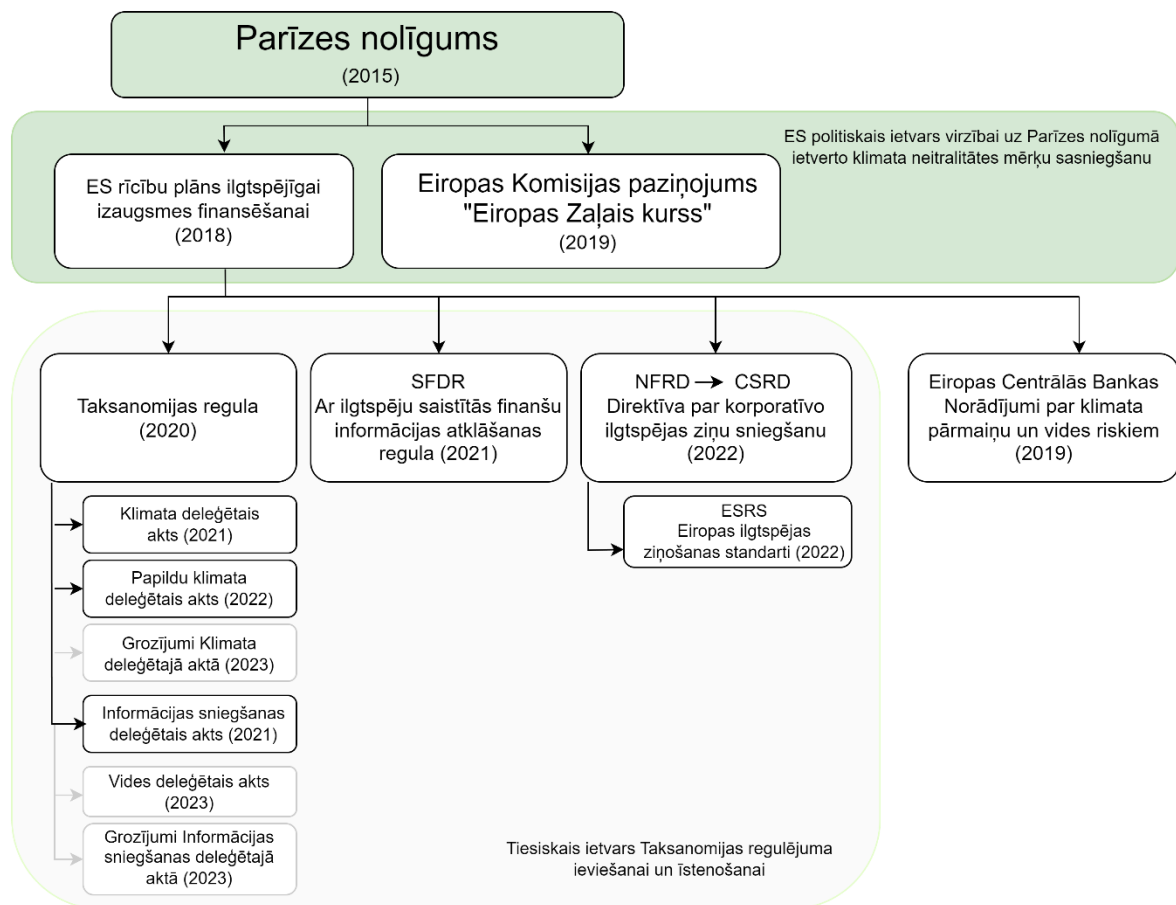
Ietekme uz Latvijas lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumiem, t.sk. MVU, būs arī Eiropas ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem, kā arī 2024.g. plānotajiem ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem MVU, kuri tuvāko gadu laikā izveidos ilgtspējas informācijas sniegšanas sistēmu. Šie standarti prasīs lielajiem uzņēmumiem (t.sk. arī bankām) un biržā kotētiem MVU sniegt ilgtspējas ziņas par to vērtības ķēdēm. Lai arī biržā nekotētiem MVU šobrīd izstrādē esošais regulējums neparedz uzlikt par pienākumu gatavot ilgtspējas ziņojumus, šis regulējums tos skars netieši, piem., tiem visdrīzāk vajadzēs sniegt ilgtspējas ziņas par saviem produktiem (tostarp izejvielu izcelsmi u.c.) un to ražošanas procesu citiem uzņēmumiem (piem., bankām, produkcijas pārstrādātājiem, produkcijas vairumpircējiem), kas būs tiešie regulējuma subjekti.

Ilgtspējas (t.sk. Taksonomijas) regulējuma tiesiskais un politiskais ietvars vēl ir tapšanas procesā, it īpaši attiecībā uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozari (piemēram, ir liela nenoteiktība par tehniskās pārbaudes kritērijiem gan klimata, gan pārējiem četriem vides mērķiem). Šī iemesla dēļ šobrīd nav skaidri zināmi tehniskās pārbaudes kritēriji, kuri tiks izmantoti, lai novērtētu saimnieciskās darbības ilgtspēju vides ziņā lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā. Tāpat vēl nav zināmi ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti MVU, kas noteiks ierobežojumus informācijas apjomam, ko lielie uzņēmumu varēs prasīt no savu vērtības ķēžu dalībniekiem, kā arī kas MVU nodrošinās iespēju brīvprātīgi ziņot par to ilgtspēju.

Pētījuma autoru priekšlikumi ir sniegti nodaļā “Novērtējuma rezultāti un priekšlikumi”.

1. TAKSONOMIJAS REGULĒJUMA TIESISKAIS UN POLITISKAIS IETVARS

Taksonomijas regulējums ir daļa no plašāka ilgtspējas tiesiskā un politiskā ietvara (skat. 1-1. att.). Parīzes nolīgums nosaka mērķi sasniegt klimata neitralitāti līdz 2050.g.² Papildus jāatzīmē, ka Parīzes nolīgums izvirza arī mērķi “finanšu plūsmas pieskaņojot izvirzītajam kursam uz mazākām siltumnīcefekta gāzu emisijām un klimatnoturīgu attīstību”³. Lai sasniegtu šos mērķus Eiropas Savienība (ES) ir pieņēmusi rīcības plānu ilgtspējīgas izaugsmes finansēšanai (*EU Action plan on sustainable finance*)⁴ un ES Zaļo kursu⁵, kuru būtisks elements ir klasifikācijas sistēma ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām jeb ES Taksonomija (*EU taxonomy for sustainable activities*).

1-1. attēls. ES ilgtspējas politiskais un Taksonomijas regulējuma tiesiskais ietvars

² Parīzes nolīguma 4.panta 1.punkts

<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1730>

³ Parīzes nolīguma 2.panta 1.punkta c) apakšpunkts

⁴ Rīcības plāns: ilgtspējīgas izaugsmes finansēšana. COM(2018) 97 final.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>

⁵ Komisijas paziņojums “Eiropas zaļais kurss”. COM(2019) 640 final.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN>

Taksonomijas regulējuma tiesiskais un politiskais ietvars turpina veidoties, un kopš 15.11.2022. ir notikušas vairākas pārmaiņas. Šobrīd šī regulējuma tiesisko un politisko ietvaru veido Taksonomijas regula⁶, kā arī citi ES tiesību akti, piemēram:

1. SFDR⁷ – definē finanšu tirgus dalībniekus un finanšu produktus, uz kuriem attiecas Taksonomijas regulējums.
2. Klimata pārejas etalonu regula (Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2019/2089) – groza Regulu (ES) 2016/1011 un regulē ar SFDR darbību saistītus jautājumus, galvenokārt ar ilgtspēju saistītu informācijas atklāšanu attiecībā uz etaloniem (*sustainability-related disclosures for benchmarks*).
3. CSRD (direktīva par korporatīvo ilgtspējas ziņu sniegšanu) – šī direktīva groza NFRD (nefinanšu informācijas sniegšanas direktīvu), kā arī citus ES tiesību aktus (piem., Grāmatvedības direktīvu). Šī direktīva nosaka Taksonomijas regulas subjektus jeb uzņēmumus, uz kuriem tieši attieksies Taksonomijas regulējums. Saistībā ar šīs direktīvas ieviešanu vēl tiks pieņemti Latvijas normatīvie akti.
4. CSDD direktīva (direktīva par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju) – šobrīd šī direktīva ir pieņemšanas stadijā⁸. Ar šo direktīvu plānots noteikt uzņēmumiem pienākumu uzlabot korporatīvās pārvaldības praksi un palielināt uzņēmumu pārskatatbildību (*accountability*) par nelabvēlīgu ietekmi uz cilvēktiesībām un nelabvēlīgu ietekmi uz vidi uzņēmuma pašu darbībā, to meitasuzņēmumu darbībā un tādās darbībās vērtības ķēdē, ko veic struktūras, ar kurām uzņēmumam ir nodibinātas darījumattiecības. Šo direktīvu ir plānots sasaistīt ar CSRD, tādējādi nodrošinot, ka uzņēmumi savos ilgtspējas ziņojumos rūpīgāk un caurspīdīgāk ziņo par nelabvēlīgo ietekmi. Vienlaikus jāatzīmē, ka CSDD direktīvai ir plānots šaurāks tvērums nekā CSRD un ka tā tieši attieksies lielajiem uzņēmumiem ar darbinieku skaitu lielāku par 500 (vispārējais nosacījums) vai 250 (augstas ietekmes nozarēs⁹)⁸.
Šīs direktīvas specifika, kas to atšķir no vairuma tiesību aktu ilgtspējas jomā, ir tā, ka tā regulē uzņēmumu uzvedību (*behaviour*), kamēr citi tiesību akti regulē informācijas sniegšanu (*information disclosure*). Tā kā šī direktīva nosaka prasības arī attiecībā uz lielo uzņēmumu vērtības ķēdēm, tai ir iespējama netieša ietekme uz MVU, kas var izpausties kā ziņu sniegšana lielajiem uzņēmumiem par to potenciāli nelabvēlīgo ietekmi uz cilvēktiesībām un vidi un pat kā darījumattiecību apturēšana vai pārtraukšana, ja MVU radītā ietekme ir nelabvēlīga¹⁰.
5. Uz Taksonomijas regulas pamata EK izdoti deleģētie akti, kas nosaka Taksonomijas regulas piemērošanu. Deleģēto aktu kopumu veido šādi deleģētie akti:
 - 1) Taksonomijas klimata deleģētais akts (*EU Taxonomy Climate Delegated Act*)¹¹, ar kuru tiek ieviesti tehniskās pārbaudes kritēriji (TPK), lai novērtētu, vai

⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852

⁷ Ar ilgtspēju saistītās finanšu informācijas atklāšanas regula

⁸ EK piedāvātais direktīvas projekts. COM(2022) 71 final

⁹ CSDD direktīvas projektā par augstas ietekmes nozari (*high impact sector*) uzskata arī lauksaimniecību

¹⁰ E.Belraus prezentācija (Sorainen vebinārs "ESG sarunas 9: Ilgtspēja lauksaimniecībā", 28.11.2023.)

¹¹ Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2021/2139, saukta arī par Pirmo deleģēto aktu ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām un klimata mazināšanas mērķiem (*First delegated act on sustainable activities for climate change adaptation and mitigation objectives*)

saimnieciskā darbība (*economic activity*) būtiski sekmē klimata pārmaiņu mazināšanu vai pielāgošanos klimata pārmaiņām un vai darbība nenodara būtisku kaitējumu citiem vides mērķiem (*environmental objectives*). Attiecībā uz šo deleģēto aktu 2022.g. tika pieņemts papildu deleģētais akts – Papildu klimata deleģētais akts (*Complementary Climate Delegated Act*)¹², kā arī 27.06.2023. EK pieņēma grozījumus Klimata deleģētajā aktā (EK deleģētā regula (ES) 2023/2485 ir publicēta, bet vēl nav stājies spēkā). Tomēr jāatzīmē, ka šajā deleģētajā aktā (t.sk. papildu deleģētajā aktā un pieņemtajos grozījumos) nav iekļauti TPK lauksaimniecībai. Lauksaimniecības TPK ir plānots noteikt ar atsevišķu papildu deleģēto aktu¹³;

- 2) deleģētais akts, kas nosaka, kā uzņēmumi, kas ir Taksonomijas regulas subjekti, sniedz informāciju par vides ziņā ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām, kā arī nosaka šādas informācijas sniegšanas metodoloģiju¹⁴. Šis deleģētais akts attiecas gan uz nefinanšu uzņēmumiem, gan uz finanšu uzņēmumiem (bankām, investīciju fondiem, aktīvu pārvaldītājiem, apdrošinātājiem un pārapirošinātājiem). Šajā deleģētajā aktā tika veikti nelieli grozījumi 2022.g., kā arī 27.06.2023. EK ir pieņēmusi grozījumus;
 - 3) deleģētais akts attiecībā uz pārējiem četriem vides mērķiem (Taksonomijas regulas 9.panta c) līdz f) punktā minētajiem vides mērķiem)¹⁵. Lai arī šis deleģētais akts ir pieņemts un publicēts, tad vēl nav stājies spēkā. Turklāt šobrīd TPK ir pieņemti tikai ļoti ierobežotam skaitam nozaru, nav pieņemti lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai (skatīt 2.2.nodaļu).
6. Uz CSRD pamata pieņemtie Eiropas ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti (ESRS). Eiropas Komisija (EK) ir pieņēmusi deleģēto aktu par šiem ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem, taču tas vēl nav stājies spēkā. ESRS nosaka ne tikai informāciju, kas sniedzama saskaņā ar Taksonomijas regulu un Informācijas atklāšanas deleģēto aktu, bet regulē plašāku ilgtspējas ziņu sniegšanu (skatīt 3.3.nodaļu).

Jāatzīmē, ka šobrīd nav precīzi zināms, kad tiks pieņemts papildu deleģētais akts attiecībā uz klimata mērķiem lauksaimniecībai un kad tiks pieņemts papildu deleģētais akts attiecībā uz pārējiem vides mērķiem lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai. Visticamāk, ka Vides deleģētajam aktam tiks attiecīgi papildināts II un IV pielikums. Tādēļ pastāv liela nenoteiktība attiecībā uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas TPK. Ir izskanējusi informācija, ka TPK projekti lauksaimniecībai (klimata mērķi un bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana) un pārtikas ražošanai (pāreja uz aprites ekonomiku un bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana) varētu tikt publiskoti

¹² Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2022/1214

¹³ šis papildu Klimata deleģētais akts par klimata mērķu TPK lauksaimniecībai vēl ir tapšanas stadijā, un šobrīd nav pieejams pat šī deleģētā akta projekts

¹⁴ Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2021/2178, saukta arī par ES Taksonomijas 8.panta deleģēto aktu (*EU Taxonomy Article 8 delegated act*) vai Informācijas sniegšanas deleģēto aktu (*Disclosures delegated act*)

¹⁵ Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2023/2486, saukta arī par Vides deleģēto aktu (*Environmental Delegated Act*)

2024.g. 1.ceturksnī. Taču jāatzīmē, ka EK pārstāvji publiski nav snieguši konkrētu termiņu un ir norādījuši, ka šo TPK ir izstrāde ir sarežģīts process¹⁶.

Ievērojot Taksonomijas regulas 1.panta 2.punkta c) apakšpunktu, Taksonomijas regulas subjekti ir uzņēmumi, kuriem saskaņā ar CSRD ir pienākums sniegt ilgtspējas ziņas (*sustainability reporting*). Stājoties stāsies spēkā CSRD, paplašinās Taksonomijas regulas subjektu loks no lielajiem uzņēmumiem, kuros darbinieku skaits pārsniedz 500 un kas tika uzskatīti par sabiedriskas nozīmes struktūrām (*public-interest entities*), līdz visiem lielajiem uzņēmumiem (darbinieku skaits ≥ 250 , apgrozījums ≥ 50 milj. EUR, bilances kopsumma ≥ 43 milj. EUR¹⁷), kā arī biržā kotētiem (*listed*) MVU (izņemot mikrouzņēmumiem), t.sk. MVU, kas kotē parāda vērtspapīrus.

Saskaņā ar Agroresursu un ekonomikas institūta (AREI) 2021.g. veikto pētījumu lauksaimniecības nozarē (NACE 2.0 kods A01) lielo uzņēmums īpatsvars tiek lēsts 8,6%-18,7% no nozares kopējā apgrozījuma un 3,8%-7,2% no nozarē nodarbināto skaita¹⁸. Lielo uzņēmumu īpatsvars pārtikas ražošanas nozarē (NACE 2.0 kods C10, izņemot C10.2) tiek lēsts aptuveni 44,8% no kopējā nozares apgrozījuma un 33,4% no nozarē nodarbināto skaita¹⁸. Tādējādi Taksonomijas regulējums pēc CSRD stāšanās spēkā tiešā veidā attieksies uz samērā nelielu daļu lauksaimniecības nozares uzņēmumu, bet būtisku daļu pārtikas ražošanas uzņēmumu. Jāatzīmē, ka Latvijā pēc vairāku gadu pārtraukuma fondu biržā ir uzsākta viena lauksaimniecības nozares MVU kotācija (skat. 3.3.apakšnodaļu). Tādēļ biržā kotēto MVU iekļaušanai Taksonomijas regulējuma tvērumā arī būs zināma ietekme uz nozari.

Jāatzīmē, ka kopš CSRD pieņemšanas ir izveidojusies neskaidra situācija par CSRD un Taksonomijas regulas tvērumu attiecībā uz kredītiestādēm (bankām), kas nav lieli uzņēmumi un kuru vērtspapīri (*securities*) nav kotēti biržā. Lai arī saskaņā ar regulējumu šādas bankas tiek uzskatītas sabiedriskas nozīmes struktūrām¹⁹, tās nomināli nav CSRD un Taksonomijas regulas subjekti. Visdrīzāk, ka EK tuvākajā laikā precizēs šo jautājumu un sniegs attiecīgu skaidrojumu.

Taksonomijas regulējums esošajā redakcijā paredz, ka saimnieciskās darbības (arī ieguldījumi) tiek vērtētas, vai tās ir vides ziņā ilgtspējīgas (*environmentally sustainable*) jeb "zaļas" (*green*). Regulējums balstās uz t.s. pozitīvo un vienlaikus bināro pieeju – saimnieciska darbība tiek kvalificēta vai nu kā vides ziņā ilgtspējīga jeb taksonomijai atbilstoša²⁰ (*Taxonomy-aligned*) vai tāda, par kuras vides ilgtspēju nav informācijas. Neatbilstība Taksonomijai netiek automātiski kvalificēta kā neilgtspēja vides ziņā, t.i., taksonomijai neatbilstoša (*not Taxonomy-aligned*) darbība var būt gan ar neitrālu ietekmi uz vidi, gan ar kaitīgu ietekmi uz vidi. Saimniecisko darbību uzskata par vides ziņā ilgtspējīgu, ja vienlaicīgi tiek izpildīti šādi nosacījumi (Taksonomijas regulas 3.pants):

1. Saimnieciskā darbība būtiski sekmē (SC) vismaz vienu no vides mērķiem.
2. Saimnieciskā darbība nerada būtisku kaitējumu (DNSH) nevienam no pārējiem vides mērķiem.

¹⁶ Džoannas Sikoras-Vitnevelas (*Joanna Sikora-Wittnebel*) no DG FISMA atbildes uz jautājumiem TAIPEX rīkotajā seminārā (*workshop*) "TAIEX-EIR Multi-country Flagship Workshop on Sustainable Finance" (09.11.2023.)

¹⁷ Eiropas Komisijas Regula (ES) 651/2014 I pielikums

¹⁸ Auziņš A., Krieviņa A., Leimane I., Varika A., Bobovičs V. ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari. 2021.

¹⁹ Grāmatvedības direktīvas/NFRD 2.panta 1.punkts

²⁰ ES tiesību aktu oficiālajos tulkojumos šo terminu mēdz latviešu valodā tulkot kā "saskaņota ar taksonomiju"

3. Saimnieciskā darbība tiek veikta, ievērojot minimuma aizsargpasākumus (*minimum safeguards*), primāri šie minimālie aizsargpasākumi ir saistīti ar starptautiskajās tiesībās noteiktajām cilvēktiesībām, t.sk. darba un sociālo tiesību jomās.

Taksonomijas regulā ir noteikti seši vides mērķi (9.pants), kuri tiek izmantoti vides ilgtspējas vērtēšanai:

1. Klimata pārmaiņu mazināšana.
2. Pielāgošanās klimata pārmaiņām.
3. Ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība.
4. Pāreja uz aprites ekonomiku.
5. Piesārņojuma novēršana un kontrole.
6. Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana.

Klimata deleģētais akts un Vides deleģētais akts (pēc stāšanās spēkā, t.sk. nepieciešamo papildu deleģēto aktu pieņemšanas un stāšanās spēkā) veidos TPK sistēmu, kas tiks izmantota, lai novērtētu saimniecisko darbību atbilstību minētajiem vides mērķiem. TPK var iedalīt divās pamata grupās – SC kritēriji un DNSH kritēriji. Šādi TPK ir noteikti vai tiks noteikti praktiski visiem saimnieciskās darbības veidiem, t.sk. lauksaimniecībai, kā arī pārtikas ražošanai.

TPK sistēma Taksonomijas regulējumā ir veidota tā, ka vispirms attiecīgajam vides mērķim ir noteikti SC kritēriji un pēc tam saistībā ar šī vides mērķa SC kritērijiem ir noteikti DNSH kritēriji pārējiem vides mērķiem. Tādējādi DNSH kritēriji ir noteikti nevis kā universāli konkrētās saimnieciskās darbības DNSH kritēriji, bet kā DNSH kritēriji attiecīgā vides mērķa SC kritēriju kontekstā. Topošā SC kritēriju sistēma lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoriem ir sniegta 1-1.tabulā.

1-1.tabula. SC kritēriji lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoriem

Vides mērķis	Lauksaimniecība	Pārtikas ražošana
Pirmais deleģētais akts		
1. Klimata pārmaiņu mazināšana	Ir*	_**
2. Pielāgošanās klimata pārmaiņām	Ir*	_**
Otrais deleģētais akts***		
3. Ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība	–	–
4. Pāreja uz aprites ekonomiku	–	Ir***
5. Piesārņojuma novēršana un kontrole	–	–
6. Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana	Ir***	Ir***

* – Klimata deleģētā akta papildinājums, ar ko plānots noteikt lauksaimniecībai SC klimata mērķiem

** – saskaņā Klimata deleģētā akta paskaidrojuma rakstu (*explanatory memorandum*) un Informācijas sniegšanas deleģētā akta I pielikuma 1.1.2.2. un 1.1.3.2.punktu par taksonomijai atbilstošiem var atzīt izdevumus (investīciju, darbības), ja tie ir citu darbību (nozaru), kas ir taksonomijai atbilstošas, rezultātu iegāde

*** – balstoties uz Ilgtspējīga finansējuma platformas sagatavotajiem TPK projektiem (2021.g. augusts, 2022.g. marts, 2022.g. novembris)

Avots: autoru analīze

Taksonomijas regulas 8.pants nosaka, ka uzņēmumiem, kas ir Taksonomijas regulas subjekti, savos ilgtspējas ziņojumos būs jāiekļauj informācija par to, cik lielā mērā uzņēmumu darbību veido saimnieciskās darbības, kas ir vides ziņā ilgtspējīgas. Attiecībā uz nefinanšu (arī lauksaimniecības un pārtikas ražošanas) uzņēmumiem ir noteikts, ka tiem jāsniedz informāciju par to, cik lielu daļu no uzņēmuma apgrozījuma veido apgrozījums no produktiem un pakalpojumiem, kas ir vides ziņā ilgtspējīgi, un cik liela daļu no kapitālieguldījumiem (*capital expenditure*, CapEx) jeb investīcijām (ieguldījumiem) un darbības izdevumiem (*operating expenditure*, OpEx) attiecas uz aktīviem vai procesiem, kas saistīti ar saimnieciskajām darbībām, kuras uzskatāmas par vides ziņā ilgtspējīgām. Jāatzīmē, ka izdevumus (investīciju, darbības) var atzīt par taksonomijai atbilstošiem arī, ja pati saimnieciskā darbība neizpilda attiecīgos SC kritērijus (ja izdevumi rodas saskaņā ar ieguldījumu plānu nolūkā panākt SC kritēriju izpildi) vai ja uzņēmums strādā nozarēs, kas iekļautas Taksonomijā, bet izdevumi rodas kā citu darbību (nozaru), kas ir taksonomijai atbilstošas, rezultātu²¹ (*outputs*) iegāde.

Attiecībā uz darbības izdevumiem (pamatdarbības izdevumiem) jāatzīmē, ka Taksonomijas regulējumā šis termins ir definēts šaurāk nekā šī termina klasiskā nozīme finanšu jomā: Taksonomijas regulējuma izpratnē par darbības izdevumiem uzskata tikai tādus izdevumus kā "tiešās nekapitalizētās izmaksas, kas saistītas ar pētniecību un izstrādi, ēku renovācijas pasākumiem, īstermiņa nomu, uzturēšanu un remontu, un visus citus tiešos izdevumus, kas saistīti ar pamatlīdzekļu aktīvu ikdienas apkalpošanu, ko veic uzņēmums vai trešā persona, kurai šīs darbības ir nodotas ārpalpojuma, un kas ir nepieciešami, lai nodrošinātu šādu aktīvu nepārtrauktu un efektīvu darbību"²². Tādējādi darbības izdevumos netiek ietvertas tādas klasiskas izmaksas kā izejvielu un materiālu izmaksas, personāla izmaksas utt.

Lai arī šobrīd Taksonomijas regulējums balstās uz t.s. pozitīvo pieeju, ES notiek aktīvas diskusijas (t.sk. Ilgtspējīga finansējuma platformas līmenī) par Taksonomijas regulējuma paplašināšanu. Šo diskusiju pamats lielā mērā ir Taksonomijas regulas 26.panta 2.punkts, kurā EK bija uzlikts pienākums līdz 2021.g. 31.decembrim²³ publicēt ziņojumu par Taksonomijas regulas darbības jomas plašināšanu attiecībā uz:

1. Saimnieciskajām darbībām, kam nav būtiskas ietekmes uz ilgtspēju vides ziņā jeb kurām ir zema ietekme uz vidi (*low environmental impact*, LEnvI).
2. Saimnieciskajām darbībām, kas būtiski kaitē ilgtspējai vides ziņā.
3. Citiem ilgtspējas mērķiem, it īpaši sociālajiem mērķiem – t.s. sociālā taksonomija (*Social Taxonomy*).

Ilgtspējīga finansējuma platforma ir publicējusi vairākus ziņojumus ar rekomendācijām par šiem jautājumiem^{24,25,26,27}. Jāatzīmē, ka kopš Ilgtspējīga finansējuma platformas 2022.g.

²¹ piemēram, saules enerģijas paneļi, energoefektīvas apkures sistēmas, energoefektīvi logi utt.

²² Informācijas atklāšanas deleģētā akta I pielikuma 1.1.3.1.punkts

²³ Ilgtspējīga finansējuma platforma minēto ziņojumu gala versijas publicēja pēc šī datuma – 2022.g. februārī un martā

²⁴ Platform on Sustainable Finance's draft report on taxonomy extension options linked to environmental objectives. 12 July 2021.

²⁵ Platform on Sustainable Finance's draft report on a social taxonomy. 12 July 2021.

²⁶ Platform on Sustainable Finance: Final Report on Taxonomy extension options supporting a sustainable transition. March 2022

marta gala piedāvājuma publiskošanas šajos jautājumos nav notikusi būtiska virzība ne no Ilgtspējīga finansējuma platformas puses, ne EK puses. Tādējādi ir saglabājies šāds piedāvājums paplašināt Taksonomijas regulējumu, lai klasificētu šādas saimnieciskas darbības²⁶:

1. Neilgtspējīgs sniegums, kas prasa steidzamu pāreju, lai novērstu būtisku kaitējumu videi – saimnieciskās darbības, kurām nepieciešama steidzama snieguma uzlabošana.
2. “Starpsniegums” (*Intermediate performance*) – saimnieciskās darbības, kuru sniegums ir starp būtiska kaitējuma radīšanu un būtisku sekmēšanu.
3. Neilgtspējīgs, kaitīgs sniegums, kur nepieciešama steidzama un vadīta iziešana/izbeigšana – saimnieciskās darbības, kuru sniegumu nav iespējams uzlabot, lai novērstu būtiska kaitējuma radīšanu.
4. Saimnieciskās darbības ar zemu ietekmi uz vidi – saimnieciskās darbības, kurām nav būtiskas ietekmes uz vidi un tādēļ nav nepieciešams kvalificēt kā “zaļas”, “dzeltenas” vai “sarkanas” (skat zemāk).

Tādējādi ir saglabājies piedāvājums ieviest t.s. luksofora principu, visas darbības klasificējot trīs krāsās – sarkana krāsa (būtiski kaitīgs), zaļa krāsa (nozīmīgs devums videi), dzeltena (dzintardzeltena) krāsa (starpjēca starp “sarkano” un “zaļo”)^{24,26}. Vienlaikus tiek rosināts atteikties no šobrīd neoficiāli lietotā “zaļā”-“brūnā” dalījuma. Piedāvāto trīs krāsu principu rosina attiecināt uz visām darbībām – gan tādām, kas tagad iekļautas deleģētajos aktos, gan tādām, kas ir “permanenti būtiski kaitīgas”, gan nākotnē deleģētajos aktos iekļaujamām darbībām. Jāatzīmē, ka Ilgtspējīga finansējuma platformas rekomendācijās ir minēts, ka esošie DNSH kritēriji tehniski ir uzskatāmi arī par būtiski kaitīga snieguma līmeni (*Significant Harm performance level*)^{24,26}. Vienlaikus Ilgtspējīga finansējuma platforma ir norādījusi, ka nepieciešama DNSH kritēriju papildu novērtēšana, lai precizētu vides snieguma līmeņus, kas prasa steidzamu pāreju²⁶. Papildus jāatzīmē, ka Ilgtspējīga finansējuma platforma rekomendē sabalansētu pieeju jautājumā par Taksonomijas paplašināšanu attiecībā uz saimnieciskajām darbībām, kas būtiski kaitē ilgtspējai vides ziņā (*SH extension of the Taxonomy*), t.sk. tās kombinēšanu ar atbilstošām ES atbalsta politikām, lai minimizētu neparedzētu seku riskus²⁶.

Lai arī minētās rekomendācijas tika publiskas 2021.g. un 2022.g., konkrēti ES tiesību aktu vai to grozījumu projekti vēl jo projām nav formulēti. Tādēļ šobrīd ir grūti prognozēt, kā šīs rekomendācijas par Taksonomijas paplašināšanu varētu tikt ietvertas Taksonomijas regulējumā.

²⁷ Platform on Sustainable Finance: Final Report on Social Taxonomy. February 2022.

2. REGULĒJUMA ATTĪSTĪBA ATTIECĪBĀ UZ TEHNISKĀS PĀRBAUDES KRITĒRIJĒM LATVIJAS PĀRTIKAS SEKTORAM

2.1. Vispārējās tendences Tehniskās pārbaudes kritēriju attīstībā

Ilgspējīga finansējuma platforma (turpmāk – Platforma) 2023. gada maijā publicējusi atbildi uz aicinājumu sniegt atsauksmes par Taksonomijas regulas deleģēto aktu projektiem, kas publicēti 2023.gada 5.aprīlī²⁸. Platformas komentāri un ieteikumi aptver tās Taksonomijas darbības jomas, kas ir iekļautas Vides deleģētā akta projektā un Klimata deleģētā akta grozījumu projektā, kas publicēti 05.04.2023. Tā kā ne lauksaimniecība, ne pārtikas ražošana šajos dokumentos šobrīd nav iekļauta, uz šīm nozarēm tiešā veidā Platformas ieteikumi nav attiecināmi, tomēr tie raksturo viedokļa kopējo virzību un iezīmē potenciālās tendences TPK attīstībā. Tādējādi sagaidāms, ka šie vai līdzīgi Platformas norādījumi un ieteikumi būs aktuāli arī jomām, kam tehniskās pārbaudes kritēriji vēl tikai tiek izstrādāti, tai skaitā lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai.

Attiecībā uz tehniskās pārbaudes kritērijiem augstāk minētajā dokumentā Platforma ir koncentrējusi savas atsauksmes trīs jomās²⁸:

- 1) lietojamības (*usability*) problēmas, tādas kā kritēriju skaidrība un piemērojamība, vienādu kritēriju piemērošana visiem uzņēmumiem, datu pieejamības jautājumi, tvēruma jautājumi u.tml.;
- 2) konsekvence deleģētajos aktos, nosakot tehniskos kritērijus un attiecībā uz saimniecisko darbību nosaukumiem un darbības jomu aptveri;
- 3) horizontālie jautājumi: juridiskā pamata, globālo mērķu līmeņu (*ambition levels*) un vispārīgo kritēriju pielāgošanas jautājumi.

Savā atbildē Platforma risina vairākas TPK lietojamības problēmas, kas iezīmē potenciālās tendences TPK attīstībā, t.sk. iespējams attiecībā uz lauksaimniecību un pārtikas ražošanu. Turpmāk izklāstīti vairāki Platformas atbildes dokumentā risinātie lietojamības jautājumi.

1. Kritēriju skaidrība

Platforma norāda, ka daži kritēriji nav aprakstīti pietiekami skaidri, lai tos varētu standartizēti piemērot un pārbaudīt, tādēļ, kur iespējams, rosina tos precizēt. Piemēram, attiecībā uz C papildinājuma DNSH vispārīgajiem kritērijiem Platforma norāda, ka tiek izmantotas tādas frāzes kā “tirgū nav pieejamas alternatīvas vielas [...]” un “izmanto kontrolētos apstākļos”, kam nav dots konkrēts skaidrojums vai definīcija, tādējādi to interpretācija atstāta uzņēmumu ziņā²⁸. Platforma ierosina iekļaut atsauces uz ES tiesisko regulējumu, ja tas ir pieejams, lai precizētu tādus terminus kā “alternatīva viela”, “pieejams tirgū” un “kontrolētos apstākļos”. Platforma rosina arī iekļaut atsauces, kas pietiekami precizē

²⁸ Platform Response to the Call for Feedback on the draft Taxonomy Delegated Acts published on 5th April, 2023

jēdzienu “būtisks lietojums” (*essential use*), atsaucoties uz paredzamo šī jēdziena specifiskāciju kritērijos, nevis zemspējas piezīmēs²⁸. Ja šādas atsauces nav pieejamas vai nav pietiekami konkrētas, Platforma ierosina pievienot skaidrojumus, kas precizē, piemēram, ka “pieejamība tirgū” ir jāinterpretē tehniskā, nevis ekonomiskā nozīmē.

Platforma ierosina noteikt konkrētību, piemēram, attiecībā uz elektrisko un elektronisko iekārtu ražošanas jomu²⁸: norāda, ka kritērijos ir ietvertas prasības komponentiem, kas ir “bagāti ar kritiskiem izejmateriāliem”, nenorādot minimālo saturu vai iekļautos materiālus, vai “pierādīta izcila pārstrādājamība”, nenorādot, kā to pierādīt. Attiecīgi Platforma ierosina noteikt minimālos sliekšņus, materiālu sarakstu un piemērojamās metodes komponentiem, uz kuriem attiecas šīs prasības.

Attiecībā uz plastmasas iepakojuma ražošanu Platforma norāda, ka nav skaidrs kritēriju formulējums, izmantojot terminu “kompostējama materiāla izmantošana” bez definētas kompostējamo materiālu definīcijas, arī termini “atkārtoti lietojams” un “atkārtotas izmantošanas sistēma” ir norādīti tikai virspusēji²⁸. Platforma piedāvā izmantot atsauces uz normatīvajiem dokumentiem, lai definētu noteiktus jēdzienus, vai, ja termini nav definēti, pēc iespējas tos skaidrot pašos kritērijos.

Ievērojot Platformas norādes un ieteikumus, var sagaidīt, ka tiks prasīta arī konkrētība attiecībā uz pārējām nozarēm, maksimāli izvairoties no subjektivitātes kritēriju interpretācijā.

Par DNSH klimata pārmaiņu mazināšanai (attiecas uz vairākām Taksonomijas darbības jomām) norādīts, ka šobrīd SEG emisiju aprēķināšanai pilnā aprites ciklā (produkta dzīves ciklā) alternatīvi ir izmantojams vai nu standarts ISO 14067:2018, vai ISO 14064-1:2018. Platforma norāda, ka ir nepieciešama skaidrība, jo tie atspoguļo dažādas pieejas. Platforma ierosina skaidri norādīt, ka ir jāizmanto ISO 14067:2018, jo ISO 14064-1 ir korporatīvs krājumu ziņošanas standarts un nav piemērots dzīves cikla ziņošanai²⁸. Tādējādi jāērēķinās, ka visdrīzāk tiks noteikta prasība lietot ISO 14067:2018. Šis Platformas komentārs ir aktuāls arī pārtikas ražošanai, jo DNSH kritēriju projektā attiecībā uz klimata pārmaiņu mazināšanas mērķi bija norādīta iespējamība SG emisiju aprēķināšanai izmantot kā vienu, tā otru ISO standartu.

2. Kritēriju piemērojamība (*applicability of criteria*)

Platforma norāda, ka ir daži kritēriji, kurus nevar piemērot attiecīgās saimnieciskās darbības pilnam tvērumam²⁸. Tādēļ šādas saimnieciskā darbības nevar sasniegt atbilstību taksonomijai. Piemēram, elektronikas vai elektronisko iekārtu ražošanai ilgmūžības kritēriji attiecas tikai uz izstrādājumiem, kas satur baterijas (akumulatorus) vai kuriem nepieciešama regulāra programmatūras atjaunināšana²⁸. Visiem citiem produktiem ilgmūžības kritēriju piemērot nevar. Platforma ierosina noteikt pietiekami vispārīgus ilgmūžības kritērijus, lai tos varētu attiecināt uz visiem iekļautajiem izstrādājumiem, vai precizēt, ka ilgmūžības kritēriji attiecas tikai uz produktiem, kuros ir baterijas vai kuriem nepieciešami regulāri programmatūras atjauninājumi²⁸.

Līdzīgu piemēru Platforma norāda arī farmaceitisko preču ražošanas jomai, kur TPK ietver PEC/PNEC²⁹ sliekšņus, kas nepastāv visām vielām, kas tiek izmantotas farmaceitisko preču ražošanā.

Minētie Platformas komentāri ir aktuāli arī lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai. Visdrīzāk, ka šis TPK piemērojamības aspekts tiks ņemts vērā, veidojot jauno TPK (jo īpaši DNSH kritēriju) piedāvājumu, t.sk. izslēdzot no kritēriju kopuma tādus kritērijus, kurus nav iespējams pilnvērtīgi piemērot lauksaimniecībai (vai attiecīgajai lauksaimniecības apakšnozarei) vai pārtikas ražošanai.

3. Identiski kritēriji visiem uzņēmumiem

Platforma ierosina vienkāršot kritērijus, skaidri norādot, vai tie ir kumulatīvi, t.i., jānodrošina atbilstība “visiem tālāk minētajiem kritērijiem” (*all of the following criteria*), vai atsevišķi – jānodrošina atbilstību tikai “kādam no uzskaitītajiem kritērijiem” (*any of the following criteria*)²⁸.

Turklāt Platforma aicina neatstāt saimnieciskās darbības veicēja vai revidenta ziņā kritēriju noteikšanu vai ambīciju līmeņa interpretāciju, jo tas padara neiespējamu šo darbību atbilstības taksonomijai salīdzināmību un iedragā Taksonomijas uzticamību²⁸.

Platforma norāda, ka, lai Taksonomija darbotos kā standarts, ir svarīgi noteikt identiskus kritērijus visiem uzņēmumiem, uz ko tā attiecas. Tāpēc atbilstību taksonomijai nedrīkst pamatot, balstoties uz dažādiem vienas un tās pašas darbības kritērijiem²⁸. Tādi uzstādījumi kā “tehnoloģiskā vai ekonomiskā iespējamība” tiek vērtēti Taksonomijas kritēriju izstrādes brīdī, tie ir atkarīgi no tirgus apstākļiem, nevis no atsevišķa uzņēmuma. Platforma norāda uz šādiem piemēriem²⁸:

- 1) ūdens transporta darbībām piemērojamie kritēriji ir atkarīgi no “tehnoloģiskās vai ekonomiskās iespējamības”, kas ir subjektīvi vērtējams;
- 2) infrastruktūrai, kas nodrošina zemas oglekļa emisijas ūdens transportu, piemērojamie kritēriji ir atkarīgi no “svarīgāko sabiedrības interešu” (*overriding public interest*) novērtējuma. Platforma norāda, ka tas nav uzņēmuma pienākums sniegt šādus pierādījumus;
- 3) infrastruktūrai, kas nodrošina zemas oglekļa emisijas ūdens transportu: piemērojamie kritēriji ir atkarīgi no klimata pārmaiņu mazināšanas (*climate change mitigation, CCM*) ieguvumiem attiecībā pret ietekmētās ūdenstilpes stāvokļa pasliktināšanos. Šādu pieeju Platforma neatbalsta, norādot, ka līdz šim ES nav plaši pieņemtas vai normatīvajos aktos noteiktas metodes šāda veida salīdzinājumu veikšanai, kas paredz novērtēt salīdzināmās vienībās ietekmi uz CCM vai pielāgošanos klimata pārmaiņām (*climate change adaptation, CCA*) un ūdensobjektu stāvokli. Tas padarītu jebkādu salīdzinājumu rezultātus subjektīvus un neiespējami pārbaudāmus pret regulējošo standartu;
- 4) infrastruktūrai, kas nodrošina zemas oglekļa emisijas ūdens transportu, piemērojamie kritēriji ir atkarīgi no alternatīvas “nesamērīgām izmaksām”, kur termins “nesamērīgs” nav definēts. Platforma norāda, ka parasti šāda veida alternatīvu izvēle neietilpst uzņēmuma kompetencē, un no šādiem formulējumiem vajadzētu izvairīties.

²⁹ PEC - prognozētā koncentrācija vidē; PNEC - paredzamā koncentrācija bez ietekmes

No šīm Platformas iebildēm un ieteikumiem secināms, ka arī citās jomās netiks pieļauta kritēriju interpretācija un visdrīzāk Taksonomijas kontekstā tirgus dalībniekiem būs jāatbild tikai par savā kompetencē esošajiem jautājumiem, savukārt var būt prasība iestādēm (nevis uzņēmumiem vai verifikācijas veicējiem) definēt standartus, pieejas, metodikas tādu kritēriju definēšanai, kas nav tieši tehniski izmērāmi.

4. Datu pieejamība

Platforma sniegusi vairākus konkrētus priekšlikumus, lai samazinātu no uzņēmumiem pieprasīto datu apjomu, vienlaikus neapdraudot kopējo vides ambīciju līmeni²⁸. Datu pieejamības jautājums ir īpaši aktuāls lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai, kur nozares specifikas dēļ ir sarežģīta ilgtspējas datu iegūšana uzņēmumu līmenī. Tādēļ tālākie Platformas lēmumi šajā jautājumā varētu, piem., ietekmēt to, kādā apjomā lauksaimniecības TPK tiks iekļauta oglekļa emisiju uzskaitē, oglekļa piesaistes uzskaitē, slāpekļa bilances aprēķini u.c.

5. Darbību statusa diferenciacija (*labeling of activities*)

Platforma ierosina klasificēt saimnieciskās darbības divos līmeņos jeb diferencētos statusos – 1) zemu oglekļa emisiju saimnieciskās darbības un 2) pārejas posma saimnieciskās darbības (*transitional activities*) – atkarībā no tā, kuram kritēriju kopumam uzņēmums atbilst²⁸. Platforma ierosina precizēt kritērijus tā, lai varētu skaidri diferencēt, vai saimnieciskā darbība atbilst zema oglekļa emisiju līmeņa statusam vai pārejas posma statusam.

Platforma norāda, ka šobrīd netiek paredzēta šāda diferencēšana un rosina saimnieciskajā darbībā, kurām tas ir iespējams, noteikt kritēriju kopas divos līmeņos, piemēram, a variants (*option a*) un b variants (*option b*), kur a variants nosaka stingrāku kritēriju kopu, ja saimnieciskā darbība jau nodrošina zemas oglekļa emisijas, bet b variants nosaka kritēriju kopu uzņēmumiem/darbībām, kas ir pārejas posmā²⁸.

Līdzšinējos TPK projektos lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai bija noteikti vairāki varianti jeb izvēles kā būtiski sekmēt bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu (lauksaimniecība, pārtikas ražošana) un pāreju uz aprites ekonomiku (pārtikas ražošana). Taču nav lietota šāda pieeja, kur tiek diferencēti kritēriji (veidotas atšķirīgas kritēriju kopas) atkarībā no tā, vai saimnieciskā darbība ir zema oglekļa emisiju saimnieciskā darbība vai pārejas darbība. Mazāk ticams (taču nevar izslēgt), ka šādu pieeju varētu tikt piemērota attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzības un atjaunošanas un pārejas uz aprites ekonomiku SC kritērijiem, jo tas potenciāli sadrumstalotu SC kritēriju sistēmu. Ticamāk, ka šāda diferencēta pieeja varētu tikt piemērota attiecībā uz klimata mērķu SC kritērijiem (lauksaimniecībai). Pārejas posma kritēriju ļautu potenciāli lielākam skaitam lauku saimniecību kvalificēties kā taksonomijai atbilstošiem.

6. Tvērums

Platforma norāda, ka dažām saimnieciskajām darbībām tvērums nav skaidri definēts, pārklājas, var tikt paplašināts vai ir plašāks nekā ieteikts²⁸. Tiek norādīts, ka dažām saimnieciskajām darbībām tvērumu var paplašināt, neapdraudot kritēriju kvalitāti, vienlaikus paplašinot Taksonomijas aptvērumu. Piemēram, zemsprieguma, vidējsprieguma un augsta sprieguma iekārtu ražošanas tvērumā nav pilnībā iekļauts vidējspriegums²⁸. Platforma

ierosina vidējspriegumu iekļaut šīs saimnieciskās darbības un attiecīgi ar to saistīto TPK tvērumā.

Dažu saimniecisko darbību tvērums pārklājas, apdraudot skaidrību un radot risku, ka kritēriji var atšķirties vai tikt piemēroti dubultā²⁸. Tā piemēram, Platforma norāda, ka dažām saimnieciskajām darbībām tvērums ir norobežots no vienas puses, bet nav norobežots no otras, t.i., saimnieciskā darbība A skaidri neaptver uz saimnieciskās darbības, kuras aptver saimnieciskā darbība B, bet no saimnieciskā darbības B tvēruma nav izslēgtas darbības, kuras aptver saimnieciskā darbība A²⁸. Piemēram, attiecībā uz inženierbūvēm (*civil engineering*) Platforma konstatē pārklāšanos ar citām darbībām, piemēram, saimnieciskajai darbībai “esošo ēku renovācija” un “ūdens transporta infrastruktūra”, kam DNSH kritēriji ir atšķirīgi (piemēram, “plūdu riska novēršanas un aizsardzības infrastruktūra” un “ceļu un automaģistrāļu uzturēšana”) ²⁸. Rezultātā tiek radīta iespēja uzņēmumiem izvēlēties atbilst tai saimnieciskajai darbībai, kam ir “vājāki” DNSH kritēriji. Cits Platformas minēts piemērs²⁸: nav pietiekami skaidri nodalītas jomas “programmatūra, kas nodrošina klimata riska pārvaldību” un “konsultācijas klimata risku pārvaldībā” un tās pārklājas.

Platforma rosina rūpīgi pārbaudīt pārklāšanos starp visām saimnieciskajām darbībām, skaidri nosakot robežas un precizējot definīcijas. Platforma rekomendē arī pārbaudīt iztrūkstošus DNSH kritērijus un pārbaudīt, vai savstarpēji saistītām saimnieciskajām darbībām ir saskaņoti DNSH kritēriji²⁸.

Secināms, ka nākotnē tiks pievērsta lielāka uzmanība saimniecisko darbību tvēruma definēšanai un tā saskaņošanai ar TPK, it īpaši DNSH kritērijiem. Šobrīd grūti novērtēt, kā šī tendence ietekmēs topošos TPK lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai. Kopumā šajās nozarēs saimniecisko darbību tvērumi ir samērā skaidri norobežoti. Taču nevar izslēgt, ka tiks precizēti atsevišķu apakšnozaru tvērumi, nosakot TPK. Piemēram, varētu tikt precizēti TPK jauktajai lauksaimniecībai, tos labāk saskaņojot ar augkopības un lopkopības TPK.

7. Citi jautājumi

Platforma ir konstatējusi arī atsevišķus “kritiskus trūkumus” kritērijos – prasības, kas nav pārbaudāmas, jo neraksturo kvalitatīvu snieguma līmeni tā, lai to varētu salīdzināt vai verificēt²⁸. Piemēram, attiecībā uz SC kritērijiem Platforma kritizē, ka tiek pieļauta atkāpšanās no apgrozījuma vai kapitālieguldījumu aprēķinu izmantošanas atbilstības novērtēšanā, tā vietā ļaujot izmantot, piemēram, aizvietošanas koeficientus (*replacement ratios*). Kā piemērs tiek minēts Klimata deleģētā akta grozījumu projekta 1.pielikuma (klimata pārmaiņu mazināšana) aktivitāte 3.21. (lidaparātu ražošana), kur kā kvantitatīvais rādītājs noteikts “aizvietošanas koeficients”, šo koeficientu aprēķinot, pamatojoties uz to gaisa kuģu īpatsvaru, kas neatgriezeniski izņemti no aprites, un gaisa kuģu, kas piegādāti globālā līmenī, vidējo rādītāju pēdējo 10 gadu laikā²⁸.

Ievērojot šos Platformas norādījumus, sagaidāms, ka, kur iespējams, kritēriji tiks noteikti kvantificējami un salīdzināmi, izvairoties no subjektivitātes un iespējām atbilstību kritērijiem interpretēt. Tāpat sagaidāms, ka atbilstības taksonomijai novērtēšanā pamatā tiks izmantoti apgrozījuma un kapitālieguldījumu aprēķini, ierobežojot atkāpes no šī principa.

Platforma norāda, ka ne visi kritēriji, kas atspoguļo vienu un to pašu jēdzienu un tiek lietoti vairāku saimniecisko darbību kritērijos, tiek piemēroti konsekventi. Kā piemēru Platforma min Klimata deleģētā akta I un II pielikuma C papildinājumu un plastmasas iepakojuma

ražošanu, kam izslēgto vielu saraksti dažādās saimnieciskajās darbībās atšķiras²⁸. Platforma ierosina šos sarakstus saskaņot, ja vien darbības raksturs nepamato šādas atšķirības.

Platforma konstatējusi, ka vairāku darbību kritēriju līmenis ir nepietiekams, lai nodrošinātu būtisku ieguldījumu attiecīgā vides mērķa sasniegšanā un līdz ar to neatbilst Taksonomijas regulai. Piemēram, Platforma norāda, ka attiecībā uz plastmasas iepakojuma preču ražošanu minimālais sliekšnis pārstrādātām izejvielām ir samazināts no 85 % līdz 65 % un ka 65% ir kopējais mērķis visam tirgum 2040. gadā, ko nosaka Eiropas Komisijas stratēģija²⁸. Taču Taksonomijas regula nosaka, ka darbībām ir būtiski jāsekmē vides mērķi sasniegšana, t.i., jābūt "tirgus augšgalā" (*at the top of the market*). Platformas ieskatā šī prasība netiek sasniegta, ja sliekšnis ir noteikts tikpat zems kā mērķa tirgus vidējais līmenis²⁸. Tādēļ Platforma ierosina noteikt sliekšni atpakaļ uz 85%.

Platforma iebilst pret to, ka SC kritēriju prasības tiek balstītas uz ES minimālajiem standartiem. Piemēram, tiek norādīts, ka attiecībā uz komunālo notekūdeņu attīrīšanu kritērijs, kas balstīts uz ES minimālajām normatīvajām prasībām, tiek piemērots kā SC sliekšnis Vides deleģētajā akta I pielikumā un kā DNSH sliekšnis tai pašai darbībai Klimata deleģētajā akta I pielikumā²⁸. Šie kritēriji ir balstīti uz jau pastāvošām minimālajām ES normatīvajām prasībām un standartiem, kas nav pietiekami ambiciozi, lai sniegtu būtisku ieguldījumu atbilstoši Taksonomijas mērķiem. Tādēļ Platforma ierosina paaugstināt ambīciju līmeni SC kritērijiem, lai tas tiešām nodrošinātu būtisku klimata mērķu sekmēšanu.

Šobrīd ir grūti prognozēt, kādā veidā un apjomā šie ieteikumi tiks ņemti vērā, izstrādājot lauksaimniecības un pārtikas ražošanas TPK. Taču ir pamats prognozēt, ka atbilstība minimālajām prasībām varētu netikt atzīta par pietiekošu līmeni SC kritērijiem un visdrīzāk tiks noteikti ambiciozāki līmeņi SC kritērijiem.

2.2. Vides deleģētais akts

EK pieņēma Vides deleģēto aktu 27.06.2023.³⁰. Šī deleģētā akta teksts ir publicēts visās ES oficiālajās valodās, un ir pabeigta tā pārbaude (*scrutiny*) Eiropas Parlamentā un ES Padomē. Tomēr šobrīd nav zināms precīzs tā spēkā stāšanās datums.

Vides deleģētais akts aptver četrus no kopumā sešiem Taksonomijas regulas 9.pantā noteiktajiem vides mērķiem:

- 1) ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība;
- 2) pāreja uz aprites ekonomiku;
- 3) piesārņojuma novēršana un kontrole;
- 4) bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana.

Tehniskās pārbaudes kritēriji katram no uzskaitītajiem vides mērķiem definēti atsevišķā pielikumā³¹: attiecībā uz ilgtspējīgu ūdens un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību – I pielikumā, attiecībā uz pāreju uz aprites ekonomiku – II pielikumā, attiecībā uz

³⁰ Vides deleģētais akts tika pieņemts vienotā paketē kopā ar grozījumiem Klimata deleģētajā aktā un grozījumiem Informācijas atklāšanas deleģētajā aktā

³¹ EK Deleģētā regula (ES) 2023/2486

piesārņojuma novēršanu un kontroli – III pielikumā un attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu – IV pielikumā.

Lauksaimniecības un pārtikas nozares kontekstā ir apskatāmi divi vides mērķi (skat. 1.nodaļu) – pāreja uz aprites ekonomiku, ko var būtiski sekmēt pārtikas rūpniecības nozare, un bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana, ko var būtiski sekmēt gan lauksaimniecība, gan pārtikas rūpniecība.

Tomēr šobrīd vēl nav izstrādāti tehniskās pārbaudes kritēriji visām jomām, kas noteiktas kā tādas, kas var būtiski sekmēt kādu no augstāk minētajiem vides mērķiem. Sākotnējais deleģētais akts aptver “pirmo darbību kopumu” – jomas/saimnieciskās darbības, kurās ir panāktas vienošanās par tehniskās pārbaudes kritērijiem. Savukārt tām jomām, kurās tehniskās pārbaudes kritēriji ir sarežģītāki un daudzšķautņaināki, kritēriju izstrāde kavējas un tie tiks pabeigti un apstiprināti “otrajā darbību kopumā”, t.i., vēlāk. Tā kā lauksaimniecības un zvejniecības darbībām ir galvenā loma bioloģiskās daudzveidības samazināšanās novēršanā un citu ilgtspējīgas attīstības mērķu veicināšanā, EK atzinusi, ka šīm darbībām ir nepieciešama padziļināta analīze un tāpēc kritēriji tiks izstrādāti ilgākā laika posmā³². Aizkavējusies arī kritēriju izstrāde pārtikas produktu un dzērienu ražošanās nozarei, jo Platformas ieteikumi par pārtikas produktu un dzērienu ražošanas kritērijiem balstās uz ieteikumiem kritērijiem lauksaimniecībai un zvejniecībai. Tādējādi, lai nodrošinātu konsekveni, kritēriji pārtikas un dzērienu nozarei tiks izstrādāti pēc tam, kad būs zināmi kritēriji lauksaimniecības un zvejniecības nozarei vai tie tiks darīti zināmi vienlaikus.

EK būs nepieciešams vairāk laika, lai izvērtētu Platformas ieteikumu par kritērijiem ne tikai par pārtikas produktu un dzērienu ražošanu, bet arī tādām jomām kā mēbeļu, apģērbu, apavu un ādas izstrādājumu ražošana – ņemot vērā kritēriju sarežģītību, kā arī papildu apsvērumus saistībā ar gaidāmajiem tiesību aktu priekšlikumiem šajās jomās³².

Skatot Vides deleģēto aktu no vides mērķu prizmas, redzams, ka bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana ir vides mērķis, kuram tehniskās pārbaudes kritēriju izstrāde ir vissarežģītākā, jo no tām kopumā septiņām darbības jomām, kas atzītas kā tādas, kas var būtiski sekmēt šo vides mērķi, tehniskās pārbaudes kritēriji ir izstrādāti tikai divām jomām (skat. 2-1.tabulu). Tabulā jomas, kurām kritēriji vēl nav izstrādāti, norādītas kursīvā.

2-1. tabula. Darbības bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzībai un atjaunošanai³²

Makro sektors	Ierosinātās darbības
Vides aizsardzības un atjaunošanas darbības	Biotopu, ekosistēmu un sugu saglabāšana, tostarp atjaunošana
Izmitināšana	Viesnīcas, brīvdienu, kempingi un līdzīgas apmešanās vietas
Lauksaimniecība un zivsaimniecība	<i>Kavējas: lopkopība, augkopība, zvejniecība</i>
Mežsaimniecība	<i>Kavējas: Mežsaimniecība</i>
Enerģētika	<i>Kavējas: Vides atjaunošana objektos, kas ražo elektroenerģiju no hidroenerģijas</i>

³² European Commission Staff Working Document accompanying the Environmental and Climate Delegated Acts. Brussels, 04.7.02023. SWD(2023) 239 final/2

Makro sektors	Ierosinātās darbības
Ražošana	<i>Kavējas: Pārtikas produktu un dzērienu ražošana</i>
Ūdensapgāde, kanalizācija, atkritumu apsaimniekošana un sanācija	<i>Nav izstrādāts: Sanācijas darbības, kas ļauj atjaunot ekosistēmu</i>

Avots: EK

Šobrīd vēl nav zināms, kad tiks pabeigts darbs pie tehniskās pārbaudes kritēriju izstrādes lauksaimniecībai. Vides un klimata DA pavadošajā Komisijas dienestu darba dokumentā (*Commission staff working document*)³² norādīts, ka par līdz šim ierosinātajiem tehniskās pārbaudes kritērijiem lauksaimniecībai ir saņemta atgriezeniskā saite no dalībvalstīm, kuras ir pieprasījušas turpināt diskusiju un norādījušas, ka kritēriji nav samērīgi un ir praktiski īstenojami tikai nelielam skaitam lauksaimniecības uzņēmumu. Turklāt dalībvalstis ir atzīmējušas arī, ka attiecībā uz lauksaimniecību, kritērijiem ir jāatspoguļo līdzsvars starp Platformas priekšlikumiem un kopējo lauksaimniecības politiku (KLP). Dažas dalībvalstis ir aicinājušas iekļaut bioloģisko lauksaimniecību kā vienu no SC kritērijiem attiecībā uz bioloģisko daudzveidību³².

Vides deleģētā akta IV pielikumā sniegti TPK, pēc kuriem nosaka, ar kādiem nosacījumiem konkrētā saimnieciskā darbība ir uzskatāma par tādu, kas būtiski sekmē bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu³³. Šajā pielikumā ir iekļauti TPK tikai divām saimnieciskajām³¹: 1) vides aizsardzības un atjaunošanas darbības (*environmental protection and restoration activities*) un 2) izmitināšanas darbības (*accommodation activities*). Kā minēts iepriekš, TPK lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai vēl nav izstrādāti. Taču minēto divu saimniecisko darbību TPK, kopumā ieskicē virzību topošajiem TPK lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai, it īpaši saistībā ar augstas bioloģiskās daudzveidības ainavu elementu (*high biodiversity landscape features*, HBLF) apsaimniekošanu.

Saimnieciskā darbība “vides aizsardzības un atjaunošanas darbība” aptver saglabāšanas un atjaunošanas darbības – to uzsākšanu, izstrādi un realizāciju uz sava rēķina, par atlīdzību vai uz līguma pamata, lai saglabātu vai uzlabotu sauszemes, saldūdens un jūras dzīvotņu, ekosistēmu un saistīto faunas un floras sugu populāciju stāvokli. Šī saimnieciskā darbība tiek attiecināta uz teritorijām, kas ir klasificētas kā aizsargājamas teritorijas saskaņā ar valsts tiesību aktiem vai kas ir paredzētas atjaunošanai vai saglabāšanai ar likumu noteiktā plānā, ko apstiprinājušas kompetentās iestādes, vai uz kurām attiecas attiecīgas publiskas vai privātas līgumiskas vienošanās³¹. Šīs kategorijas saimnieciskajām darbībām nav noteikts kāds konkrēts NACE kods, bet norādīts, ka uz tām daļēji attiecas NACE 2.0 kods R91.04 (Botānisko dārzu, zooloģisko dārzu un dabas rezervātu darbība), lai gan šī saimnieciskā darbība neattiecas uz botāniskajiem dārziem, zooloģiskajiem dārziem, akvārijiem vai sēkļu bankām. Darbību var veikt jebkura veida operators neatkarīgi no tā galvenās darbības jomas.

To, ka saimnieciskā darbība būtiski sekmē bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu, ir jāpierāda – detalizēti jāapraksta un jāpamato. Visdrīzāk, ka arī attiecībā uz lauksaimniecību un pārtikas ražošanu tiks prasīti tik pat detalizēti pierādījumi.

Pirmkārt, noteikta prasība sagatavot detalizētu sākotnējo (starta) aprakstu par teritoriju, kuru aptver saglabāšanas darbība – jāapraksta sākotnējie ekoloģiskie apstākļi, tajā skaitā jāveic pašreizējo dzīvotņu un to stāvokļa kartējums (*mapping*). Tāpat jāapraksta galveno

³³ Šajā DA IV pielikumā papildus ir noteikti arī DNSH kritēriji attiecībā uz pārējiem vides mērķiem

teritorijā sastopamo sugu stāvokļa raksturojums saglabāšanas rakursā (arī sugu saraksts, aptuvenais populāciju lielums, aptuvenais sugu dzīvotņu lielums un kvalitāte, periods, kurā sugas teritoriju izmanto), jāapraksta teritorijas nozīmīgums laba sugu, dzīvotņu vai sugu dzīvotņu stāvokļa sasniegšanā. Jāapraksta arī (attiecīgā gadījumā) iespējas uzlabot teritorijā esošo sugu, dzīvotņu vai sugu dzīvotņu stāvokli vai dzīvotnes vai sugu dzīvotnes attiecīgajā teritorijā atjaunot, vai uzlabot dzīvotņu savstarpējo savienotību.

Tiek prasīts arī apsaimniekošanas plāns vai līdzvērtīgs instruments, piemēram, atjaunošanas plāns, kas tiek regulāri un vismaz reizi desmit gados atjaunināts. Apsaimniekošanas plānā norāda to sugu, dzīvotņu un sugu dzīvotņu sarakstu, uz kurām attieksies saglabāšanas pasākumi, apraksta katras mērķdzīvotnes (*targeted habitats*) un mērķsugas (*targeted species*) saglabāšanas mērķus un pasākumus, sniedz aprakstu par draudiem un slodzes faktoriem, kas varētu kavēt saglabāšanas mērķu sasniegšanu, arī prognozētajām klimata pārmaiņu izraisītajām dzīvotņu transformācijām³¹. Ja tiek nodrošināti attiecīgi ekosistēmu pakalpojumi, tos apraksta, piemēram, sniedz oglekļa uzglabāšanas (*carbon storage*), ūdens attīrīšanas, pretplūdu aizsardzības, apputeksnēšanas, atpūtas iespēju un plašāku sociālekonomisko ieguvumu aprakstu. Apsaimniekošanas plānā arī jāsniedz monitoringa shēma ar konkrētiem un atbilstošiem indikatoriem, kas dod iespēju izmērīt progresu virzībā uz saglabāšanas mērķiem, un vajadzības gadījumā – korektīvu pasākumu apzināšana, kā arī cita saistītā informācija³¹.

Abi dokumenti prasa detalizētu situācijas fiksēšanu, tai skaitā arī kartēšanu, un konkrētu darbības plānu aprakstu, kā arī prasa noteikt rezultātu vērtēšanas sistēmu. Var prognozēt, ka līdzīgas prasības varētu tikt iekļautas arī lauksaimniecības un pārtikas ražošanas TPK attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzības un atjaunošanas būtisku sekmēšanu, jo īpaši saistībā ar HBLF apsaimniekošanu. Ja attiecībā uz lauksaimniecību tiks saglabāta Platformas rosinātā pieeja, ka lauku saimniecības TPK izpildi pierāda ar saimniecību ilgtspējas pārvaldības plānu (*Farm Sustainability Management Plan, FSMP*) un ikgadēja saimniecības snieguma uzskaiti³⁴, tad minētās prasības attiecīgi tiks ietvertas kritērijos par FSMP un snieguma uzskaiti. Tādējādi var prognozēt, ka ar FSMP un snieguma uzskaiti saimniecībām būs nepieciešams nodrošināt pierādījumus gan par pesticīdu, mēslošanas līdzekļu, t.sk. kūtsmēsli, lietošanu (lietošanas ierobežošanu), gan rezultātu vērtēšanas sistēmu.

Vides deleģētā akta IV pielikums nosaka, ka gan saglabājamās teritorijas sākotnējo (starta) aprakstu, gan apsaimniekošanas plānu (vai līdzvērtīgo instrumentu) saglabāšanas darbības sākumā verificē neatkarīgs trešās puses sertificētājs³¹. Šādu sertifikāciju pēc valsts iestāžu vai darbības operatora pieprasījuma var veikt attiecīgās valsts kompetentās iestādes vai sertificētājs, kas ir neatkarīga trešā puse. No regulējuma izriet, ka verificēšana nevar būt formāls process, jo ir noteikts, kas verificācijā ir jāietver, piemēram, atjauninātu sīku teritorijas ekoloģisko apstākļu aprakstu, saglabāšanas pasākumu rezultativitātes un saglabāšanas mērķu sasniegšanas izvērtējumu, apsaimniekošanas plāna vai līdzvērtīgā instrumenta atjauninātas versijas izvērtējumu un ieteikumus nākamajam apsaimniekošanas plānam vai līdzvērtīgajam instrumentam, kā arī principa “nenodarīt būtisku kaitējumu” kritēriju ievērošana³¹. Visdrīzāk, ka līdzīgas prasības par verificēšanu tiks noteiktas FSMP vai līdzīgam dokumenta lauksaimniecības TPK ietvaros, it īpaši saistībā HBLF.

³⁴ Auziņš A., Leimane I., Varika A., Bobovičs V., Jansons I., Dreijere S. ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari. 2022.

Otra saimnieciskā darbība, kurai Vides deleģētā akta IV pielikumā ir noteikti TPK attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzības un atjaunošanas būtisku sekmēšanu, ir izmitināšanas darbības, konkrēti viesnīcas, brīvdienu mājas, kempingi un tamlīdzīgas naktsmītnes – tajā pašā tūrisma galamērķī, kur atrodas naktsmītne, vai tā tuvumā³¹. Izmitināšanas darbību TPK cita starpā ir noteiktas prasības arī ilgtspējīgas piegādes ķēdes un vides pārvaldības sistēmai. Piemēram, noteikts, ka “krietna daļa” (*fair share*) uzņēmuma produktu (piemēram, pārtikas un dzērienu, koksnes (arī mēbeļu), papīra, kartona un plastmasas produktu) ir sertificēti saskaņā ar vides standartiem³¹. Uzņēmumam jāapņemas šo produktu īpatsvaru pastāvīgi kāpināt, un to jāapliecina ar neatkarīgas trešās puses veikta sertifikāciju. Pastāv iespēja, ka līdzīgas prasības par ilgtspējīgas piegādes ķēdēm var tikt iekļautas arī lauksaimniecības un/vai pārtikas ražošanas SC kritērijos. Jāatzīmē, ka šīs prasības ir daļēji līdzīgas Plafromas 2021.g. un 2022.g. TPK projektos piedāvātājiem SC kritērijiem lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai³⁴.

3. ES TAKSONOMIJAS REGULĒJUMA POTENCIĀLĀ IETEKME UZ FINANSĒJUMA PIEEJAMĪBU LATVIJAS PĀRTIKAS SEKTORĀ

Ārējā finansējuma (banku kreditēšanas) pieejamībai lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektorā, ir būtiska nozīme, un tas kalpo kā pamata dzinējspēks nozaru attīstībā un izaugsmē. Nozaru dalībniekiem tas ir kritiski svarīgs, lai nodrošinātu ne tika investīciju projektu, bet arī apgrozāmo līdzekļu finansēšanu. Ārējais finansējums lauksaimniecības sektoram ir virzītājspēks, lai veiktu ieguldījumus tādos investīciju projektos kā ražošanas tehnoloģiju modernizācija, īpaši lielajām saimniecībām, veicinot ražošanas paplašināšanu un palīdzot uzlabot tās efektivitāti. Tāpat tas ir būtisks lauksaimniecības zemes iegādes finansēšanai, saimniecībai nodrošinot iespēju attīstīt savu esošo specializāciju. Kas attiecas un pārtikas ražošanas sektoru, tad šeit ir izdalāmi četri svarīgākie investīciju virzieni, kurus tieši ietekmē ārējā finansējuma pieejamība:

1. Nepieciešamība palielināt ražošanas efektivitāti (tostarp ražošanas jaudu paplašināšanu) un ražošanas procesu automatizāciju (darbspēka trūkuma dēļ).
2. Jaunu produktu izstrāde (piemēram, bioloģiskie produkti).
3. Produktu veicināšana vietējā tirgū (piemēram, jauns iepakojums).
4. Eksporta attīstība.

Lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoru vieno kopīga nepieciešamība pēc apgrozāma kapitāla (finansējuma apgrozāmajiem līdzekļiem), un tas ir viens no galvenajiem pieprasījuma pēc finansējuma virzītājiem Latvijas lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektorā. Aizdevumi apgrozāmajiem līdzekļiem ir svarīgi uzņēmējdarbības vadīšanai un attīstībai, un tie var veidot līdz pat 80% no kopējiem aizdevumiem uzņēmumā.

3.1. Lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoru atkarībā no ārējā finansējuma

Lauksaimniecības sektora atkarība no ārējā finansējuma

Latvijas lauksaimniecības sektors šobrīd ir ļoti atkarīgs no ārējā finansējuma un tajā ir samērā augsts saistību (aizņemtā kapitāla) līmenis. Šo apgalvojumu pierāda arī AREI veiktais pētījums, kurā tika analizēts lauksaimniecības uzņēmumu ilgtermiņa un īstermiņa saistību īpatsvars kopējā aktīvu struktūrā laika posmā no 2017. gada līdz 2022.gadam. Saskaņā ar šī pētījumu datiem vidējais svērtais saistību īpatsvars lauksaimniecības sektorā uz 2022.gadu veidoja 48% (skat. 3-1.tabulu). Lai gan šis rādītājs pēdējos sešos gados ir samazinājies par aptuveni 11% un lejupslīdes tendence ir novērojama praktiski visās lauksaimniecības nozarēs, atkarība no ārējā finansēja joprojām saglabājās augstā līmenī. Daudzi lauksaimniecības uzņēmumi (it īpaši vidējie un lielie) turpina aktīvi izmanto dažādus īstermiņa finansējuma instrumentus (īstermiņa kredītus, aizņēmums, īstermiņa kredītlīnijas, kooperatīvo sabiedrību īstermiņa finansējumu, piegādātāju īstermiņa finansējumu), lai

finansētu regulārās vajadzības pēc apgrozāmajiem līdzekļiem (minerālmēsliem, augu aizsardzības līdzekļiem (AAL), degvielas, sēklas u.c.). Tādējādi šie uzņēmumi ir atkarīgi no īstermiņa finansējuma instrumentu regulāras pārfinansēšanas (aizņēmumu un kredītliņu pagarināšanas, finansējuma pārjaunošanas u.tml.).

3-1. tabula. Lauksaimniecības uzņēmumu aktīvi un saistības laika periodā no 2017.-2022. gadā, milj. EUR

Nr.	Nozare/ Rādītājs	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
1.	Graudaugu (izņemot rīsu), pākšaugu un eļļas augu sēklu audzēšana (A01.11)						
	Uzņēmumu skaits	1 128	1 154	1 174	1 191	1 217	1 245
	Darbinieku skaits	4 961	5 174	5 114	5 222	5 379	5 405
	Apgrozījums	388,7	358,2	428,7	488,7	508,3	696,0
	Aktīvu kopsumma	1 219,8	1 291,0	1 338,6	1 448,3	1 577,5	1 861,7
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	53%	53%	50%	46%	42%	40%
2.	Dārzeņu audzēšana (A01.13)						
	Uzņēmumu skaits	200	203	205	208	218	208
	Darbinieku skaits	1 031	1 012	1 047	1 090	1 148	1 015
	Apgrozījums	38,9	41,8	43,8	45,1	50,5	55,2
	Aktīvu kopsumma	66,1	71,0	72,0	78,4	90,9	103,0
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	59%	56%	53%	51%	50%	50%
3.	Citu viengadīgo kultūru audzēšana (A01.19)						
	Uzņēmumu skaits	62	59	62	69	73	70
	Darbinieku skaits	249	243	234	231	231	185
	Apgrozījums	7,5	7,8	7,6	8,2	23,3	28,0
	Aktīvu kopsumma	15,9	16,7	14,8	16,7	15,2	19,4
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	79%	79%	75%	69%	65%	58%
4.	Daudzgadīgo kultūru audzēšana (A01.2)						
	Uzņēmumu skaits	260	276	293	295	323	305
	Darbinieku skaits	580	593	611	631	634	605
	Apgrozījums	15,3	15,8	17,4	19,3	24,0	28,4
	Aktīvu kopsumma	47,3	54,7	58,7	57,5	74,0	78,6
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	64%	64%	61%	54%	49%	50%
5.	Augu pavairošana (A01.3)						
	Uzņēmumu skaits	27	32	29	25	27	29
	Darbinieku skaits	108	147	110	122	120	128
	Apgrozījums	2,8	4,4	3,9	7,0	4,4	4,6
	Aktīvu kopsumma	3,0	4,0	3,8	8,1	4,9	5,5
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	82%	73%	64%	66%	47%	44%
6.	Lopkopība (A01.4)						
	Uzņēmumu skaits	901	882	844	827	818	784
	Darbinieku skaits	5 549	5 277	5 112	5 032	4 023	3 594
	Apgrozījums	350,0	349,9	360,9	356,2	309,1	367,1
	Aktīvu kopsumma	612,6	579,4	613,7	659,0	645,4	680,6
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	51%	48%	48%	47%	47%	45%

Nr.	Nozare/ Rādītājs	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
7.	Piena lopkopība (A01.41)						
	Uzņēmumu skaits	370	352	331	312	301	301
	Darbinieku skaits	1 883	1 856	1 801	1 737	1 743	1 738
	Apgrozījums	85,4	76,0	81,1	81,1	94,0	140,4
	Aktīvu kopsumma	224,5	218,9	222,2	242,1	255,2	299,2
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	41%	39%	41%	40%	40%	36%
8.	Ganāmie mājlopi (A01.42 un A01.45)						
	Uzņēmumu skaits	226	236	237	241	243	231
	Darbinieku skaits	431	462	471	463	501	481
	Apgrozījums	11,8	14,2	14,5	19,3	22,9	25,4
	Aktīvu kopsumma	55,9	60,4	66,0	71,9	81,9	92,8
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	58%	57%	59%	60%	51%	51%
9.	Cūkkopība (A01.46)						
	Uzņēmumu skaits	37	34	30	30	29	26
	Darbinieku skaits	753	660	603	587	598	519
	Apgrozījums	60,6	56,8	66,9	61,9	53,0	70,4
	Aktīvu kopsumma	108,5	107,4	117,4	118,9	114,9	121,0
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	45%	43%	41%	36%	38%	39%
10.	Putnkopība (A01.47)						
	Uzņēmumu skaits	47	48	44	47	41	36
	Darbinieku skaits	1 478	1 439	1 445	1 504	671	451
	Apgrozījums	163,2	174,5	172,1	174,2	120,0	115,7
	Aktīvu kopsumma	130,5	132,0	152,9	167,9	134,0	113,0
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	48%	50%	55%	56%	60%	58%
11.	Citi dzīvnieki (A01.49, kā arī A01.43)						
	Uzņēmumu skaits	215	212	199	193	199	199
	Darbinieku skaits	997	865	773	705	494	427
	Apgrozījums	28,6	28,3	25,9	18,6	18,7	15,4
	Aktīvu kopsumma	91,3	60,3	54,6	55,2	59,1	55,6
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	82%	71%	62%	62%	64%	68%
12.	Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība, A01.5)						
	Uzņēmumu skaits	1 470	1 429	1 447	1 461	1 476	1 444
	Darbinieku skaits	6 774	6 799	6 903	6 793	6 755	6 663
	Apgrozījums	316,1	304,4	358,6	379,5	412,0	546,2
	Aktīvu kopsumma	894,9	956,0	1 041,7	1 093,5	1 163,9	1 278,2
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	46%	48%	47%	43%	40%	38%

Avots: autoru aprēķini, Lursoft

Ir jāatzīmē, ka augstākminētā pētījuma rezultāti tika iegūti, pamatojoties uz informāciju par kopējām lauksaimniecības sektora uzņēmumu ilgtermiņa un īstermiņa saistībām, kas iekļauj ne tikai saistības pret kredītiestādēm, bet arī citas saistības: saistības pret nebanku finansētājiem, piegādātājiem un darbuzņēmējiem, darba samaksu un ieturējumus, nodokļus

un sociālās apdrošināšanas maksājumus, nākamo periodu ieņēmumus un citas ilgtermiņa un īstermiņa saistības.

Pārtikas ražošanas sektora atkarība no ārējā finansējuma

Daudz lielāka atkarība no ārējā finansējuma ir pārtikas ražošanas sektorā. Saskaņā AREI pētījuma datiem vidējais saistību īpatsvars bilances kopsummā pārtikas ražošanas sektorā 2022. gadā veidoja 60% (skat. 3-2. tabula). Jāatzīmē, ka līdzīgi lauksaimniecības sektoram arī pārtikas ražošanas sektorā daudzi uzņēmumi aktīvi izmanto īstermiņa finansējuma instrumentus (īstermiņa kredītus, aizņēmumus, īstermiņa kredītlīnijas), lai finansētu regulārās vajadzības pēc apgrozāmajiem līdzekļiem (izejvielu iegādei, loģistikas izmaksām u.c.). Un līdzīgi kā lauksaimniecības uzņēmumi arī pārtikas uzņēmumi ir atkarīgi no īstermiņa finansējuma instrumentu regulāras pārfinansēšanas (aizņēmumu un kredītlīniju pagarināšanas, finansējuma pārjaunošanas u.tml.).

3-2. tabula. Aktīvi un saistības pārtikas ražošanas sektorā, laika periodā no 2017.-2022. gadā, milj. EUR

Nr.	Nozare/ Rādītājs	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
1.	Gaļas un gaļas produktu ražošana, pārstrāde un konservēšana (C10.1)						
	Uzņēmumu skaits	173	167	156	163	151	132
	Darbinieku skaits	3 465	3 491	3 504	4 060	4 224	3 962
	Apgrozījums	255,4	264,2	266,1	292,0	293,3	352,0
	Aktīvu kopsumma	97,9	104,4	113,1	126,4	132,7	142,3
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	61%	56%	61%	57%	56%	54%
2.	Augļu un dārzeņu pārstrāde un konservēšana (C10.3)						
	Uzņēmumu skaits	93	104	110	120	134	118
	Darbinieku skaits	975	973	986	924	927	1 655
	Apgrozījums	85,5	89,5	95,2	92,9	88,0	215,4
	Aktīvu kopsumma	60,4	61,9	63,7	66,4	58,5	138,8
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	75%	74%	66%	61%	69%	67%
3.	Augu un dzīvnieku eļļu un tauku ražošana (C10.4)						
	Uzņēmumu skaits	15	15	18	17	17	14
	Darbinieku skaits	77	68	62	62	61	65
	Apgrozījums	3.6	4.6	3.5	5.6	6.2	6.5
	Aktīvu kopsumma	6.6	6.2	6.9	7.9	9.1	10.1
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	84%	85%	82%	80%	76%	65%
4.	Piena produktu ražošana (C10.5)						
	Uzņēmumu skaits	64	63	59	56	54	48
	Darbinieku skaits	3 205	3 032	3 107	3 180	3 161	2 935
	Apgrozījums	431,1	419,1	429,8	430,1	446,8	555,7
	Aktīvu kopsumma	245,4	247,2	282,1	269,6	270,1	287,8
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	71%	65%	59%	58%	59%	62%

Nr.	Nozare/ Rādītājs	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
5.	Graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošana (C10.6)						
	Uzņēmumu skaits	28	24	25	22	22	19
	Darbinieku skaits	565	591	619	627	633	618
	Apgrozījums	150,3	153,4	167,1	208,7	209,7	258,9
	Aktīvu kopsumma	112,1	137,1	146,6	170,8	178,2	226,3
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	53%	59%	59%	61%	60%	66%
6.	Konditorejas un miltu izstrādājumu ražošana (C10.7)						
	Uzņēmumu skaits	280	276	285	278	269	226
	Darbinieku skaits	4 730	4 461	4 489	4 356	4 306	3 392
	Apgrozījums	181,2	177,8	193,3	185,8	187,9	187,8
	Aktīvu kopsumma	103,5	104,2	104,4	128,7	170,3	105,7
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	54%	55%	52%	42%	35%	48%
7.	Citu pārtikas produktu ražošana (C10.8)						
	Uzņēmumu skaits	222	233	235	233	246	239
	Darbinieku skaits	1 958	1 930	1 822	2 697	2 649	1 692
	Apgrozījums	115,5	89,4	87,8	192,1	215,1	117,6
	Aktīvu kopsumma	83,5	81,2	85,8	154,4	162,9	100,0
	Vidējais svērtais saistību īpatsvars	75%	74%	79%	51%	69%	62%

Avots: autoru aprēķini, Lursoft

3.2. Taksonomijas regulējuma ietekme uz banku kreditešanas politiku

Taksonomijas regulējums paredz divu viedu ziņošanu (informācijas sniegšanu) par atbilstību taksonomijai:

1. Obligātā ziņošana (*mandatory reporting*), kas izriet no Taksonomijas regulas 8. panta un Informācijas sniegšanas deleģētā akta un kas ir obligāta visiem uzņēmumiem, kas ir Taksonomijas regulas subjekti.
2. Brīvprātīgā ziņošana (*voluntary reporting*) – brīvprātīga ziņu sniegšana papildus obligātajai ziņošanai.

Obligātā ziņošana ir samērā strikti reglamentēta Informācijas atklāšanas deleģētajā aktā, piem., ir noteikti konkrēti galvenā snieguma rādītāji (KPI), KPI aprēķināšanas metodoloģija utt. Kredītiestādēm (*credit institutions*) galvenie KPI ir zaļo aktīvu attiecība (GAR), zaļo aktīvu koeficients attiecībā uz sniegtajām finanšu garantijām (FinGuar KPI) un KPI par pakalpojumiem, kas nav aizdevumi – maksas un komisijas naudas (F&C KPI)³⁵. Jāatzīmē, ka

³⁵ Par šiem finanšu institūciju KPI plašāks apraksts sniegts AREI 2021.g. (Auziņš A., Krieviņa A., Leimane I., Varika A., Bobovičs V. ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari. 2021.) un 2022.g. (Auziņš A., Leimane I., Varika A., Bobovičs V., Jansons I., Dreijere S. ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari. 2022.) pētījumos

saskaņā ar Informācijas sniegšanas deleģētā akta 7. panta 3. punktu no finanšu iestāžu KPI (piem., GAR) aprēķina skaitītāja ir izslēdzami riska darījumi ar jeb ekspozīcija (*exposure*) pret uzņēmumiem, kas nav Taksonomijas regulas subjekti. Taču vienlaikus riska darījumi ar šiem uzņēmumiem tiek iekļauti KPI aprēķina saucējā. Tādējādi biržā nekotētu MVU kreditēšana un cita veida finansēšana tiek *de facto* pielīdzināta taksonomijai neatbilstošas saimnieciskās darbības finansēšanai, kas potenciāli var negatīvi ietekmēt banku motivāciju kreditēt šādus MVU³⁴.

Jāatzīmē, ka saskaņā ar EK skaidrojumu Informācijas sniegšanas deleģētā akta 7. panta 3. punkts ir interpretējams tā, ka riska darījumi (t.sk. kreditēšana) nav iekļaujama KPI skaitītājā, ja uzņēmumam saskaņā ar NFRD/CSRD nav pienākums sniegt nefinanšu/ilgtspējas informāciju, t.sk. pat, ja attiecīgais uzņēmums brīvprātīgi sniedz ilgtspējas ziņas atbilstoši visām CSRD prasībām³⁶. Vienlaikus jāatzīmē, ka EK ir pienākums līdz 2024. gada 30. jūnijam pārvērtēt šo regulējuma normu³⁷. Tādēļ nevar izslēgt, ka šī regulējuma norma par obligāto ziņošanu varētu tikt pārskatīta, ļaujot KPI skaitītājā ietvert arī riska darījumus ar MVU, kas formāli nav Taksonomijas regulas subjekti, bet brīvprātīgi sniedz ilgtspējas ziņas, it īpaši kontekstā ar topošajiem ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem MVU.

Brīvprātīgā ziņošana atšķirībā no obligātās ziņošanas šobrīd nav skaidri reglamentēta. Taču Ilgtspējīga finansējuma platforma ir sniegusi nesaistošas vadlīnijas par brīvprātīgo ziņošanu, kas ietver vairākas rekomendācijas³⁸:

1. Finanšu institūcijas drīkst brīvprātīgi sniegt papildu ilgtspējas ziņas. Brīvprātīga papildu ziņošana var dot tām iespēju skaidrot, cik lielu daļu no to bilances, ieguldījumiem utt. ir taksonomijai piederīga (*taxonomy-eligible*) un taksonomijai atbilstoša³⁹, jo ziņošanā (KPI aprēķinā) iespējams iekļaut gan NFDR/CSRD subjektus, gan uzņēmumus, kas nav NFDR/CSRD subjekti.
2. Obligātās ziņošanas ietvaros nav atļauts lietot aplēses (*estimates*) un netiešos datus (*proxies*). Taču uzņēmumi drīkst atsevišķi no obligātās ziņošanas sniegt informāciju, skaidri norādot, ka attiecīgās ziņas ir aplēses un netiešie dati.
3. Brīvprātīgā ziņošana ir jāveic tā, lai sniegtās ziņas nav pretrunā ar vai nepareizi atspoguļo obligāti ziņoto informāciju. Ja uzņēmums savā pārskatā iekļauj brīvprātīgi sniegtas ziņas, ir jāizskaidro, kā brīvprātīgi sniegtās ziņas atšķiras no obligātās ziņošanas un kāda metodoloģija lietota.
4. Brīvprātīgā ziņošana ir veicama atsevišķi no, bet vienlaikus līdztekus ar obligāto ziņošanu, nodrošinot skaidru nošķirumu.

³⁶ European Commission. FAQs: How should financial and non-financial undertakings report Taxonomy-eligible economic activities and assets in accordance with the Taxonomy Regulation Article 8 Disclosures Delegated Act? 2022.

³⁷ Informācijas sniegšanas deleģētā akta 9. panta 1. punkta b) apakšpunkts

³⁸ Platform on Sustainable Finance. Platform considerations on voluntary information as part of Taxonomy-eligibility reporting. Appendix 1. 2021.

³⁹ Ilgtspējīga finansējuma platformas vadlīnijas ir izstrādātas brīvprātīgai ziņošanai par piederību Taksonomijai, taču tās lielā mērā ieskicē arī potenciālās prasības brīvprātīgai ziņošanai par atbilstību Taksonomijai

5. Brīvprātīgai ziņošanai ir jābūt ar tādu pašu tvērumu (*scope*) un termiņu (*timeline*) kā uzņēmuma finanšu pārskatam un nefinanšu (ilgtspējas) ziņojumam, un tai jāatbilst Informācijas sniegšanas deleģētā akta prasībām. Turklāt brīvprātīgajai ziņošanai nedrīkst piešķirt lielāku nozīmi nekā obligātajai ziņošanai un to nedrīkst veikt veidā, kas ir pretrunā obligātajai ziņošanai.
6. Uzņēmumam, kas veic brīvprātīgu ziņošanu, nepieciešams pārbaudīt citu uzņēmumu sniegtās ziņas. Taču nav sniegtas norādes, kā šāda pārbaude veicama.

Šobrīd grūti prognozēt, vai bankas un attīstības finanšu institūcija "ALUM" izlems veikt brīvprātīgu papildu ziņošanu par savu kredītportfeļu un garantiju portfeļu atbilstību taksonomijai, jo šāda ziņošana nav obligāta. Tāpat nav zināms, kādu brīvprātīgās ziņošanas metodoloģiju lietos kredītiestādes, ja izlems veikt brīvprātīgu ziņošanu. Tās kredītiestādes, kas izlems neveikt brīvprātīgu papildu ziņošanu, visdrīzāk no MVU neprasis ziņas par finansētās saimnieciskās darbības un/vai ieguldījumu atbilstību taksonomijai, ja EK neplašinās Informācijas sniegšanas deleģētā akta 7. panta 3. punkta tvērumu⁴⁰.

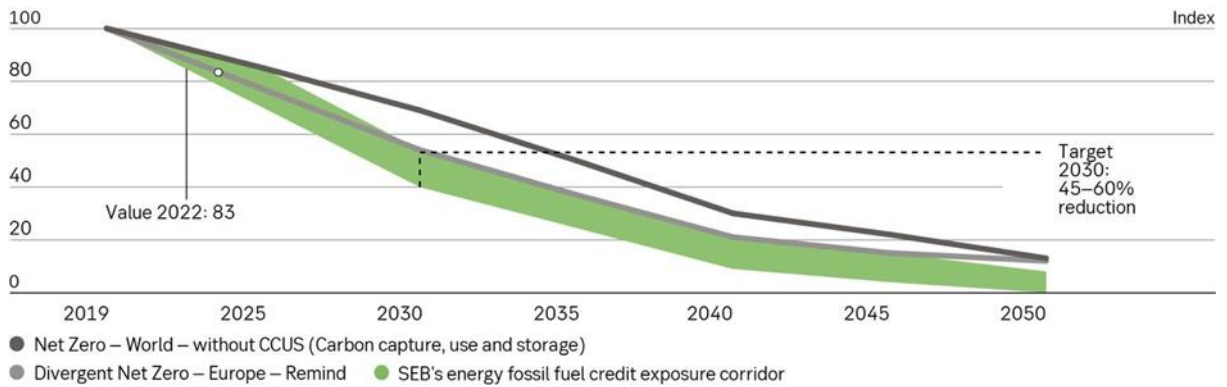
Kredītiestādes, kas izlems veikt brīvprātīgu papildu ziņošanu var īstenot dažādu pieeju (ja vien netiek noteiktas jaunas, striktākas vadlīnijas), piem., tās var prasīt informāciju no klientiem par to saimnieciskās darbības un ieguldījumu vides ilgtspēju, un tās var novērtēt klientu saimnieciskās darbības un ieguldījumu vides ilgtspēju, piemērojot aplēses un netiešos datu avotus. Šādos apstākļos priekšrocības piekļuvei finansējumam varētu būt MVU, kas spēj sniegt ticamu informāciju par to darbības vides ilgtspēju, it īpaši ja uzņēmuma vides KPI (piem., taksonomijai atbilstoša apgrozījuma īpatsvars, taksonomijai atbilstošu ieguldījumu īpatsvars) pārsniedz vidējos sektora rādītājus, kas tiktu izmantoti banku aplēsēs.

Nemot vērā, ka Taksonomijas regulējums ir svarīgs instruments tam, lai veicinātu finanšu plūsmu pārvirzīšanos uz ilgtspējīgākām saimnieciskām darbībām un paātrinātu pāreju saskaņā ar ES Zaļo kursu, banku sektoram būs nozīmīga loma šī procesa veicināšanā. Un tieši GAR rādītājs var kalpot par nozīmīgu indikatoru tam, cik lielā mērā bankas tiek galā ar šīs funkcijas izpildi, tādējādi uzlabojot vai pasliktinot savu reputāciju. Var novērot, ka GAR rādītāju uzlabošanai, bankas arvien vairāk attīsta un virza tirgū jaunus un "ilgtspējīgus" ārējās finansēšanas produktus, kas nodrošinās pamata GAR un citu banku KPI uzlabošanu.

Kopš 2022. gada sākuma, kad bankām tika noteikts pienākums ziņot par savu ieņēmumu un veikto ieguldījumu atbilstību Taksonomijas regulējuma vides mērķiem, ir novērojama tendence vietējo Latvijas banku un to saistīto uzņēmumu darbības politikas maiņā. Piemēram, AS "SEB banka" (turpmāk tekstā – SEB) savā ilgtspējas pārskatā par 2022. gadu ir norādījusi, ka turpmāk vadīs savu uzņēmējdarbību saskaņā ar ilgtspējas stratēģiju un novērtēs savus sniegumus pārejā uz sabiedrību ar zemu oglekļa emisiju līmeni, izmantojot trīs rādītājus: oglekļa ekspozīcijas indeksu – *The Brown*, ilgtspējas aktivitāšu indeksu – *The Green* un pārejas koeficientu – *The Future*. Oglekļa ekspozīcijas indekss norāda fosilā kurināmā kredītu apjomu SEB energoresursu portfelī. SEB mērķis ir fosilo kredītu apjomu

⁴⁰ Jāatzīmē, ka arī šādā situācijā nav izslēdzama iespēja, ka kredītiestādes prasa ziņas no MVU saistībā ar ilgtspējas ziņošanu

salīdzinājumā ar 2019. gada bāzes scenāriju līdz 2030. gadam samazināt par 45 – 60 % (skat. 3-1.att.).

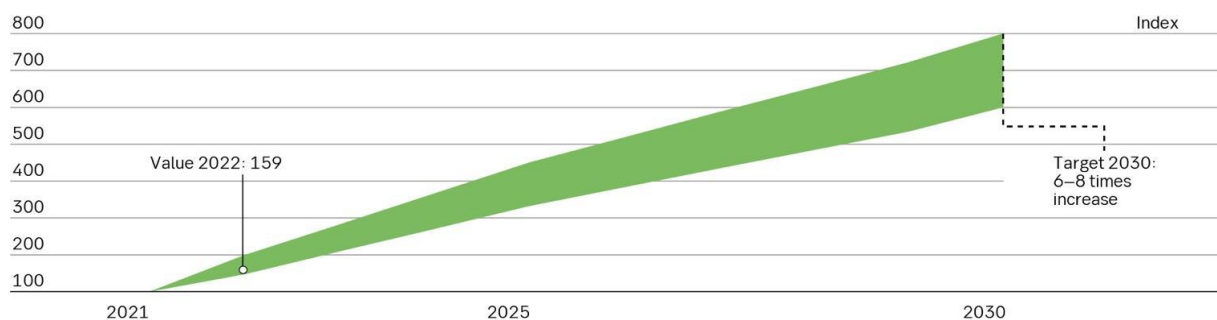
Avots: SEB banka Ilgtspējas pārskats 2022

3-1. attēls. SEB bankas fosilā kurināmā kredītu apjomu energoresursu portfelī⁴¹

Atskaites periodā par 2022. gadu SEB oglekļa kredītu apjoma indekss salīdzinājumā ar 2019. gadu bija samazinājies par 17%, kas norāda, ka radītā trajektorija ir tieši vērsta uz 2030. gada mērķa sasniegšanu. Sasniegtais rezultāts atspoguļo bankas stratēģiju aktīvi sadarboties ar klientiem, kas cenšas pārorientēt savu darbību un atbalstīt tos biznesa modeļa maiņas jeb pārejas plānos.

Ilgtspējas aktivitāšu indekss norāda SEB ilgtspējas aktivitātes četrās jomās: ilgtspējīgs finansējums, ilgtspējīgu finanšu konsultācijas, zaļo tehnoloģiju (*Greentech*) riska kapitāla ieguldījumi un ilgtspējīgi uzkrājumi (saskaņā ar ES Ilgtspējīgu finanšu informācijas atklāšanas regulu, SFDR) kā daļa no kopējā SEB fondu piedāvājuma, pašu un ārējie.

SEB mērķis ir līdz 2030. gadam salīdzinājumā ar 2021. gada bāzes līmeni palielināt ilgtspējīgas aktivitātes indeksu 6 – 8 reizes (skat. 3-2.att.).

Avots: SEB banka Ilgtspējas pārskats 2022

3-2. attēls. Ilgtspējas aktivitāšu indekss – aktuālais un plānotais ilgtspējas aktivitāšu rādītājs

Atskaites periodā par 2022. gadu SEB attiecīgais indekss bija palielinājies par 59%. SEB Baltijas divīzijā zaļās aktivitātes indekss kreditēšanas jomā 2022. gada laikā palielinājās 7 reizes. Pieaugums bija saistīts ar pieaugošo pieprasījumu pēc ilgtspējīga finansējuma, kā arī ar to, ka SEB ieviesa jaunus zaļā finansējuma produktus.⁴¹

⁴¹ SEB banka Ilgtspējas pārskats 2022

Pārejas koeficienta pamatā ir SEB iekšējais klientu ilgtspējas klasifikācijas rīks (CSC). Pamatojoties uz riska darījumiem kredītportfelī, ar CSC rīku SEB novērtē un klasificē, cik lielā mērā tās klientu pārejas plāni ir saskaņoti ar Parīzes nolīguma mērķiem. Atskaites periodā par 2022. gadu pārejas koeficients SEB grupas līmenī sastādīja 69%. Tas bija balstīts uz 2021. gada kredītriska darījumiem un 2022. gadā veiktajiem novērtējumiem. Šis rādītājs sniedz ieskatu SEB klientu progresā, un to var izmantot turpmākai analīzei un rīcībai, lai atbalstītu klientus viņu pārejas laikā.⁴¹ Lai gan SEB Baltijas divīzijā šis koeficients vēl nav ieviests, atbilstošu datu neesamības dēļ par pašreizējām CO₂ emisijām un to samazināšanas mērķiem īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā, banka pakāpeniski plāno ieviest šo rīku, tiklīdz datu kvalitāte un pieejamība Baltijas reģionā būs pietiekama.

Kopumā ir jāatzīmē, ka SEB pēdējos gados ir veikusi ievērojamus soļus, lai pārkārtotos atbilstoši ES Zaļam kursam. Tā ir definējusi piecas prioritārās nozares, kurām ir izvirzīti CO₂ samazināšanas mērķi līdz 2030. gadam. SEB grupas ietvaros tās ir – nafta un gāze, elektroenerģijas ražošana, tērauds, automobiļu ražošana un mājsaimniecību hipotēka. Attiecībā uz SEB Baltijas divīziju būtiskas nozares, ko skar SEB grupas kopējie mērķi 2030. gadam, ir naftas un gāzes industrija, elektroenerģijas ražošanas nozare un mājsaimniecību hipotekārā kreditēšana, jo risks uz tērauda un automobiļu ražošanas nozari ir ierobežots.⁴¹ Papildus tam ir radīti un attīstīti tādi ilgtspējīgi produkti korporatīviem klientiem, kā aizdevumi – atjaunojamā enerģijā, energoefektivitātē, atkritumu apsaimniekošanā, piesārņojuma novēršanā un kontrolē, ilgtspējīgajos mežos, videi draudzīgajā transportā un citi. 2022. gadā SEB Baltijas divīzija ir izsniegusi zaļo kredītu apjomu 624 miljonu eiro apmērā, kas ir par 483% vairāk nekā 2021. gadā, kas sastāda aptuveni 19% no kopējā izsniegtā kredīta apjoma. Lai gan lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektors nav SEB prioritārajās nozarēs līdz 2030. gadam, finansējuma pieejamība šo nozaru uzņēmumiem varētu arī netikt ierobežota, bet tikai tik tālu, cik tas nepasliktina bankas GAR un citus KPI rādītājus.

Lai arī ALTUM nav kredītiestāde (banka), tam ir būtiska nozīme Latvijas kreditēšanas sektorā, jo ALTUM risina tirgus nepilnības, piedāvājot dažādus finanšu produktus – valsts garantijas un specializētos aizdevumus. Šobrīd nav skaidrs, kā uz ALTUM attieksies CSRD un Taksonomijas regulējums. Nomināli ALTUM nav lielais uzņēmums, jo nodarbināto skaits nepārsniedz 250 darbiniekus⁴². Taču ALTUM ir veicis publisku parāda vērstpapīru (obligāciju) emisiju un emitētās obligācijas tiek kotētas *Nasdaq Riga* biržā, t.sk. ALTUM ir veicis vienu zaļo obligāciju (*green bond*) emisiju⁴³. Tādējādi ALTUM var tikt kvalificēts kā biržā kotēts MVU. Vienlaikus jāatzīmē, ka ALTUM ir valsts kapitālsabiedrība, kas īsteno sabiedriski nozīmīgu funkciju – tirgus nepilnību novēršana finanšu tirgū. Tādēļ visticamāk, ka Taksonomijas regulējuma kontekstā ALTUM varētu netikt uzskatīts par tipisku biržā kotētu MVU. Šī iemesla dēļ visdrīzāk, ka ALTUM nevarēs izmantot CSRD regulējumā MVU piešķirtās tiesības atlikt ilgtspējas ziņu sniegšanu līdz ziņošanai par 2028. pārskata gadu un būs nepieciešams ziņot jau par 2026. pārskata gadu, jo būs sarežģīti pamatot ziņošanas atlikšanu

⁴² Saskaņā ar 2022.g. pārskatu ALTUM darbinieku skaits 2022.g. bija – 234, 2021.g. – 226, 2020.g. – 211

⁴³ zaļo obligāciju (vērtspapīra ISIN kods LV0000802353) emisija ir veikta 2017.g., dzēšanas termiņš 17.10.2024.

(skat. 3.3. apakšodaļu). Nevar izslēgt, ka ALTUM specifiskās sabiedriskās nozīmes dēļ varētu tikt prasīta vēl ātrāka ilgtspējas ziņu sniegšana, kā arī ziņošana saskaņā ar vispārējiem ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem, nevis ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem biržā kotētiem MVU.

ALTUM īstenotās darbības specifikas dēļ (garantiju pakalpojumu sniegšana, specializēto aizdevumu izsniegšana) tam veidojas specifiska aktīvu struktūra un aktīvu finansēšanas struktūra. Ņemot vērā, ka ALTUM darbība pēc savas ekonomiskās būtības ir raksturīga finanšu uzņēmuma darbībai un tas sniedz finanšu pārskatus pēc formas, kas raksturīga finanšu uzņēmumiem, visticamāk, ka ALTUM ziņošanu par atbilstību taksonomijai būs nepieciešams veikt kā finanšu uzņēmumam un ziņot finanšu uzņēmumiem noteiktos KPI (skat. iepriekš), lai arī ALTUM nav uzskatāms par kredītiestādi (banku) Kredītiestāžu likuma izpratnē. Plašāka informācija par ALTUM aktīvu finansēšanas struktūru sniegta 3-3.tabulā.

3-3. tabula. ALTUM aktīvu finansēšanas struktūra

	31.12.2022.		31.12.2021.	
	tūkst. EUR	%	tūkst. EUR	%
Aktīvi	1 099 588	100,0%	976 204	100,0%
Pašu kapitāls	395 983	36,0%	440 736	45,1%
Saistības	703 605	64,0%	535 468	54,9%
t.sk. atbalsta programmu finansējums	375 280	34,1%	230 287	23,6%
t.sk. saistības pret vispārējām valdībām*	153 784	14,0%	121 348	12,4%
t.sk. emitētie parāda vērtspapīri	85 513	7,8%	85 558	8,8%
t.sk. zaļās/ilgtspējīgās obligācijas	20 001	1,8%	19 963	2,0%
t.sk. finanšu garantiju līgumu saistības	45 852	4,2%	37 372	3,8%
t.sk. saistības pret kredītiestādēm**	36 290	3,3%	53 416	5,5%

* Valsts kase, LAD

** saistības pret EIB

Avots: autoru aprēķini, ALTUM 2022.g. pārskats

Aktīvu finansēšanas struktūra netieši liecina, ka vismaz 2% no kopējiem ALTUM aktīviem varētu tikt kvalificēti kā "zaļi", jo šāds ir zaļo obligāciju īpatsvars bilances kopsummā (skat. 3-3.tabulu)⁴⁴. Šobrīd ALTUM nav sniedzis informāciju par tā mērķiem attiecībā uz Taksonomijas regulējumā noteiktajiem KPI, piem., GAR (specializēto aizdevumu portfelim) un FinGuar KPI (garantiju portfelim), kā arī par mērķa rādītājiem (piem., finansētajām SEG emisijām), kuru ziņošanu paredz ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti. Tādēļ nav iespējams prognozēt, kā ilgtspējas regulējums turpmāk ietekmēs ALTUM darbību garantiju sniegšanā un specializēto aizdevumu izsniegšanā.

⁴⁴ jāatzīmē, ka ar zaļo obligāciju emisiju finansēti aktīvi ne vienmēr kvalificējas kā "zaļi" saskaņā ar Taksonomiju, tomēr šis rādītājs sniedz zināmu ieskatu par aktīvu vides ilgtspēju

No vienas puses, ALTUM aktīvu finansēšanas struktūrā dominē pašu kapitāls, atbalsta programmu finansējums un saistības pret Valsts kasi un LAD, kas ir specifiski finansējuma avoti un pārsvarā saistīti ar publisko finansējumu. No otras puses, pietiekoši būtiska nozīme aktīvu finansēšanā ir arī emitētajiem parāda vērstpapīriem. Saskaņā ar ALTUM stratēģiju 2022.-2024. gadam tiek plānots palielināt līdzekļus arī no obligāciju emisijām⁴⁵. Turklāt jāatzīmē, ka 2024. gadā iestājas dzēšanas termiņš emitētajām zaļajām obligācijām. Ja ALTUM plāno saglabāt līdzšinējo aktivitāti finanšu tirgos vai to kāpināt, tad visdrīzāk, ka ALTUM būs nepieciešams pakāpeniski palielināt arī “zaļo” aktīvu īpatsvaru bilancē, kas attiecīgi nozīmētu zaļo aizdevumu un zaļo garantiju īpatsvara palielināšanos.

3.3. Ilgtermiņa ziņu sniegšanas standarti

Uzņēmumiem, kas ir Taksonomijas regulas subjekti, vienlaikus ir pienākums sniegt ilgtermiņa ziņas saskaņā ar Grāmatvedības direktīvu/NFDR/CSRD. Šī ilgtermiņa ziņošana papildina ziņošanu saskaņā ar Taksonomijas regulas 8.pantu (skat. 3.3.1.apakšnodalu), un tā ir daudz plašāka. 31.07.2023. EK pieņēma Eiropas ilgtermiņa ziņu sniegšanas standartus (ESRS), kas nosaka kā sniedzamas ilgtermiņa ziņas saskaņā ar CSRD. Šie standarti ir primāri paredzēti lielajiem uzņēmumiem, lai sniegtu ilgtermiņa ziņas saskaņā ar NFRD (grozīta ar CSRD) 19.a un 29.a pantu. Tos var izmantot arī biržā kotēti MVU, lai gan EK plāno līdz 2024.g. 30.jūnijam pieņemt atvieglotus ilgtermiņa ziņu sniegšanas standartus biržā kotētiem MVU⁴⁶. ESRS sastāv no četrām standartu grupām, kuras ietver 12 standartus⁴⁷:

1. Starptozaru standarti – Vispārīgās prasības (ESRS 1) un Vispārīga informācijas atklāšana (ESRS 2).
2. Vide – Klimata pārmaiņas (ESRS E1), Piesārņojums (ESRS E2), Ūdens un jūras resursi (ESRS E3), Biodaudzveidība (bioloģiskā daudzveidība) un ekosistēmas (ESRS E4) un Resursu izmantojums un aprites ekonomika (ESRS E5).
3. Sociālie aspekti – Pašu personāls (ESRS S1), Vērtības ķēdes darbinieki (ESRS S2), Skartās kopienas (ESRS S3) un Patērētāji un tiešie lietotāji (ESRS S4).
4. Pārvaldība – Darījumdarbība (ESRS G1).

ESRS tiks piemēroti pārskata (finanšu) gadiem, kas sāksies 01.01.2024. vai vēlāk⁴⁸. Taču ir paredzēts ir atšķirīgs pārejas (ieviešanas) periods (*phasing-in*) dažādām uzņēmumu grupām –

⁴⁵ ALTUM vidēja termiņa darbības stratēģijas 2022.-2024.g izvilkums

⁴⁶ NFDR (grozīta ar CSRD) 29.b panta 1.punkts

⁴⁷ EK deleģētā regula attiecībā uz ilgtermiņa ziņu sniegšanas standartiem [pieņemt, bet vēl nav stājies spēkā]

⁴⁸deleģētā akta par ESRS 2.pants

t.s. NFRD uzņēmumi⁴⁹ ar darbinieku skaitu >750, NFRD uzņēmumi ar darbinieku skaitu <750 (parasti uzņēmumi ar darbinieku skaitu >500), t.s. neNFRD uzņēmumi⁵⁰ ar darbinieku skaitu >750, neNFRD uzņēmumi ar darbinieku skaitu <500 un biržā kotēti MVU (skat. 3-4.tabulu).

3-4. tabula. CSRD un ESRS ieviešana (pārejas periods)

	2024. pārskata gads (ziņo 2025.)	2025. pārskata gads (ziņo 2026.)	2026. pārskata gads (ziņo 2027.)	2027. pārskata gads (ziņo 2028.)	2028. pārskata gads (ziņo 2029.)
NFRD uzņēmumi (>750 darb.)	Viegla ieviešana	Viegla ieviešana	Viegla ieviešana	Pilna ziņošana	Pilna ziņošana
NFRD uzņēmumi (<750 darb.)	Strauja ieviešana	Mērena ieviešana	Viegla ieviešana	Pilna ziņošana	Pilna ziņošana
neNFRD uzņēmumi (>750 darb.)	Nav jāziņo	Viegla ieviešana	Viegla ieviešana	Viegla ieviešana	Pilna ziņošana
neNFRD uzņēmumi (>750 darb.)	Nav jāziņo	Strauja ieviešana	Mērena ieviešana	Viegla ieviešana	Pilna ziņošana
Biržā kotēti MVU	Nav jāziņo	Nav jāziņo	Drīkst neziņot ^{*,**}	Drīkst neziņot ^{*,**}	Pilna ziņošana ^{**}

* ja uzņēmums izvēlēsies neziņot, vadības ziņojumā būs nepieciešams norādīt, kāpēc nav sniegta ilgtspējas informācija⁵¹

** biržā kotēti MVU drīkstēs lietot atsevišķus (atvieglotus) standartus

Avots: EK

No CSRD un ESRS prasību ieviešanas grafika (skat. 3-4.tabulu) izriet, ka lielajiem uzņēmumiem, kas nebija NFRD subjekti, vajadzēs sākt ilgtspējas ziņošanu 2026.g. (ziņojot par 2025. pārskata gadu). Taču ziņošanu pilnā apjomā būs nepieciešams veikt 2029.g. (ziņojot par 2028. pārskata gadu). Biržā kotēti MVU varēs atlikt ilgtspējas ziņošanu līdz 2029.g. (ziņojot par 2028. pārskata gadu).

Ņemot vērā, ka lauksaimniecības nozarē ir samērā maz lielo uzņēmumu (skat. 1.nodaļu) un tikai viens biržā kotēts MVU⁵², tad ilgtspējas ziņošanas pienākums tiešā viedā skars samērā mazu uzņēmumu skaitu. Pārtikas ražošanā ražošanas nozarē ir būtiski lielāks lielo uzņēmumu

⁴⁹ uzņēmumi, kas iepriekš (līdz CSRD pieņemšanai) bija pakļauti NFRD – lieli uzņēmumi ar darbinieku skaitu virs 500, kas saskaņā ar Grāmatvedības direktīvas/NFRD 2.panta 1.punktu bija sabiedriskas nozīmes struktūras, piem., biržā kotēti uzņēmumi, kredītiestādes, apdrošināšanas sabiedrības

⁵⁰ uzņēmumi, kas iepriekš (līdz CSRD pieņemšanai) nebija pakļauti NFRD

⁵¹ NFRD (grozīta ar CSRD) 19.a panta 7.punkts

⁵² 07.11.2023. *Nasdaq Riga* biržā First North akciju sarakstā tika uzsākta AS "APF Holdings" (darbības nozare – putnkopība) kotācija

īpatsvars (skat. 1.nodaļu), tādēļ šo nozari vairāk skars pienākums veikt ilgtspējas ziņošanu. Jāatzīmē, ka CSRD regulējums paredz iespēju biržā nekotētiem MVU brīvprātīgi sniegt ilgtspējas ziņas, kuras attiecīgi varētu izmantot bankas un piegāžu ķēžu dalībnieki savā ilgtspējas ziņošanā. Lai arī ESRS ierobežo lielo uzņēmumu tiesības prasīt ilgtspējas ziņas no MVU (skat. 3.3.1.apakšnodaļu), nevar izslēgt, ka bankas un piegāžu ķēžu dalībnieki (lielie uzņēmumi) varētu netieši prasīt lauksaimniecības un pārtikas ražošanas MVU brīvprātīgi ziņot par savas darbības ilgtspēju.

Jāatzīmē, ka atšķirībā no situācijas pirms CSRD pieņemšanas, kad praktiski nepastāvēja nefinanšu ziņojumu (*non-financial statement*) neatkarīga ticamības apliecināšana (*independent assurance*)⁵³, CSRD groza NFRD/Grāmatvedības direktīvu, nosakot, ka ir jāveic sniegto ilgtspējas ziņu ticamības pārbaudi, t.i., atbilstību regulējuma prasībām (t.sk. Taksonomijas regulas un tās deleģēto aktu prasībām). Grozījumi regulējumā paredz, ka sniegtajām ilgtspējas ziņām būs jāveic t.s. ierobežotu ticamības apliecināšanu (*limited assurance*)⁵⁴. Taču vienlaikus jāatzīmē, ka šobrīd nepastāv šādas ierobežotas ticamības pārbaudes veikšanas standarti un EK ir uzdots pieņemt attiecīgu deleģēto aktu līdz 01.10.2026.⁵⁵ Līdz ar to nav iespējams novērtēt, kāda būs šādas ticamības apliecināšanas darbietilpība un izmaksas. Papildus jāatzīmē, ka CSRD ir iezīmēta virzība no ierobežotas ticamības apliecināšanas uz pamatotu ticamības apliecināšanu (*reasonable assurance*), uzdodot EK līdz 01.10.2028. pieņemt attiecīgu deleģēto aktu par pamatotas ticamības apliecināšanas standartiem⁵⁵.

CSRD dod tiesības dalībvalstīm atļaut veikt uzņēmumu sniegto ilgtspējas ziņu ticamības pārbaudi veikt ne tikai obligātajiem revidentam (*statutory auditor*) un revīzijas uzņēmumam (*audit firm*), kas veic finanšu pārskatu obligāto revīziju, bet ar citam neatkarīgam ticamības apliecināšanas pakalpojumu sniedzējam (*independent assurance services provider*)⁵⁶. Šāda ticamības apliecināšanas pakalpojumu sniedzēju loka paplašināšana potenciāli varētu samazināt uzņēmumiem ar ilgtspējas ziņošanu saistītās izmaksas.

3.3.1. Vispārīgās prasības un informācijas atklāšana

Saskaņā ar ESRS ilgtspējas ziņas būs sniedzamas vadības ziņojuma (*management report*) ietvaros kā atsevišķa sadaļa⁵⁷ – ilgtspējas ziņojums (*sustainability statement*)⁵⁸. Tādējādi

⁵³ regulējums prasīja tika šāda ziņojuma t.s. esamības pārbaudi (*existence check*), ko veica obligātais revidents

⁵⁴ Grāmatvedības direktīvas (grozīta ar CSRD) 34.panta 1.punkta otrās daļas aa) apakšpunkts

⁵⁵ Direktīvas 2006/43/EK (grozīta ar CSRD) 26.a panta 3.punkts

⁵⁶ Grāmatvedības direktīvas (grozīta ar CSRD) 34.panta 3. un 4.punkts

⁵⁷ NFRD (grozīta ar CSRD) 19.a panta 1.punkts, kā arī ESRS 1 110.punkts

⁵⁸ reizēm no angļu valodas tulkots arī kā ilgtspējas deklarācija

būtiski palielināsies vadības ziņojuma apjoms. ESRS nosaka šādu ilgtspējas ziņojuma struktūru, kurā iekļauta arī ziņošana saskaņā ar Taksonomijas regulas 8.pantu⁵⁹:

1. Vispārīga informācija – vispārīgas informācijas sniegšana saskaņā ar ESRS 2.
2. Vides (vidiskā) informācija:
 - 1) informācijas sniegšana saskaņā ar Taksonomijas regulas 8.pantu;
 - 2) informācijas sniegšana par klimata pārmaiņu jautājumiem (ESRS E1);
 - 3) informācijas sniegšana par piesārņojuma jautājumiem (ESRS E2);
 - 4) informācijas sniegšana par ūdens un jūras resursu jautājumiem (ESRS E3);
 - 5) informācijas sniegšana par biodaudzveidības un ekosistēmu jautājumiem (ESRS E4);
 - 6) informācijas sniegšana par resursu izmantošanas un aprites ekonomikas jautājumiem (ESRS E5).
3. Sociālā informācija:
 - 1) informācijas sniegšana par pašu personāla jautājumiem (ESRS S1);
 - 2) informācijas sniegšana par jautājumiem saistībā ar darbiniekiem vērtības ķēdē (ESRS S2);
 - 3) informācijas sniegšana par skarto kopienu jautājumiem (ESRS S3);
 - 4) informācijas sniegšana par patērētāju un tiešo lietotāju jautājumiem (ESRS S4).
4. Pārvaldības informācija – informācijas sniegšana par darbījumdarbību (ESRS G1).

ESRS ietver vairākus vispārējus principus un koncepcijas (*concepts*):

1. Dubultā būtiskuma (*double materiality*) princips – šis ir jauns princips ilgtspējas ziņošanā, kas atšķir ESRS no citiem ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem. Šī principa pamatā ir tas, ka būtiskumu vērtē no diviem aspektiem:
 - 1) ietekmes būtiskums (*impact materiality*) – uzņēmuma ar ilgtspēju saistīta ietekme (pozitīva vai negatīva) uz cilvēkiem un vidi;
 - 2) finansiālais būtiskums (*financial materiality*) – riski un iespējas uzņēmumam no ilgtspējas jautājumiem (*sustainability matters*).Saskaņā ar dubultā būtiskuma principu ilgtspējas jautājums ir būtisks, ja tas atbilst kritērijiem par ietekmes būtiskumu vai finansiālo būtiskumu, vai abiem kritērijiem⁶⁰.
2. Ieinteresētas personas (*stakeholders*) – personas, kuras var ietekmēt uzņēmumu vai kuras uzņēmums var ietekmēt. Tiek izdalītas divas ieinteresēto personu grupas⁶¹:
 - 1) skartās ieinteresētās personas (*affected stakeholders*) – personas vai grupas, kuru intereses pozitīvā vai negatīvā veidā ietekmē vai varētu ietekmēt uzņēmuma darbība un tā tiešās un netiešās darbījuma attiecības visā vērtības ķēdē;
 - 2) ilgtspējas ziņojumu lietotāji (*users of sustainability statements*) – vispārējas nozīmes finanšu pārskatu galvenie lietotāji (esošie un potenciālie ieguldītāji,

⁵⁹ ESRS 1 D papildinājums

⁶⁰ ESRS 1 28.punkts

⁶¹ ESRS 1 22.punkts

aizdevēji un citi kreditori, tajā skaitā aktīvu pārvaldītāji, kredītiestādes, apdrošināšanas sabiedrības), kā arī citi ilgtspējas ziņojumu lietotāji, t.sk. uzņēmuma darījumu partneri, arodbiedrības un sociālie partneri, pilsoniskā sabiedrība un nevalstiskās organizācijas, valdības, analītiķi un akadēmisko aprindu pārstāvji.

Jāatzīmē, ka ESRS ietvaros daba var tik uzskatīta par “klusu ieinteresēto personu” (*silent stakeholder*) jeb ieinteresēto personu, kas nevar pārstāvēt savas intereses⁶². Šāda pieeja ir uzskatāma par būtisku jaunievedumu ilgtspējas regulējumā.

3. Vērtības ķēde (*value chain*) – noteikts, ka ilgtspējas ziņojumā informāciju par ziņojošo uzņēmumu (*reporting undertaking*)⁶³ ir jāpaplašina, iekļaujot informācija par tā vērtības ķēdi (*value chain information*). Uzņēmumam ir jāiekļauj būtisku informāciju par ietekmi, riskiem un iespējām, kas saistītas gan ar tā augšupējo(-ām) (*upstream*) un lejupējo(-ām) (*downstream*) vērtības ķēdi(-ēm)⁶⁴. Standartā ir akcentēts, ka jāiekļauj tikai būtisku (saskaņā ar dubultā būtiskuma novērtējumu) informāciju par augšupējo un lejupējo vērtības ķēdi.
4. Aplēses (*estimates*), izmantojot nozaru vidējos rādītājus un netiešos avotus jeb aizstājējvērtības (*proxies*) – ESRS pieļauj lietot uz nozares vidējiem rādītājiem vai citiem netiešajiem avotiem balstītas aplēses, ja uzņēmumam, veltot saprātīgas pūles (*reasonable efforts*), nav iespējams iegūt informāciju par augšupējo un/vai lejupējo vērtības ķēdi⁶⁵. Tādējādi ir tiek piedāvāts risinājums situācijām, kad ir sarežģīta vai apgrūtināta informācijas iegūšana par uzņēmuma vērtības ķēdēm (t.sk. no vērtības ķēžu dalībniekiem). Šāds risinājums ir piedāvāts arī ar mērķi mazināt potenciālo slogu MVU, kas ir vērtības ķēžu dalībnieki, bet nav NFRD/CSRD subjekti. Īpaši ir akcentēts, ka, ja ir pieejami netiešie avoti (aizstājējvērtības) pa radītājiem vides jautājumos, piem., veicot 3.tvēruma (*Scope 3*) siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisiju aprēķinus, uzņēmums var izpildīt ESRS prasības, nevācot attiecīgo informāciju no vērtības ķēdes dalībniekiem, it īpaši MVU⁶⁶.

Būtiskuma izvērtējams nosaka informācijas apjomu, kas atklājams ilgtspējas ziņojumā. Gandrīz visos tematiskajos standartos nav jāatklāj datu punkti (*datapoints*), kas saskaņā ar būtiskuma izvērtējamu nav būtiski. Jāatzīmē, ka Eiropas Finanšu pārskatu padomdevēja grupas (EFRAG) ESRS projekts paredzēja lielāku informācijas apjomu, kuru būtu bijis jāatklāj neatkarīgi no būtiskuma izvērtējama iznākuma.

ESRS ir paredzēts 3 gadu periods ar atvieglotām prasībām attiecībā uz informācijas sniegšanu par augšupējo un lejupējo vērtības ķēdi, it īpaši attiecībā uz vērtības ķēdes dalībniekiem, kas

⁶² ESRS 1 A papildinājuma AR 7. punkts

⁶³ uzņēmums, kas gatavo finanšu pārskatu vai konsolidēto finanšu pārskatu (ja ziņo par grupu)

⁶⁴ ESRS 1 63.punkts

⁶⁵ ESRS 1 69.punkts

⁶⁶ ESRS 1 71.punkts

ir MVU⁶⁷. Tomēr jāatzīmē, ka šīs atvieglotās prasības ir terminētas un beidzas ceturtajā gadā, kad uzņēmums sniedz ilgtspējas ziņas saskaņā ar ESRS. Vienlaikus ESRS ir noteikts, ka, sākot ar šo ceturto gadu, informācija, kas saistībā ar dalību vērtības ķēdē jāsaņem no MVU, kuri darbojas uzņēmuma augšupējā un/vai lejupējā vērtības ķēdē, nepārsniegs to, kas ietverta topošajā ilgtspējas ziņu sniegšanas standartā biržā kotētiem MVU⁶⁸. Tādējādi šie topošie ESRS biržā kotētiem MVU limitēs informācijas apjomu, ko lielle uzņēmumi (arī biržā kotēti MVU) varēs pieprasīt no to vērtības ķēdēs ietilpstošajiem MVU (arī biržā nekotētiem) ilgtspējas ziņojumu sagatavošanas vajadzībām. Tomēr nevar izslēgt, ka praksē lielle uzņēmumi varētu prasīt lielāku informācijas apjomu no MVU, it īpaši ja informācijas nepieprasīšana nozīmētu tādu aplēšu izmantošanu, kas pasliktinātu liello uzņēmumu ilgtspējas rādītājus. Līdz ar to priekšrocības dalībai piegāžu ķēdēs varētu būt MVU, kas spētu brīvprātīgi sniegt ilgtspējas informāciju ar savu ilgtspēju, ja šie ilgtspējas dati ir labāki nekā piemērotās nozares vidējās vērtības vai citu netiešo avotu vērtības.

Šobrīd pastāv liela nenoteiktība attiecībā uz to, kādas vidējās vērtības un citu netiešo avotu vērtības Latvijas lauksaimniecības un pārtikas MVU varētu piemērot piegāžu ķēžu lielle uzņēmumi (piem., lielle pārstrādāji, lielle mazumtirgotāji), kā arī bankas. No šīm vērtībām būtu, piem., atkarīgas citu piegāžu ķēžu dalībnieku aprēķinātas 3.tvēruma SEG emisijas.

3.3.2. Vides informācijas atklāšana

Vides standarti ietver 5 tematiskos standartus (skat.3.3.apakšodaļu), kas nosaka kā sniedzama informācija par attiecīgajiem vides ilgtspējas jautājumiem (balstoties uz būtiskuma analīzi). Kopumā šie vides standarti veidoti pēc gandrīz vienotas struktūras:

1. Standarta mērķis – vides standartu sākumā ir sniegts attiecīgā standarta mērķis. Mērķī ir norādīts, kādus jautājumus uzņēmuma ilgtspējas ziņojuma lietotājiem ļaus saprast standartā noteiktās informācijas atklāšanas prasības.
2. Stratēģija – šī sadaļa ietver informācijas atklāšanas prasības attiecībā uz uzņēmuma stratēģiju. Jāatzīmē, ka šāda sadaļa ir tikai ESRS E1 un ESRS E4 (skat. zemāk). Citos vides standartos šāda sadaļa nav.
3. Ietekmes, risku un iespēju pārvaldība (*impact, risk and opportunity management*) – šo sadaļu veido trīs elementi (apakšsadaļas):
 - 1) procesu apraksts, kuriem uzņēmums novērtē/identificē ar attiecīgā standarta jomu saistītās būtiskās ietekmes, riskus un iespējas. Šajā standarta apakšsadaļā informācijas atklāšanas prasības pamatā ir noteiktas attiecībā uz procesiem, lai ilgtspējas ziņojuma lietotāji varētu saprast, vai uzņēmumā pastāv šādi procesi un, ja pastāv, kādi tieši tie ir;

⁶⁷ ESRS 1 131.-132.punkts

⁶⁸ ESRS 1 135.punkts (izriet no Grāmatvedības direktīvas (grozīta ar CSRD) 29.b panta 4.punkta)

- 2) rīcībpolitikas (*policies*) – šajā apakšsadaļā ir noteiktas prasības informācijas atklāšanai attiecībā par rīcībpolitiku, ko uzņēmumus pieņēmis, lai pārvaldītu ar attiecīgā standarta jomu saistītās ietekmes, riskus un iespējas;
- 3) darbības un resursi – šajā apakšsadaļā ir noteiktas prasības informācijas atklāšanai par darbībām attiecīgā standarta jomā un šo darbību veikšanai piešķirtajiem resursiem.
4. Rādītāji un mērķa rādītāji (*metrics and targets*) – šī sadaļa ietver informācijas atklāšanas prasības par uzņēmuma izvirzītajiem mērķa rādītājiem attiecīgā standarta jomā.

Papildus jāatzīmē, ka šo standartu stratēģijas sadaļā īpaši uzmanība veltīta informācijas atklāšanai par uzņēmuma darījumdarbības (uzņēmējdarbības) modeli (*business model*), t.sk par tā noturību attiecīgajā standarta jomā un par tā saderību ar attiecīgās vietējās, nacionālās un globālās sabiedriskās rīcībpolitikas mērķa rādītājiem.

Lauksaimniecības nozarei par būtiskākiem varētu uzskatīt standartus ESRS E1 un ESRS E4, savukārt pārtikas ražošanā papildus minētajiem par būtisku varētu uzskatīt arī ESRS E5.

Klimata pārmaiņu tematiskais standarts (ESRS E1) ir saistīts ar vides mērķiem “Klimata pārmaiņu mazināšana” un “Pielāgošanās klimata pārmaiņām”. Šis standarts ir veidots ar mērķi, lai uzņēmuma ilgtspējas ziņojuma lietotājiem būtu iespējams saprast šādus jautājumus⁶⁹:

1. Kā uzņēmumu ietekmēs klimata pārmaiņas, ņemot vērā tā būtisko pozitīvo un negatīvo faktisko un iespējamo ietekmi.
2. Uzņēmuma iepriekšējos, pašreizējos un turpmākos klimata pārmaiņu mazināšanas centienus saskaņā ar Parīzes un saderību ar mērķi ierobežot globālās sasilšanas pieaugumu līdz 1,5 °C.
3. Uzņēmuma plānus un spēju pielāgot savu stratēģiju un darījumdarbības (biznesa) modeli saskaņā ar pāreju uz ilgtspējīgu ekonomiku, kā arī dot ieguldījumu globālās sasilšanas pieauguma ierobežošanā līdz 1,5 °C.
4. Jebkuras citas uzņēmuma veiktas darbības, ar ko novērš, mazina vai labo faktisko vai iespējamo negatīvo ietekmi, novērš riskus un izmanto iespējas, un šo darbību rezultātus.
5. Uzņēmuma būtisko risku un iespēju, kas izriet no uzņēmuma ietekmes uz klimata pārmaiņām un atkarības no tām, būtību, veidu un apmēru, kā arī to, kā uzņēmums tos pārvalda.
6. Tādu risku un iespēju finansiālo iespaidu uz uzņēmumu īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā, kurus rada uzņēmuma ietekme uz klimata pārmaiņām un atkarība no tām.

⁶⁹ ESRS E1 1.punkts

Saistībā ar klimata pārmaiņu mazināšanu šis standarts nosaka informācijas atklāšanu saistībā ar šādām SEG⁷⁰ – oglekļa dioksīds (CO₂), metāns (CH₄), dislāpekļa oksīds (N₂O), daļēji halogenētie fluorogļūdeņraži (HFC), perfluorogļūdeņraži (PCF), sēra heksafluorīds (SF₆) un slāpekļa trifluorīds (NF₃). Lauksaimniecības par būtiskām uzskatāmas N₂O un CH₄, kā arī CO₂, savukārt pārtikas ražošanā – CO₂. Standarts ietver informācijas atklāšanas prasības par to, kā uzņēmums risina jautājumus ar tā radītajām SEG emisijām, kā arī par saistītajiem pārejas riskiem.

Ļoti būtisks šī standarta elements (standarta stratēģijas sadaļa) ir klimata pārmaiņu mazināšanai veltītais pārejas plāns (*transition plan for climate change mitigation*). Šāds plāns nav obligāti nepieciešams: ja uzņēmums spēj to attiecīgi pamatot vai arī ka tas var ilgtspējas ziņojumā paziņot, ka klimata jautājumi nav būtiski. Tāpat pastāv iespēja pārskatā atklāt, ka uzņēmumam nav šāda plāna. Taču visdrīzāk, ka šāda plāna neesamība var negatīvi ietekmēt uzņēmuma ilgtspējas novērtējumu no banku un piegāžu ķēžu dalībnieku puses, it īpaši ilgtermiņā. Lauksaimniecības gadījumā un lielā mērā arī pārtikas ražošanas gadījumā visdrīzāk, ka nebūs iespējams pamatot, ka klimata jautājumi nav uzņēmumam būtiski.

Būtisks ESRS E1 elements ir SEG emisiju samazināšanas mērķa rādītāji (*GHG emissions reduction targets*). Pirmkārt, uzņēmumam ir nepieciešams atklāt, vai un kā tas ir noteicis attiecīgos mērķa rādītājus⁷¹. Otrkārt, ja uzņēmums ir noteicis šādus mērķa rādītājus, tam nepieciešams atklāt šos mērķa rādītājus attiecīgi 1., 2. un 3.tvēruma SEG emisijām (ir atļauts noteikt mērķa rādītāju visām emisijām kopumā), kā arī nepieciešams ziņot esošās SEG emisijas⁷². Jāatzīmē, ka standarts nosaka, ka atklātajiem SEG emisiju mērķa rādītājiem ir jābūt bruto mērķa rādītājiem un ka tajos nedrīkst iekļaut SEG piesaistījumus (*GHG removals*), oglekļa kredītus (*carbon credits*) vai novērtas emisijas (*avoided emissions*). Standarts prasa arī atklāt t.s. dekarbonizācijas sviras (*decarbonisation levers*) – piem., energoefektivitāti vai materiālefektivitāti un patēriņa samazināšanu, kurināmā maiņu, atjaunīgās enerģijas izmantošanu, produktu un procesu pakāpenisku izskaušanu vai aizstāšanu – un to kopējo kvantitatīvo ieguldījumu SEG emisiju samazināšanas mērķa rādītāju sasniegšanā.

Papildus informācijas atklāšanas prasībām attiecībā uz SEG emisiju mērķa rādītājiem, ESRS E1 ir atsevišķi izdalītas prasības par uzņēmuma 1., 2. un 3.tvēruma SEG bruto emisiju atklāšanu (t CO₂ekv.)⁷³. Šīs prasības viens no mērķiem uzņēmuma ar klimatu saistītos pārejas riskus izprašana, kas varētu īpaši interesēt kredītiestādes, kuras finansē uzņēmumu.

Lai arī šādu SEG emisiju mērķa rādītāju atklāšana (uzņēmums var ilgtspējas ziņojumā var norādīt, ka tam nav šādu mērķa rādītāju) nav obligāa, visdrīzāk, ka bankas un sadarbības partneri no piegāžu ķēdēm prasīs arī lauksaimniecības uzņēmumiem un pārtikas ražošanas uzņēmumiem, it īpaši ja uzņēmumi būs NFDR/CSRD subjekti, ziņot šādus mērķa rādītājus un SEG emisijas. Lauksaimniecības gadījumā viens no lielākajiem izaicinājumiem varētu būt

⁷⁰ ESRS E1 4.punkts

⁷¹ ESRS E1 33.punkts

⁷² ESRS E1 34.punkts

⁷³ ESRS E1 44.-45.punkts

1.tvēruma SEG emisiju uzskaitē (novērtēšana), savukārt pārtikas ražošanā – 3.tvēruma SEG emisiju novērtēšana (pamatā emisijas saistībā ar lauksaimniecības izejvielu ražošanu).

Papildus jāatzīmē, ka svarīgs ESRS E1 elements ir arī informācijas atklāšanas prasības par enerģijas patēriņu un energoresursu struktūru. Saskaņā ar šīm prasībām uzņēmumam ir jāsniedz enerģijas patēriņu un energoresursu struktūru, norādot kopējo enerģijas patēriņu (MWh), kas saistīts ar pašu operācijām, t.sk. norādot kopējo enerģijas patēriņu no fosilajiem energoresursiem (tikai SFDR subjektiem), kopējo enerģijas patēriņu no kodolenerģijas avotiem un kopējo enerģijas patēriņu no atjaunīgiem energoresursiem (atsevišķi izdalot kurināmā patēriņu no atjaunīgiem energoresursiem, iepirktās vai iegūtās atjaunīgo energoresursu elektroenerģijas, siltumenerģijas, tvaika un aukstuma patēriņu un to pašu saražotās atjaunīgās enerģijas patēriņu, kas nav kurināmais)⁷⁴. Tā kā lauksaimniecība un arī pārtikas ražošana ESRS izpratnē tiek uzskatītas par nozarēm ar lielu ietekmi uz klimatu (*high climate impact sectors*), tad šo nozaru uzņēmumiem papildus nepieciešams kopējo enerģijas patēriņu no fosilajiem energoresursiem atklāt sīkāk, izdalot attiecīgi kurināmā patēriņu no oglēm un ogļu produktiem, kurināmā patēriņu no jēlnaftas un naftas produktiem, kurināmā patēriņu no dabasgāzes, kurināmā patēriņu no citiem fosilajiem energoresursiem un iepirktās vai iegūtās fosilo energoresursu elektroenerģijas, siltumenerģijas, tvaika vai aukstuma patēriņu⁷⁵.

ESRS E1 elements ir arī informācijas atklāšana par paredzamo finansiālo ietekmi, ko rada būtiski fiziskie un pārejas riski un potenciālās ar klimata pārmaiņām saistītās izdevības. Šīs informācijas atklāšanas prasības nākotnē varētu radīt izaicinājumus lauksaimniecības uzņēmumiem, jo lauksaimniecības nozarei klimata pārmaiņām ir būtiska ietekme un vienlaikus šādas finansiālās ietekmes novērtēšana ir komplicēta.

Biodaudzveidības un ekosistēmu tematiskā standarta (ESRS E4) informācijas atklāšanas prasību mērķis ir, lai uzņēmuma ilgtspējas ziņojuma lietotājiem būtu iespējams saprast šādus jautājumus⁷⁶:

1. To, kā uzņēmums ietekmē biodaudzveidību un ekosistēmas, ņemot vērā tā faktisko un iespējamo būtisko pozitīvo un negatīvo ietekmi, kā arī to, cik lielā mērā tas pastiprina biodaudzveidības un ekosistēmu zuduma un degradācijas faktoros.
2. Jebkuras uzņēmuma veiktās darbības, ar ko tas novērš vai mazina faktisko vai iespējamo būtisko negatīvo ietekmi, ar ko aizsargā un atjauno biodaudzveidību un ekosistēmas un ar ko novērš riskus un izmanto iespējas, kā arī šādu darbību rezultātus.
3. Uzņēmuma plānus un spēju savu stratēģiju un darījumdarbības modeli pielāgot:
 - 1) Kuņģinas–Monreālas globālā biodaudzveidības satvara vīzijai un tā attiecīgajiem mērķiem un mērķa rādītājiem;
 - 2) atbilstošiem aspektiem, kas aplūkoti ES Biodaudzveidības stratēģijā 2030. gadam;

⁷⁴ ESRS E1 37.punkts

⁷⁵ ESRS E1 38.punkts

⁷⁶ ESRS E4 1.punkts

- 3) ES Putnu direktīvai⁷⁷ un Dzīvotņu direktīvai⁷⁸;
- 4) Jūras stratēģijas pamatdirektīvai⁷⁹.
4. Ar biodaudzveidību un ekosistēmām saistīto uzņēmuma būtisko risku, atkarību un iespēju būtību, veidu un apmēru, kā arī to, kā uzņēmums tos pārvalda.
5. No uzņēmuma ietekmes uz biodaudzveidību un ekosistēmām un atkarības no tām izrietošo būtisko risku un iespēju finansiālās ietekmes uz uzņēmumu īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā.

ESRS E4 ir norādīts, ka uzņēmums var atklāt savu pārejas plānu, lai uzlabotu un panāktu sava darījumdarbības modeļa un stratēģijas saskaņošanu ar Kuņminas–Monreālas globālā biodaudzveidības satvara vīziju un tās attiecīgajiem mērķiem un mērķrādītājiem, ES Biodaudzveidības stratēģiju 2030. gadam un ar biosfēras integritātes planētas iespēju robežu ievērošanu un zemes sistēmu izmaiņām⁸⁰. Taču šāda pārejas plāna esamība nav obligāta un netiek prasīts speciāli paskaidrot, ja šāda plāna nav. Vienlaikus neatkarīgi no šāda plāna esamības vai neesamības uzņēmumam tiek prasīts informāciju par biodaudzveidības un ekosistēmu iekļaušana stratēģijā un darījumdarbības modelī, piem.:

1. Kā uzņēmuma ietekme uz biodaudzveidību un ekosistēmām, atkarība no tām, saistītie riski un iespējas izriet no tā stratēģijas un uzņēmējdarbības modeļa un kā tās tiek pielāgotas⁸¹.
2. Uzņēmuma stratēģijas un darījumdarbības modeļa noturība biodaudzveidības un ekosistēmu ziņā⁸², t.sk:
 - 1) pašreizējā darījumdarbības modeļa un stratēģijas noturības novērtējums biodaudzveidības un ekosistēmu fizisko, pārejas un sistēmisko risku ziņā;
 - 2) noturības analīzes tvērumu pašu darbībās un vērtības ķēdes augšposmā un lejasposmā un analīzē ietvertos riskus;
 - 3) noturības analīzes rezultātus.

Šis standarts prasa arī aprakstīt procesu, kas paredzēts būtiskās ietekmes, risku, atkarību un iespēju apzināšanai, šajā aprakstā norādot, vai un kā uzņēmums ir:

1. Apzinājis un novērtējis faktisko un iespējamo ietekmi uz biodaudzveidību un ekosistēmām savu objektu atrašanās vietās un vērtības ķēdes augšposmā un lejasposmā, norādot arī izmantotos vērtēšanas kritērijus⁸³.

⁷⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/147/EK

⁷⁸ ES Padomes Direktīva 92/43/EEK

⁷⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai 2008/56/EK

⁸⁰ ESRS E4 15.punkts

⁸¹ ESRS E4 11.punkts

⁸² ESRS E4 13.punkts

⁸³ ESRS E4 17.punkts

2. Apzinājis un novērtējis atkarības no biodaudzveidības un ekosistēmām un to pakalpojumiem savu objektu atrašanās vietās un vērtības ķēdes augšposmā un lejasposmā, norādot arī izmantotos novērtēšanas kritērijus un to, vai šis novērtējums ietver ekosistēmu pakalpojumus, kas ir traucēti vai, iespējams, tiks traucēti.
3. Apzinājis un novērtējis pārejas un fiziskos riskus un iespējas, kas saistīti ar biodaudzveidību un ekosistēmām, norādot arī izmantotos novērtēšanas kritērijus atkarībā no ietekmes un atkarībām.
4. Ņēmis vērā sistēmiskos riskus.
5. Organizējis apspriešanas ar skartajām kopienām par kopīgo bioloģisko resursu un ekosistēmu ilgtspējas novērtējumiem.

Minētais procesu apraksts *de facto* nav obligāts, jo uzņēmums var atklāt, ka nav veicis attiecīgās darbības (apzināšanu, novērtēšanu utt.). Šobrīd grūti novērtēt, kā šo minēto darbību neveikšana varētu ietekmēt, piem., finansējuma pieejamību uzņēmumam vai uzņēmuma dalību piegādes ķēdēs. Papildus jāatzīmē, ka šis standarts prasa sniegt informāciju arī par noteiktajiem ar biodaudzveidību un ekosistēmām saistītajiem mērķa rādītājiem⁸⁴. Lai arī standartā ir noteikta informācija, ko jāatklāj attiecībā šiem mērķa rādītājiem, šādu mērķa rādītāju noteikšana nav obligāta (uzņēmums var atklāt, ka šādi rādītāji nav izvirzīti), kā arī uzņēmums var noteikt mērķa rādītājus, norādot, piem., ka nav piemēroti attiecīgie ekoloģiskie sliekšņi un ka mērķa rādītāji nav saskaņoti ar Kuņminas–Monreālas globālo biodaudzveidības satvaru, attiecīgajiem ES biodaudzveidības stratēģijas 2030. gadam aspektiem utt.,

Tā kā lauksaimniecības nozarei kopumā ir būtiska ietekme uz biodaudzveidību un ekosistēmām, tad visdrīzāk, ka lauksaimniecības uzņēmumiem saskaņā ar būtiskuma izvērtējamu būs nepieciešams atklāt lielu daļu standartā prasītās informācijas. Vienlaikus šobrīd finanšu sektors un lielie piegāžu ķēžu dalībnieki ir aptuveni ieskicējuši savas pozīcijas attiecībā uz klimata jautājumiem, bet to pozīcija un ambīcijas biodaudzveidības un ekosistēmu jomā ir neskaidra. Tādēļ pastāv liela nenoteiktība, kā ar biodaudzveidību un ekosistēmām saistītās ilgtspējas informācijas atklāšana vai neatklāšana varētu ietekmēt lauksaimniecības un arī pārtikas ražošanas uzņēmumus.

Resursu izmantojuma un aprites ekonomikas tematiskais standarts (ESRS E5) ir cieši saistīts ar ES politikas mērķi atsaistīt ekonomisko izaugsmi no materiālu izmantojuma (*decoupling economic growth from the use of materials*). Šī standarta mērķis ir noteikt informācijas atklāšanas prasības, kas ilgtspējas ziņojuma lietotājiem dod iespēju saprast⁸⁵:

1. Kā uzņēmums ietekmē resursu izmantojumu, arī resursefektivitāti, resursu izsīkšanas nepieļaušanu, kā arī atjaunīgo resursu ieguvu un izmantojumu, ņemot vērā faktisko vai iespējamo būtisko pozitīvo un negatīvo ietekmi.

⁸⁴ ESRS E4 29.punkts

⁸⁵ ESRS E5 1.punkts

2. Jebkuras veiktās darbības, ar ko novērš vai mazina faktisko vai iespējamo nelabvēlīgo ietekmi, ko rada resursu izmantojums, un šādu darbību rezultātus, arī pasākumus, kas palīdzēt atsaistīt ekonomisko izaugsmi no materiālu izmantojuma un ar ko novērš riskus un izmanto iespējas.
3. Uzņēmuma plānus un spēju savu stratēģiju un darījumdarbības modeli pielāgot aprites ekonomikas principiem, arī — bet ne tikai — lai līdz minimumam samazinātu atkritumu apjomu, saglabātu produktu, materiālu un citu resursu vērtību visaugstākajā līmenī un palielinātu to efektīvu izmantojumu ražošanā un patēriņā.
4. Uzņēmuma būtisko risku un iespēju, kas saistīti ar uzņēmuma ietekmi un atkarību, kuras izriet no resursu izmantojuma un aprites ekonomikas, būtību, veidu un apmēru, kā arī to, kā uzņēmums tos pārvalda.
5. To būtisko risku un iespēju finansiālo iespaidu uz uzņēmumu īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā, kuri izriet no uzņēmuma ietekmes uz resursu izmantojumu un aprites ekonomiku un atkarības no tām.

Šī standarta ietvaros uzņēmumam ir nepieciešams norādīt, vai un kā tā rīcībpolitikas attiecas uz šādiem jautājumiem (ja tie ir būtiski)⁸⁶:

1. Pāreja, kurā atsakās no pirmreizējo resursu (*virgin resources*) izmantošanas, bet salīdzinoši palielina otrreizējo (reciklēto) resursu izmantojumu.
2. Atjaunīgo resursu ilgtspējīga ieguve un izmantojums.

Līdzīgi kā citu prasību gadījumā tiek prasīts tikai atklāt, vai uzņēmuma rīcībpolitikas attiecas uz attiecīgajiem jautājumiem un, ja attiecas, tad kā attiecas. Jāatzīmē, ka lauksaimniecības gadījumā potenciāli aktuāls varētu jautājums par fosforu (P) un kāliju (K) saturošu minerālmēsļu izmantošanu. Tradicionāli šo minerālmēsļu ražošanā tiek izmantoti minerālie resursi (derīgie izrakteņi) – fosfāti, kālija sāļi utt. Tāpat slāpekļa (N) minerālmēsļu ražošanā viens no būtiskiem resursiem ir dabasgāze, kas ir fosilais resurss. Tādējādi lauksaimniecības nozarei pie esošajām tehnoloģijām būs liels izaicinājums būtiski mazināt pirmreizējo resursu izmantošanu saistībā N, P un K mēslojuma lietošanu. Taču šobrīd grūti novērtēt, kā tas nākotnē ietekmēs lauksaimniecības uzņēmumiem finansējuma pieejamību un dalību piegāžu ķēdēs, ja uzņēmumi ziņos, ka tiem nav atbilstošu rīcībpolitiku, lai mazinātu šāda veida pirmreizējo resursu izmantošanu.

Šī standarta ietvaros tiek arī prasīts uzņēmumam atklāt informāciju par tā noteiktajiem ar resursu izmantojumu un aprites ekonomiku saistītajiem mērķa rādītājiem⁸⁷. Uzņēmumam jānorāda, vai un kā mērķa rādītāji ir saistīti ar ienākošajiem un izejošajiem resursiem, arī atkritumiem un produktiem un materiāliem, konkrēti ar⁸⁸:

⁸⁶ ESRS E5 15.punkts

⁸⁷ ESRS E5 21.punkts

⁸⁸ ESRS E5 24.punkts

1. Apritīga dizaina (arī, piemēram, uz ilgizturību, demontāžu, remontējamību, reciklējamību utt. orientēta dizaina) izmantošanas pieaugumu.
2. Apritīgas materiālu izmantošanas rādītāja paaugstināšanos.
3. Primāro izejvielu minimalizēšanu.
4. Atjaunīgu resursu ilgtspējīgu ieguvu un izmantošanu (atbilstīgi kaskādes principam).
5. Atkritumu apsaimniekošanu, arī sagatavošanu pienācīgai apstrādei.
6. Citiem jautājumiem, kas saistīti ar resursu izmantojumu vai aprites ekonomiku

Saistībā ar minētas informācijas atklāšanu tiek prasīts arī norādīt, uz kuru atkritumu hierarhijas līmeni konkrētais mērķa rādītājs attiecas, vai ņemti vērā ekoloģiskie sliekšņi un uzņēmuma noteiktie un norādītie mērķa rādītāji ir obligāti (tos prasa tiesību akti) vai brīvprātīgi⁸⁹. Papildus šajā standartā ir noteiktas detalizētākas informācijas prasības ienākošajiem resursiem (īpaši izdalot iepakojumu) un izejošajiem resursiem (īpaši izdalot atkritumus). Kopumā minētās prasības vairāk ir paredzētas citām nozarēm (it īpaši rūpniecības nozarēm). Vairums minēto informācijas atkāšanas prasību samērā maz attiecas uz lauksaimniecību un pārtikas ražošanu, lai gan jautājumi par primāro izejvielu minimizēšanu un atkritumu apsaimniekošanu ir aktuāli.

3.3.3. Topošie standarti mazajiem un vidējiem uzņēmumiem

Saskaņā ar CSRD ir plānots, ka līdz 30.06.2024. EK pieņems atsevišķus (atvieglotus) ilgtspējas ziņu sniegšanas standartus biržā kotētiem MVU⁹⁰. Šobrīd nav skaidrs, kādi būs šie atvieglotie ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti. Tomēr CSRD ieskicē potenciālās atšķirības no "pilna kopuma" ESRS (*full set of ESRS*)⁹¹:

1. Prasības aprakstīt uzņēmuma modeli un stratēģiju ir mazākas: atšķirībā no ESRS nav uzskaitīti konkrētas prasības par to, kādu informāciju jāiekļauj šajā aprakstā.
2. Netiek prasīts sniegt aprakstu par uzņēmuma noteiktajiem mērķa rādītājiem, kas saistīti ar ilgtspējas jautājumiem un sasniedzami konkrētā termiņā, t.sk. absolūtie SEG emisiju samazināšanas mērķa rādītāji 2030. un 2050.g, aprakstu par uzņēmuma paveikto virzībā uz šo mērķa rādītāju sasniegšanu un paziņojumu par to, vai ar vides faktoriem saistītie uzņēmuma mērķa rādītāji ir balstīti uz pārlicinošiem zinātniskiem pierādījumiem.
3. Nav noteikta prasība sniegt aprakstu par administratīvo, vadības un uzraudzības struktūru lomu attiecībā uz ilgtspējas jautājumiem un to kompetenci (*expertise*) un

⁸⁹ ESRS E5 25.-27.punkts

⁹⁰ Grāmatvedības direktīvas (grozīta ar CSRD) 29.c panta 1.punkts

⁹¹ NFRD (grozīta ar CSRD) 19.a panta 2. un 6.punkts

- prasmēm saistībā ar minētās lomas izpildi vai šādas zinātības un prasmju pieejamību minētajām struktūrām.
4. Prasības aprakstīt uzņēmuma politiku saistībā ar ilgtspējas jautājumiem varētu būt līdzīgas ESRS.
 5. Netiek prasīts sniegt informāciju par to, vai pastāv ar ilgtspējas jautājumiem saistītas veicināšanas shēmas, kas tiek piedāvātas administratīvo, vadības un uzraudzības struktūru locekļiem.
 6. Ir noteikta prasība sniegt informāciju par uzņēmuma galveno faktisko vai iespējamo nelabvēlīgo ietekmi uz ilgtspējas jautājumiem un visām darbībām, kas veiktas, lai identificētu, uzraudzītu, novērstu, mazinātu vai labotu šādu faktisko vai iespējamo nelabvēlīgo ietekmi. Taču potenciāli prasības atklāt informāciju par šiem jautājumiem varētu būt mazākas nekā ESRS. Papildus jāatzīmē, ka netiek prasīts sniegt informāciju par pienācīgas rūpības procesu, ko uzņēmums īsteno attiecībā uz ilgtspējas jautājumiem un saskaņā ar ES prasībām veikt pienācīgas rūpības procesu.
 7. Prasīts sniegt informāciju tikai par galvenie riskiem uzņēmumam saistībā ar ilgtspējas jautājumiem un to, kā uzņēmums šos riskus pārvalda. ESRS gadījumā prasīta plašāka informācija par šiem riskiem un to pārvaldību.

Tādējādi var prognozēt, ka ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti biržā kotētajiem uzņēmumiem radīs mazāku administratīvo slogu un izmaksas, salīdzinot ar ESRS. Tomēr par daudziem jautājumiem saglabājas nenoteiktība, piem., par to, cik lielā apjomā biržā kotētiem MVU būs nepieciešams sniegt informāciju par to SEG emisijām. Tāpat neskaidrs ir jautājums ticamības apliecināšanu ilgtspējas ziņām, kas būs sniegtas saskaņā ar šiem atvieglotajiem standartiem.

Lai arī CSRD tas nav tieši noteikts, EK ir papildus paziņojusi, ka kopā ar atvieglotajiem ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem biržā kotētiem MVU plāno izstrādāt arī speciālus standartus biržā pārējiem MVU (kas nav NFDR/CSRD subjekti) brīvprātīgai ilgtspējas ziņu sniegšanai⁹². Saskaņā ar EK ziņoto, šādus vienkāršotākus standartus izstrādā EFRAG. Tie būs paredzēti, lai biržā nekotēti MVU varētu samērīgā veidā sniegt ilgtspējas informāciju, ko pieprasīs bankas, investori, klienti un citas ieinteresētās personas un lai vecinātu MVU dalību pārejā uz ilgtspējīgu ekonomiku⁹². Taču jāatzīmē, ka šobrīd nav skaidrs šo vienkāršoto brīvprātīgo standartu status ilgtspējas regulējumā, jo vienlaikus Grāmatvedības direktīva/CSRD nosaka, ka CSRD subjektu (lieto uzņēmumu un biržā kotēto MVU) pieprasītā ilgtspējas informācija no MVU, kas ietilpst to vērtības ķēdēs, nedrīkst pārsniegt informāciju, ko būtu jāsniedz saskaņā ar standartiem biržā kotētiem MVU⁶⁸. Tādējādi iezīmējas potenciāla pretruna.

⁹² European Commission. Questions and Answers on the Adoption of European Sustainability Reporting Standards. Brussels, 31 July 2023

3.4. Brīvprātīgās sertifikācijas prakses un to ietekme uz finansējuma pieejamību

Kamēr lauksaimniecībai pagaidām vēl nav pieņemti TPK Taksonomijas regulējuma ietvaros, viena no vadošajām Latvijas komercbankām – AS “Swedbank” – ir jau savā praksē ieviesusi pieeju vērtēt lauksaimniecības uzņēmumus un it īpaši to darbības atbilstību ilgtspējīgas lauksaimniecības praksei. Lai veicinātu videi draudzīgu un atbildīgu saimniekošanu, Swedbank sadarbībā ar lauksaimniecības tehnoloģiju uzņēmumu eAgronom piedāvā lauksaimniecības uzņēmumiem iegūt Ilgtspējīgas lauksaimniecības sertifikātu (turpmāk tekstā – Ilgtspējas sertifikāts), tādējādi dodot iespēju tiem novērtēt savas darbības atbilstību Taksonomijas regulējuma ilgtspējas mērķiem⁹³. Lauksaimniecības uzņēmums var pretendēt uz Ilgtspējas sertifikāta saņemšanu, ja izpilda eAgronom prasības, kas ir detalizēti aprakstītas dokumentā “Ilgtspējīgas lauksaimniecības noteikumiem”⁹⁴ (turpmāk tekstā – Ilgtspējas noteikumi). Šo ilgtspējas noteikumu izpēte parāda, ka tie balstās uz Taksonomijas regulā noteiktajiem sešiem vides mērķiem un eAgronom un Swedbank kopīgi izstrādātajiem brīvprātīgajiem ilgtspējas kritērijiem šo mērķu sasniegšanai. Lai gan pašreizējie vērtēšanas kritēriji skar tikai daļu no lauksaimniecības nozares – augkopības sektoru, Swedbank uzsver, ka patur tiesības ierosināt grozījumus šajos Ilgtspējas noteikumos, kad lauksaimniecības nozare tiks pieņemti TPK (pieņemti papildinājumi/grozījumi Taksonomijas regulas DA). Tādējādi tiek paredzēts, ka Swedbank, nākotnē varētu aicināt arī pārējo lauksaimniecības sektoru pārstāvjus iesaistīties sertifikācijas procesā.

Saskaņā ar Ilgtspējas noteikumiem lauksaimniecības uzņēmums var iegūt Ilgtspējīga lauksaimnieka statusu tikai tajā gadījumā, ja tas savā saimnieciskajā darbībā ievēro 3 (trīs) pamata principus:

1. Īsteno būtiskus klimata pārmaiņu mazināšanas pasākumus;
2. Nerada būtisku kaitējumu pārējiem 5 vides mērķiem;
3. Ievēro minimālos sociālos aizsargpasākumus.

Lai ievērotu Pirmo principu – nodrošināt būtisku pienesumu klimata pārmaiņu mazināšanā (SC), lauksaimniecības uzņēmumam ir jāizstrādā būtiskas pārvaldības metodes, kuras tiek vērtētas pēc 5 kritērijiem⁹⁴:

1. **Saimniecības SEG novērtējums.** Šajā kritērijā tiek vērtētas lauksaimniecības uzņēmuma energoresursu (tai skaitā degvielas) radītās SEG emisijas. Ja izpētes procesā tiek konstatēts, ka to īpatsvars pārsniedz 20% no kopējām emisijām, kas nav saistītas ar daudzgadīgo kultūraugu audzēšanu, piecu gadu laikā ir jāpanāk to samazinājums par 10%.
2. **Augu seka (maina) un augsnes pārklājums.** Īstenojot šī kritērija pasākumus, pirmkārt, tiek uzsvērta prasība pēc vismaz piecgadīgas augu sekas, kurā vismaz

⁹³ <https://blog.swedbank.lv/finanses/eagronom-sertifikats-8500>

⁹⁴ <https://www.eagronom.com/lv/ilgtspejas-nosacijumi>

vienu gadu tiek audzēti pākšaugi, piemēram, sējas zirņi vai lauka pupas. Otrkārt, tiek definēta prasība sasniegt vismaz 75% dzīvo augu seguma indeksu, nodrošinot kultūraugu audzēšanu uz laukiem vidēji deviņus mēnešus gadā. Treškārt, lai novērstu barības vielu zudumu, augu atlikumi jāatstāj uz lauka, vai jāiestrādā organiskais mēslojums, piemēram, kūstmēsli. Šī prakse ne tikai nodrošina barības vielu bagātinājumu augsnei, bet arī palīdz uzlabot tās struktūru un saglabāt bioloģisko aktivitāti.

3. **Augsnes apsaimniekošana.** Šī kritērija ietvaros tiek vērtēti 3 aspekti – (a) lauksaimniecības uzņēmuma pasākumi attiecībā uz augsnes sablīvēšanās novēršanu, ko var nodrošināt veicot augsnes apstrādes darbus savlaicīgi, pirms vai pēc liela mitruma periodiem, (b) izvairīties no kūdrāju aršanas, lai novērstu augsnes organiskā oglekļa zudumu. Turklāt, ja augsnē ir daudz oglekļa, ieteicams izvairīties no dziļas aršanas, rindās audzētu kultūraugu vai bumbuļaugu audzēšanas, kā arī uzturēt zemāku gruntsūdeņu līmeni kūdrainā un ar oglekli bagātā aramzemē, (c) jāuztur pastāvīgie zālāji un zeme, kas ir bijusi zālājs piecus vai vairāk gadus, ir jāsaglabā kā zālājs.
4. **Barības elementu nodrošināšana un augu aizsardzība.** Lai izpildītu kritēriju, minerālā slāpekļa iestrādei, jāizmanto precīza mēslošanas metode, ņemot vērā augsnes analīzes, ražas kartes un citu lauka specifisko informāciju. Kūstmēsli kā barības elements ir jāiestrādā augsnē ar injekciju vai vienas stundas laikā pēc izkliešanas. Šī procesa nodrošināšanai ir jāizmanto zemu emisiju slāpekļa iestrādes tehnoloģijas un mēslojuma izkliešanas ar zemu variācijas koeficientu. Jāatzīmē, ka šī kritērija ietvaros tiek sekots līdzī tam, lai netiktu palielināts AAL daudzums salīdzinājumā ar gada vidējo pamatrādītāju, ko nosaka, vērtējot izmaiņas piecu gadu griezumā.
5. **Citas prasības ilgtspējīgiem lauksaimniekiem.** Šī kritērija ietvaros tiek prasīts līdz minimum samazināti zudumi pēc ražas novākšanas. Tiek prasīts, lai aramie rugāji netiek dedzināti, izņemot, ja šis process ir saskaņots ar kontrolējošām iestādēm. Papildus tiek prasīts, lai zemas produktivitātes zeme (piem. gar lauku malām) tiek pārvērsta par kokaugiem klātu platību, lai veicinātu oglekļa piesaisti un novērstu augsnes eroziju.

Lai ievērotu otro principu – “Nenodarīt būtisku kaitējumu” (DNSH), tiek vērtētas lauksaimniecības uzņēmuma būtiskās pārvaldības metodes ietekme uz pārējiem 5 vides mērķiem – pielāgošanās klimata pārmaiņām, ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība, pāreja uz aprites ekonomiku, piesārņojuma novēršana un kontrole un bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana⁹⁴:

1. **Pielāgošanās klimata pārmaiņām.** Lai novērtētu ietekmi uz šo vides mērķi, tiek vērtēts, vai tas savā darbībā ievēro labo praksi attiecībā uz kultūraugu maiņu, augsnes pārklājumu un augsnes apsaimniekošanu.

- 2. Ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība.** Šī vides mērķa ietvaros tiek vērtēts, vai lauksaimniecības uzņēmums veic konkrētus pasākumus un ievēro prasības saistībā ar ūdens ieguvu un tā pārvaldību, ja tā darbība ir saistīta ar ūdens ieguvu. Pirmkārt tiek noskaidrots, vai ūdens ieguvei ir saņemti vajadzīgā atļauja no atbildīgās iestādes un vai tiek ievēroti atļaujā iekļautie svarīgie nosacījumi. Otrkārt, tiek pārbaudīts, vai apūdeņošanas sistēmas darbībā tiek izmantots ienākošais ūdens no tā paša upes baseina un/vai citiem ilgtspējīgiem avotiem, piemēram, lietusūdens savākšanas sistēmas vai atgūstot ūdeni no attiecīgās attīrīšanas stacijas. Treškārt, tiek noskaidrots, kā tiek mērīts un reģistrēts ienākošā ūdens daudzums. Ceturtkārt, tiek pārbaudīti arī apūdeņošanas sistēmas efektivitātes rādītāji, salīdzinot tos ar noteikumos definēto normu lielumiem, proti, apūdeņojot vagas – vismaz 60%, apūdeņojot ar izkļiedētāju – vismaz 75% un izmantojot pilienvēda apūdeņošanu – vismaz 90%. Noteikumos ir norādīts, ka, ja vismaz 20% saimniecības teritorijas atrodas ūdens patēriņa indeksa (WEI+) upes baseinā, vienīgais pieļaujama ūdens ieguves veids ir ūdens savākšana, taču šajā gadījumā ir nepieciešams saņemt atbildīgās iestādes apstiprinājumu, definējot nosacījumus būtiskas ietekmes uz ūdensobjektiem novēršanai. Turpat ir norādīts, ka nekāda ūdensobjektu izmaiņšana nav pieļaujama, izņemto nebūtisku ūdens savākšanas sistēmu uzstādīšanu, ko ierīkot ir atļāvušas, atbildīgās iestādes.
- 3. Pāreja uz aprites ekonomiku.** Vērtējot ietekmi uz šo vides mērķi, tiek pārbaudīti lauksaimniecības uzņēmuma atkritumu apsaimniekošanas principi. Ir jānodrošina, lai tādus atkritumus kā plēves, neizmantotos agroķīmiskos līdzekļus, mēslojumu, iepakojumu un ietinamus tīklus, sistemātiski savāc sertificēts atkritumu apsaimniekošanas operators. Šie atkritumi tiek virzīti uz pārstrādi, veicinot to atkārtotu izmantošanu. Ja attiecīgie atkritumi ir bīstami vai citu iemeslu dēļ nav pārstrādājami, tie tiek atbilstoši likvidēti. Tāpat tiek uzsvērts, ka organiskos materiālus nav ieteicams dedzināt, ja no šī procesa netiek paredzēts iegūt enerģiju, kā arī neatstāj sapūšanai, ja tas nav nepieciešams, lai uzlabotu augsnes organisko oglekļa līmeni.
- 4. Piesārņojuma novēršana un kontrole.** Šī vides mērķa ietvaros tiek vērtēta lauksaimniecības uzņēmuma apņemšanās efektīvi pārvaldīt mēslošanas procesu un kontrolēt augsnes stāvokli, vienlaikus nodrošinot AAL lietošanu saskaņā ar ilgtspējīgām praksēm un normatīvo regulējumu. Tiek pārbaudīta ikgadējās lauku vēstures un mēslošanas plāna esamība, kurā ietverta tāda informācija kā audzēto kultūraugu veidi un to vēsturiskā raža, augu pēcpļaujas atliekas, barības vielu nodrošināšanas kapacitāte, mēslojuma ķīmiskais sastāvs un augsnes testēšanas rezultāti attiecībā uz pH līmeni un barības vielu daudzumu. Tiek novērtēta saimniecības politika attiecībā uz mēslojuma (organiskā un neorganiskā) izkļiedi uz laukiem, ievērojot kultūraugu augšanas stadijas, augsnes stāvokli un klimatiskos apstākļus, lai pārliecinātos par optimālu mēslojuma izmantošanu. Tiek noskaidrots, vai saimniecība AAL izmantoto saskaņā ar labo praksi, izmantojot tikai ES pesticīdu datubāzē atļautos līdzekļus. Lēmumu par AAL izmantošanu veic, ņemot vērā

pesticīdu radīto risku novērtēšanas rīku un ievērojot normatīvo regulējumu. Saimniecībā tiek uzturēta detalizēta uzskaitē par izmantotajiem AAL, to kategorijām, konkrētiem līdzekļiem un kultūraugu veidiem, un tiek ievērots princips nepārsniegt vidējo pamatrādītāju, kas tiek aprēķināts 5 gadu atsaucē periodā.

5. **Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana.** Tiek novērtēta lauksaimniecības uzņēmuma pieeja veicināt veselīgu ekosistēmu caur augsnes aizsardzību, ilgtspējīgu zemes izmantošanu, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, risku novērtējumu un monitoringu jaunu svešzemju sugu audzēšanas gadījumā.

Lai ievērotu trešo principu – “Minimuma sociālie aizsargpasākumi” tiek vērtēts, vai lauksaimniecības uzņēmums ir nodrošinājis cilvēktiesību ievērošanu un ir integrējis šo praksi savā uzņēmējdarbībā⁹⁴. Tam ir jāspēj nodemonstrēt savas apņemšanās rakstisku deklarāciju, kurai jābūt pieejamai ne tikai uzņēmuma darbiniekiem, bet arī ārējiem interesentiem. Jāidentificē riski savā darbībā attiecībā uz diskrimināciju personāla atlasē vai piegādes ķēdēs. Jāparāda, kādus pasākumus tas ir ieviesies, augstākminēto risku mazināšanai, norīkojot atbildīgo darbinieku, ieviešot pārkāpumu reģistrācijas metodi un sankcijas par cilvēktiesību konstatētajiem pārkāpumiem.

Lai pārbaudītu, vai lauksaimniecības uzņēmums atbilst Ilgtspējas sertifikāta kritērijiem, eAgronom veic detalizētu saimniecības pārbaudi. Pārbaudes laikā tiek analizēti dati gan no satelītattēliem, gan no uzņēmumu vadības programmatūras atskaitēm, kā arī fiziski apmeklējot uzņēmumus. Un, ja šīs pārbaudes laikā tiks konstatēts, ka lauksaimniecības uzņēmums atbilst nepieciešamajiem kritērijiem, tas saņem Ilgtspējas sertifikātu. Saskaņā ar Swedbank sniegto informāciju šāds Ilgtspējas sertifikāts dos lauksaimniecības uzņēmumiem iespēju ne tikai transformēt savu darbību atbilstoši ilgtspējas mērķiem, bet arī priekšrocības iegūt izdevīgākus aizdevumu (kredītu) un līzina finansējuma nosacījumus.

Saskaņā ar Swedbank sniegto informāciju banka vēro un dažādos veidos mudina korporatīvos klientus izvēlēties pēc iespējas ilgtspējīgākus un izsvērtākus investīciju lēmumus⁹⁵. Jau šobrīd Ilgtspējas sertifikāta esamība sniedz iespēju uzņēmumiem saņemt aizdevumus ar izdevīgākiem nosacījumiem, piemēram⁹⁵:

1. Līzings jaunai vai lietotai zemes apstrādes tehnikai no 1,49% + 6 mēnešu Euribor;
2. Apgrozāmo līdzekļu aizdevums - likmes samazinājums par 0,3%;
3. Kredīts infrastruktūras attīstībai - likmes samazinājums par 0,3%;
4. Kredīts zemes iegādei - likmes samazinājums par 0,3% un aizdevuma atmaksas termiņš līdz 20 gadiem.

⁹⁵ 27.10.2023. rakstiska saziņa ar AS “Swedbank banka” (J.Zaļums)

Jāatzīmē, ka sertifikāta kritēriji uzņēmumam jāizpilda visā aizņēmuma periodā. Bet, ja attiecīgās lauksaimniecības sezonas beigās ilgtspējīgas lauksaimniecības sertifikāts netiek iesniegts, banka paaugstinās attiecīgā aizdevuma cenu par 0,3% vai līzinga gadījumā par 1%⁹⁵.

Aptaujājot AS "Luminor Bank" Latvijas filiāle pārstāvjus, tika noskaidrots, ka Luminor pagaidām piesardzīgi skatās uz eAgronom piedāvāto brīvprātīgo ilgtspējas sertifikāciju, kas visdrīzāk skaidrojams ar to, ka tām varētu atšķirties skatījums par gaidāmajiem ilgtspējas kritērijiem lauksaimniecībai⁹⁶. Un šāda ilgtspējas sertifikāta esamība, šajā bankā, pagaidām nerada priekšrocības uzņēmumiem, un šo uzņēmumu pieteikumi tiek izvērtēti, izmantojot bankas iekšējos resursus un procedūras.

Taču visu banku pārstāvji ir kopīgi atzinuši, ka pēc dažiem gadiem, kad tiks pieņemti TPK lauksaimniecība (šie kritēriji tiks iekļauti attiecīgajos Taksonomijas regulas DA), šādi sertifikāti varētu kļūt par pamatu lauksaimniecības uzņēmumu novērtēšanai, kas bankām nozīmēs skaidrus kritērijus kā piedāvāt izdevīgākus finansējuma nosacījumus tiem, kas sākuši saimniekot "zaļi".

3.5. Pārejas finansēšana

Saskaņā ar EK kopējo redzējumu pāreja no "konvencionālās" finansēšanas uz "zaļo" finansēšanu nenotiks lēciņveidā, bet īstenošies pakāpeniski un vidēja termiņa perspektīvā īpaša loma būs pārejas finansēšanai (*transition finance*)⁹⁷. Ilgtermiņa perspektīvā attiecīgi palielināsies "zaļā" finansēšana, vienlaikus izzūdot pārejas finansēšanai.

Lai arī dažādu iemeslu dēļ trūkst precīzu datu par ES uzņēmumu atbilstību taksonomijai, tiek uzskatīts, ka šobrīd salīdzinoši neliela daļa no tautsaimniecības (ekonomikas) ir uzskatāma par vides ziņām ilgtspējīgu jeb "zaļu", pat ja piemēro esošos Taksonomijas TPK. Saskaņā ar *STOXX Europe 600* indeksā ietilpstošo uzņēmumu (63% uzņēmumi ir ziņojuši par savas saimnieciskās darbības pakļautību un atbilstību taksonomijai) ziņoto ilgtspējas informāciju vidēji šiem uzņēmumiem atbilstoši taksonomijai ir 17% apgrozījuma (ieņēmumu), 23% kapitālieguldījumu un 24% darbības izdevumu (Informācijas sniegšanas deleģētā akta izpratnē)⁹⁸. Tādējādi šie dati iezīmē būtisku vajadzību pēc pārejas finansēšanas.

EK ir definējusi pārejas finansēšanu kā finansējuma nodrošināšanu ieguldījumiem, kas atbilst pārejai uz klimatneitrālu (*climate neutral*), klimatnoturīgu (*climate resilient*) un vides ziņā

⁹⁶ 01.11.2023. rakstiska saziņa ar AS "Luminor bank" Latvijas filiāli (N.Pālena-Rudzroga)

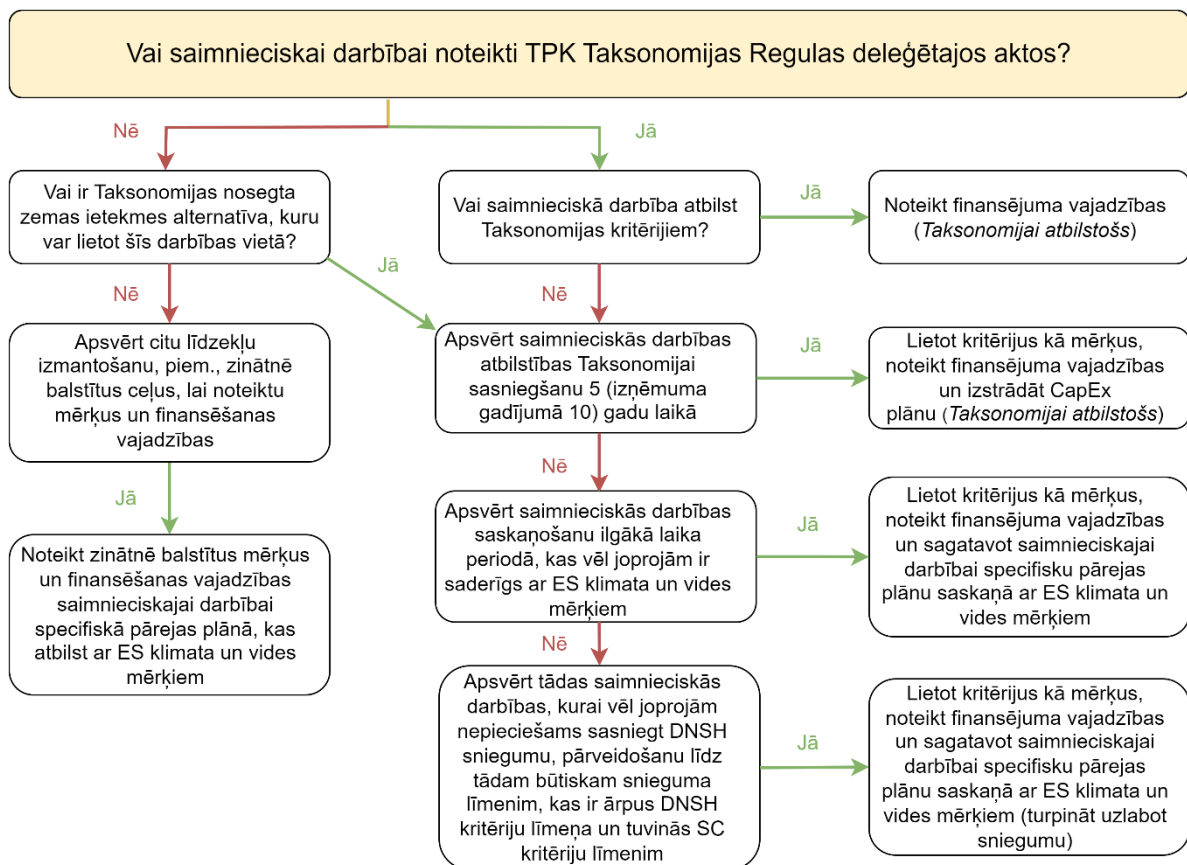
⁹⁷ Barbaras Gaboras (*Barbara Gabor*) no DG FISMA prezentācija TAIPEX rīkotajā seminārā (*workshop*) "TAIEX-EIR Multi-country Flagship Workshop on Sustainable Finance" (09.11.2023.)

⁹⁸ European Commission Staff Working Document Enhancing the usability of the EU Taxonomy and the overall EU sustainable finance framework. Strasbourg, 13.06.2023. SWD(2023) 209 final

ilgtspējīgu ekonomiku⁹⁹. ES dalībvalstu ekspertu grupas (*Member States expert group, MSEG*) rekomendācijās ir minēti šādi pārejas finansējuma piemēri⁹⁹:

1. ieguldījumi portfeļos, kas seko ES klimata etaloniem (*EU climate benchmarks*).
2. ieguldījumi taksonomijai atbilstošās saimnieciskajās darbībās:
 - 1) ieguldījumi Taksonomijas regulā definētajās pārejas darbībās (*transitional activity*);
 - 2) ieguldījumi taksonomijai atbilstošos ieguldījumos.
3. ieguldījumi uzņēmumos vai saimnieciskajās darbībās ar ticamu pārejas plānu, kas ir atbilstošs pārejai uz klimatneitrālu, klimatnoturīgu un ilgtspējīgu ekonomiku.
4. ieguldījumi uzņēmumos vai saimnieciskajās darbībās ar ticamiem zinātnē balstītiem pārejas mērķiem (*science based transition targets*), kas ir atbilstoši iepriekš minētajai pārejai.

Pārejas darbības un pārejas plāni ir būtiski elementi gan Taksonomijas regulējumā, gan ESRS. Jāatzīmē, ka MSEG ir sniegusi redzējumu, kā formulēt pārejas finansējuma vajadzības Taksonomijas ietvaros (skat. 3-3.att.).

Avots: MSEG (Transition finance recommendation)

3-3. attēls. Pārejas finansējuma vajadzību formulēšana Taksonomijas ietvaros

⁹⁹ Member States Expert Group. Transition finance recommendation. 21 June 2023

Saskaņā ar MSEG sniegtajām rekomendācijām, ja saimnieciskā darbība ir piederīga taksonomijai (tai ir noteikti TPK), bet šobrīd neatbilst taksonomijai (neizpilda TPK), tad TPK ir jāizmanto kā attīstības mērķus un jāizstrādā atbilstošs CapEx vai plašāks pārejas plāns, un jānosaka nepieciešamās finansējuma vajadzības. Kā papildu alternatīva, ja saimnieciskā darbība nav piederīga taksonomijai, tiek rekomendēta zinātnē balstītu mērķu izmantošana, lai izstrādātu ES klimata un vides mērķiem atbilstošu pārejas plānu un noteiktu pārejas finansējuma vajadzības. Ņemot vērā, ka lauksaimniecība un pārtikas ražošana ir piederīgas taksonomijai un tām tiks noteikti TPK, tad šāda “ārpustaksonomijas” pārejas plāna izstrāde šajās nozarēs nebūs aktuāla.

Tā kā TPK lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēm vēl ir tapšanas procesā, tad ir sarežģīti prognozēt pārejas finansēšanas vajadzības un izaicinājumus šajās nozarēs. No MSEG rekomendācijām netieši izriet, ka uzņēmumiem, kuru darbība nebūs pietiekoši atbilstoša taksonomijai, bet kas vēlēsies pretendēt uz pārejas finansējumu¹⁰⁰, būs nepieciešams veidot pārejas plānus izešanai no DNSH snieguma un SC snieguma sasniegšanai. Saskaņā ar jau spēkā esošo Taksonomijas regulējumu 5 gadu laika posms ir noteikts kā nosacīts standarta periods atbilstības taksonomijai sasniegšanai, ar tiesībām noteiktās situācijās šo laika posmu pagarināt līdz 10 gadiem¹⁰¹. Visdrīzāk, ka šāds regulējums tiks piemērots arī lauksaimniecībai un pārtikas ražošanai.

¹⁰⁰ pārejas finansējums potenciāli būs pieejamāks un lētāks nekā finansējums Taksonomijai neatbilstošām darbībām un ieguldījumiem

¹⁰¹ šāds 5 gadu laika posms ar tiesībām to noteiktos gadījumos pārsniegt (bet nepārsniedzot 10 gadus) ir noteikts attiecībā uz CapEx (Informācijas sniegšanas deleģētā akta I pielikuma 1.1.2.2.punkts)

NOVĒRTĒJUMA REZULTĀTI UN PRIEKŠLIKUMI

Veiktā pētījuma galvenie secinājumi ir šādi:

1. Ilgtspējas politiskais un tiesiskais regulējums, tostarp saistībā ar Taksonomiju joprojām turpina veidoties. Kaut arī ir jau pieņemti daudzi pamata tiesību akti (regulas, direktīvas), virkne būtisku delegēto aktu vēl nav pieņemti vai pieņemti nepilnīgā apjomā, jo īpaši attiecībā uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēm.
2. Šobrīd lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēm nav pieņemti tehniskās pārbaudes kritēriji attiecībā ne uz vienu no vides mērķiem. Jauns tehniskās pārbaudes kritēriju projekts provizoriski varētu tikt piedāvāts 2024.g. 1.ceturksnī.
3. Tehnisko pārbaudes kritēriju definēšana un attīstība citās nozarēs ļauj spriest par Platformas nostāju un kopējām tendencēm: visticamāk, ka kritēriju līmenis tiks noteikts augstāks nekā esošajā regulējumā noteiktie minimālie standarti, lai nodrošinātu būtisku ieguldījumu noteikto vides mērķu sasniegšanā, un ka kritēriji tiks noteikti kvantificējami, lai izvairītos no subjektivitātes to interpretācijā.
4. Kopumā Taksonomijas regulējums tiešā veidā ietekmēs samērā nelielu skaitu Latvijas lauksaimniecības uzņēmumu arī pēc CSRD stāšanās spēkā un attiecīgi regulējuma tvēruma palielināšanās. Taču salīdzinoši augstā lielo uzņēmumu īpatsvara dēļ pārtikas ražošanas (lauksaimniecības produktu pārstrādes) sektorā ir sagaidāma būtiskāka Taksonomijas regulējuma tiešā ietekme. Pārtikas ražošanas nozarē lielo uzņēmumu īpatsvars pārtikas ražošanas nozarē tiek lēsts aptuveni 44,8% no kopējā nozares apgrozījuma un 33,4% no nozarē nodarbināto skaita.
5. Lai arī MVU (izņemot biržā kotētos) nav Taksonomijas regulas un CSRD subjekti, Latvijā gan lauksaimniecības, gan pārtikas ražošanas nozarē uzņēmumi ir lielā mērā atkarīgi no ārējā finansējuma piesaistes iespējām, kā arī ir iesaistīti plašākās produktu piegādes ķēdēs, tādējādi paredzams, ka tiem tiešā vai netiešā veidā pieprasīs sniegt ar ražošanas un produktu ilgtspēju saistītu informāciju bankas un citi piegāžu ķēžu dalībnieki (pārsvārā lielie uzņēmumi, kuri ir regulējuma subjekti). Šajā procesā būtiska loma būs aplēsēm, kas balstīsies nozaru vidējos rādītājus un citos netiešajos avotos jeb aizstājējvērtībās. Šī iemesla dēļ var veidoties arī situācijas, kad šīs aplēses būs Latvijas apstākļiem vai konkrētā MVU situācijai neatbilstošas. Tādēļ priekšrocības varētu būt MVU, kas spēs pierādāmā veidā sniegt ilgtspējas informāciju par savu darbību.
6. Šobrīd nav skaidra situācija par ilgtspējas regulējuma (Taksonomijas regulas, CSRD u.c.) tvērumu attiecībā uz t.s. mazajām bankām – bankām, kas nav lielie uzņēmumi un kuru vērtspapīri netiek kotēti biržā. Visdrīzāk, ka ES līmenī šis jautājums tiks drīzumā precizēts.
7. Attīstības finanšu institūcija "ALTUM" specifikas (valsts kapitālsabiedrība, kas risina tirgus nepilnības, nav licencēta kredītiestāde, liels garantiju un specializēto aizdevumu portfelis u.c.) dēļ pastāv neskaidra situācija par to, kā uz ALTUM attieksies CSRD, Taksonomijas regula un ar tām saistītais regulējums. Lai arī ALTUM nomināli ir biržā kotēts MVU, tā darbojas finanšu tirgū līdzīgi kā citi finanšu uzņēmumi, līdz ar to ir samērā ticami, ka ALTUM būs nepieciešams iesaistīties ilgtspējas ziņu sniegšanā saskaņā ar vispārējiem Eiropas ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem, nevis

atvieglotajiem ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem, kas būs attiecināmi uz biržā kotētiem MVU.

8. Lai arī lauksaimniecības nozarei vēl nav pieņemti tehniskās pārbaudes kritēriji (skat. 2.punktu iepriekš), Swedbank sadarbībā ar eAgronom ir uzsākusi brīvprātīgu lauksaimniecības ilgtspējas sertificēšanas praksi, piemērojot brīvprātīgus ilgtspējas kritērijus. Jāatzīmē, ka šī brīvprātīgā sertifikācijas prakse tiek īstenota ierobežotā apjomā – tikai attiecībā uz augkopību un tiek vērtēta tikai viena vides mērķa (klimata pārmaiņu mazināšana) būtiska sekmēšana. Citas Latvijas bankas ir paudušas piesardzīgu skatījumu uz šo brīvprātīgo lauksaimniecības sertifikācijas praksi.

Galvenie priekšlikumi:

1. Izmantot CSRD dalībvalstīm piešķirto tiesību paplašināt to personu loku, kas ir tiesīgas pārbaudīt uzņēmumu ilgtspējas ziņojumus (nefinanšu pārskatus), un attiecīgi Latvijas nacionālajā likumdošanā atļaut, ka ilgtspējas ziņojumus var pārbaudīt ne tikai zvērināts revidents (*statutory auditor*), bet arī cits neatkarīgs apliecināšanas pakalpojumu sniedzējs (*independent assurance services provider*). Tas palielinās konkurenci šajā jomā un samazinās ar ilgtspējas ziņojumu sagatavošanu saistītās izmaksas lielajiem uzņēmumiem (Taksonomijas regulas subjektiem). Šim priekšlikumam būs arī pozitīva ietekme uz MVU (nav tiešie Taksonomijas regulas subjekti), jo uzlabosies to iespējas brīvprātīgi apliecināt savas saimnieciskās darbības ilgtspēju, piemēram, lai pretendētu uz bankas kredītu vai piegādātu produkciju lauksaimniecības produkcijas pārstrādātājiem.
2. Izmantot CSRD dalībvalstīm piešķirto tiesību atbrīvot krājaizdevu sabiedrības no sabiedriskas nozīmes struktūras statusa. Šāds atbrīvojums potenciāli atbrīvotu krājaizdevu sabiedrības no pienākuma sniegt informāciju par to zaļo aktīvu attiecību (GAR). Lai arī šobrīd Latvijā krājaizdevu sabiedrībām ir nebūtiska daļa tautsaimniecības (t.sk. lauksaimniecības) kreditēšanā, šāds atbrīvojums nedaudz uzlabotu lauksaimniecības un pārtikas ražošanas MVU (it īpaši mikro un mazo uzņēmumu) pieeju ārējam finansējumam (kredītam).
3. Attīstības finanšu institūcijai "ALTUM" ir nozīmīga loma lauksaimniecības un pārtikas ražošanas finansēšanā (garantiju produkti, aizdevumu produkti). Tādēļ būtu svarīgi, ka ALTUM pēc iespējas ātrāk publisko savus stratēģiskos mērķus ilgtspējas jomā, jo īpaši zaļo aktīvu attiecību aizdevumu portfelim un zaļo aktīvu koeficientu garantiju portfelim, kā arī mērķa rādītājus attiecībā uz finansētajām SEG emisijām. Ja ALTUM plāno diferencēt šos stratēģiskos mērķus pa nozarēm, būtu nepieciešams publiskot šos mērķus attiecībā uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozari. Šo mērķu publiskošana dos iespēju lauksaimniekiem un pārtikas ražotājiem saprast gaidāmās izmaiņas ALTUM finanšu instrumentos (produktos) un savlaicīgāk pārkārtot (transformēt) savu saimniecisko darbību (piem., izstrādājot pārejas plānus).
4. Lai novērstu situāciju, kad Taksonomijas regulējums, kā arī CSRD pasliktina ALTUM finanšu instrumentu (produktu) pieejamību MVU, ieteicams šos finanšu instrumentus papildināt ar atbalsta instrumentiem (t.sk. grantiem), kas palīdzētu MVU pierādīt to saimnieciskās darbības vai plānoto ieguldījumu ilgtspēju (piem., granti ar ilgtspējas pierādīšanu saistītu izmaksu finansēšanai). Ieteicams attīstīt ALTUM finanšu produktus, kas nodrošinātu elastīgu pārejas finansējuma pieejamību lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumiem, it īpaši MVU.
5. Ņemot vērā, ka Eiropas ilgtspējas ziņu sniegšanas standarti prasīs uzņēmumiem sniegt informāciju par SEG emisijām, t.sk. 1., 2. un 3.tvēruma emisijām, nepieciešams

attīstīt metodoloģisko un konsultatīvo atbalstu lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumiem.

6. Lai novērstu situāciju, ka Latvijas lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumiem, it īpaši MVU, no banku sektora un piegāžu ķēžu lielo dalībnieku puses tiek piemērotas nekorektas aplēses ilgtspējas jautājumos, nepieciešami pētījumi par šīm nozarēm būtiskiem ilgtspējas jautājumiem, kas ļautu iegūt pētījumos balstītas nozares vidējās vērtības un citas netiešos avotos balstītas vērtības (aizstājējvērtības).
7. Līdz šim Latvijā lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoros ir maz pētīti jautājumi, kas skar Taksonomijas regulējuma radītos izaicinājumus. Tādēļ, lai risinātu zināšanu un atziņu trūkumu šajos jautājumos, būtu nepieciešami daudz plašāki no publiskā sektora finansēti pētījumi par šiem jautājumiem, lai lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumi spētu efektīvāk reaģēt uz pārmaiņām un adaptēties Taksonomijas regulējuma radītajiem izaicinājumiem. Līdzīgas izmaiņas ir nepieciešamas arī izglītības jomā, lai uzlabotu lauksaimniecības un pārtikas sektoru dalībnieku profesionālās zināšanas.

INFORMĀCIJAS AVOTI

Pētījumā izmantoti dažādi informācijas avoti, no kuriem būtiskākie ir ministriju prezentācijas un ziņojumi, citu institūciju veikti pētījumi, ES tiesību akti un to projekti, politikas plānošanas dokumenti, ES institūciju (t.sk. Ilgtspējīga finansējuma platformas) publikācijas (ziņojumi), kā arī intervijas ar Latvijas Bankas, banku un lauksaimniecības sektora pārstāvjiem.

Ministriju prezentācijas, citu institūciju pētījumi:

Pētījuma analizēta šāda informācija:

- Finanšu ministrijas, Zemkopības ministrijas, Valsts kases u.c. prezentācijas un ziņojumi;
- Projekta “ES Taksonomijas ieviešana un ilgtspējīgu finanšu ceļakartes izveide Igaunijā un Latvijā” prezentācijas u.c. materiāli;
- Eiropas Komisijas Paplašināšanās ģenerāldirektorāta Tehniskās palīdzības un informācijas apmaiņas biroja (*Technical Assistance and Information Exchange unit, TA/EX*) semināru prezentācijas;

ES tiesību akti un to projekti, politikas plānošanas dokumenti, ES institūciju publikācijas

Pētījuma ietvaros ir analizēti dažādi ES tiesību akti (regulas, direktīvas), tiesību aktu projekti, ES politikas plānošanas dokumenti, kā arī ES institūciju (t.sk. Ilgtspējīga finansējuma platformas) publikācijas (ziņojumi), t.sk. npublicēti ziņojumi.

Intervijas/rakstveida komunikācija

Lai iegūtu nepastarpinātu un padziļinātu priekšstatu par ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu, it īpaši Taksonomijas regulējuma ietekmi uz lauksaimniecības nozari ir veiktas intervijas (t.sk. telefonintervija) un rakstveida komunikācija ar finanšu sektora un lauksaimniecības nozares pārstāvjiem:

- Latvijas Banka (E.Kušners);
- AS “Swedbank” (J.Zaļums, E.Tambaka, R.Miltiņš)
- Luminor Bank AS Latvijas filiāle (N.Pālena-Rudzroga)
- AS “Citadele banka” (M.Āboliņš);
- ALTUM (J.Šnore)
- LCAA (Dz.Lejniece)
- eAgronom (D.Līva)
- z/s “Rietumi” (K.Ruks)
- Sorainen (N.Ešenberga, E.Berlaus, Z.Akermāne)

Papildus, kā būtiskus informācijas avotus, jāmin TA/PEX rīkoto semināru “Workshop on Sustainable Finance” (09.11.2023.), LCAA rīkoto semināru “Cūkkopības nozares nākotnes izaicinājumi” (23.11.2023.) un Sorainen rīkoto vebināru “ESG sarunas 9: Ilgtspēja lauksaimniecībā” (28.11.2023.).

Informācijas avotu saraksts

1. ALTUM. Gada pārskats par gadu, kas noslēdzās 2022.gada 31.decembrī.
2. ALTUM. Vidēja termiņa darbības stratēģijas 2022.-2024. izvilks. https://www.altum.lv/wp-content/uploads/2022/08/ALTUM-Strategijas-izraksts-publicesanai_apstiprinata-padome_20220309.pdf
3. Auziņš A., Krieviņa A., Leimane I., Varika A., Bobovičs V. ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari. 2021. <https://www.lbtu.lv/lv/projekti/apstiprinatie-projekti/2021/es-regulejuma-par-ilgtspejigu-ieguldijumu-veicinasanu-ietekmes>
4. Auziņš A., Leimane I., Varika A., Bobovičs V., Jansons I., Dreijere S. ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari. 2022. <https://www.lbtu.lv/lv/projekti/apstiprinatie-projekti/2022/es-regulejuma-par-ilgtspejigu-ieguldijumu-veicinasanu-ietekmes>
5. eAgronom. Ilgtspējīgas lauksaimniecības noteikumi. <https://www.eagronom.com/lv/ilgtspejas-nosacijumi>
6. Eiropas Komisija. Direktīva par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (projekts). Brisele, 23.2.2022. COM(2022) 71 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0071>
7. Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2021/2139.
8. Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2021/2178.
9. Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2022/1214.
10. Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2023/2485.
11. Eiropas Komisijas Deleģētā regula (ES) 2023/2486.
12. Eiropas Komisijas paziņojums "Eiropas zaļais kurss". COM(2019) 640 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN>
13. Eiropas Komisijas Regulas (ES) 651/2014 I pielikums.
14. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/43/EK
15. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/34/ES.
16. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/36/ES.
17. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2022/2464.
18. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 575/2013.
19. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/1012.
20. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/2088.
21. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852.
22. European Commission. Commission delegated regulation of 31.07.2023 supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards sustainability reporting standards. C(2023) 5303 final. <https://webgate.ec.europa.eu/regdel/#/delegatedActs/2111>
23. European Commission. FAQs: How should financial and non-financial undertakings report Taxonomy-eligible economic activities and assets in accordance with the Taxonomy Regulation Article 8 Disclosures Delegated Act? 2022. https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-01/sustainable-finance-taxonomy-article-8-report-eligible-activities-assets-faq_en.pdf

24. European Commission. Questions and Answers on the Adoption of European Sustainability Reporting Standards. Brussels, 31 July 2023.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_4043
25. European Commission Staff Working Document accompanying the Environmental and Climate Delegated Acts. Brussels, 04.7.2023. SWD(2023) 239 final/2.
http://ec.europa.eu/finance/docs/law/taxonomy-regulation-delegated-act-2022-staff-working-document_en.pdf
26. European Commission Staff Working Document Enhancing the usability of the EU Taxonomy and the overall EU sustainable finance framework. Strasbourg, 13.06.2023. SWD(2023) 209 final.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023SC0209>
27. European Commission. TAIEX-EIR Multi-country Flagship Workshop on Sustainable Finance. Brussels. November 9, 2023.
<https://webgate.ec.europa.eu/TMSWebRestrict/resources/js/app/#/library/detail/83757?hasBackBtn=false>
28. Ilgtspējas veicināšanas sadarbības memorands. Rīga, 19.05.2021.
29. Member States Expert Group. Transition finance recommendation. 21 June 2023.
30. Nadaq Baltija. APF Holdings.
<https://nasdaqbaltic.com/statistics/lv/instrument/LV0000101921/company?date=2023-11-13>
31. Opinion of the European Banking Authority on the disclosure requirement on environmentally sustainable activities in accordance with Article 8 of the Taxonomy Regulation. EBA/Op/2021/03
32. Platform on Sustainable Finance's draft report on a social taxonomy. 12 July 2021.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/sf-draft-report-social-taxonomy-july2021_en.pdf
33. Platform on Sustainable Finance's draft report on taxonomy extension options linked to environmental objectives. 12 July 2021.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/sustainable-finance-platform-report-taxonomy-extension-july2021_en.pdf
34. Platform on Sustainable Finance. Platform considerations on voluntary information as part of Taxonomy-eligibility reporting. Appendix 1. 2021.
https://finance.ec.europa.eu/system/files/2021-12/sustainable-finance-taxonomy-eligibility-reporting-voluntary-information_en.pdf
35. Platform on Sustainable Finance: Final Report on Taxonomy extension options supporting a sustainable transition. March 2022
https://finance.ec.europa.eu/document/download/d35230e5-89f7-4c94-921e-3838e237083e_en?filename=220329-sustainable-finance-platform-finance-report-environmental-transition-taxonomy_en.pdf
36. Platform on Sustainable Finance: Final Report on Social Taxonomy. February 2022.
https://finance.ec.europa.eu/document/download/494fa7fe-5dea-4c57-bda5-59c1e3a0db49_en?filename=220228-sustainable-finance-platform-finance-report-social-taxonomy_en.pdf
37. Platforma on Sustainable Finance: Platform Recommendations on Data and Usability of the EU Taxonomy. October 2022.

- https://finance.ec.europa.eu/document/download/a16d1111-dbf6-4316-a05f-3cb76d86d407_en?filename=221011-sustainable-finance-platform-finance-report-usability_en_1.pdf
38. Platforma on Sustainable Finance: Final Report on Minimum Safeguards. October 2022.
https://finance.ec.europa.eu/document/download/d162732a-b87d-4602-a7dd-26b6478c5450_en?filename=221011-sustainable-finance-platform-finance-report-minimum-safeguards_en.pdf
39. Platform Response to the Call for Feedback on the draft Taxonomy Delegated Acts published on 5th April, 2023.
https://finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/230503-sustainable-finance-platform-response-draft-taxonomy-delegated-acts_en.pdf
40. Rīcības plāns: ilgtspējīgas izaugsmes finansēšana. COM(2018) 97 final.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>
41. SEB. Accelerating change. 17 November 2021.
<https://webapp.sebgroup.com/mb/mblib.nsf/dld/1AA678864A793C61C1258790003E13D4?opendocument>
42. SEB banka. Ilgtspējas pārskats 2022
43. Signet Bank. APF Holdings IPO piesaista 107% no investīciju mērķa. 06.11.2023.
<https://signetbank.com/aktualitates/apf-holdings-ipo-piesaista-107-no-investiciju-merka/>
44. Swedbank. Swedbank sadarbībā ar eAgronom piedāvā lauksaimniekiem iegūt ilgtspējīgas lauksaimniecības sertifikātu.
<https://blog.swedbank.lv/finanses/eagronom-sertifikats-8500>
45. Task Force on Climate-related Financial Disclosures. 2022 Status Report (October 2022)
<https://assets.bbhub.io/company/sites/60/2022/10/2022-TCFD-Status-Report.pdf>